

Marosvásárhelyi összeállítás

Gálfalvi György: A bennem épülő város	4
Kovács András Ferenc: Wiener blut, Kavafisz-átiratok: Alexandria kalmár, Öt nő a szomszédból (limerickek), Babirusza	5
Szabó Róbert Csaba: Reggelre megöregszenek, A közvetítés	9
Csata Ernő: Öröklét, Génüzenet, Kaméleon, Életünk, A fenyő	11
Nagy Miklós Kund: Tágra nyílt kapuk (Marosvásárhelyi műhelyek, galériák)	12
Török Gáspár: A marosvásárhelyi fotográfia-fotóművészet múltja és jelene	18
Király László: A 70 éves Csíky Boldizsár köszöntése	24

Képzőművészet

Ágoston Zoltán: A lassulás esztétikája Kuti László és Nyári Zsolt szobrairól	26
Feledy Balázs: Identitás – a művészethez A 2007. évi Balaton Tárlat	29
Németh János: Archaikus erő – mai megfogalmazás Szemereki Teréz kerámiái	32
Antall István: Plakátember Árendás József, a színház szólistája	34
Péntek Imre: Eurégiós tárlat – harmadik alkalommal	38
Pinczehelyi Sándor: Fotórealizmus és klasszicizáló figuratívítás Tánczos György és Farkas Ferenc kiállítása	43
Péntek Imre: Spirituális plasztikák és grafikai „próféciák” egy „posztumán” világból Horváth László és fia, Horváth László Adrián közös tárlata Gönczi Galériában	46
Marton Zoltán: A természetes matéria „felnevelése” Krawczun Halina, a festő (és) keramikus	49
Novotny Tihamér: Mint szakrális felhőből fakadó jóleső jeleső... A mindig megújuló Aknay János	51

Tanulmányok gróf Batthyány Lajos, az első felelős magyar miniszterelnök születésének 200. évfordulója alkalmából

Molnár András: Batthyány útja a miniszterelnökségig (1807-1848)	54
Hermann Róbert: Batthyány Lajos és a honvédsereg megrteremtése	57
Erdődy Gábor: Közép-Európa gróf Batthyány Lajos külpolitikájában 1848-ban	60
Molnár András: Batthyány zalai kormánybiztosa	62
Béres Katalin: Egy liberális zalai főnemes, gróf Batthyány Károly	69
Katona Csaba: Gróf Batthyány Lajos újratemetése 1870-ben	75
Béres Katalin: Batthyány-kiállítás Nagykanizsán	80
Németh József: Egy elbiccelt kiállítás remek katalógusa	83
Kiss Gábor: Molnár András: „Viam meam persequor” Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig	86

Hír- Tükör

Alföldy Jenő: A hatvanöt éves Kerék Imre köszöntése	88
Péntek Imre: Oláh János születésnapján köszöntése	89
Megemlékezések József Attila halálának 70. évfordulóján	91
Szerzőinkről	92
Következő számaink tartalmából	92

Címlapterv: Nászpáng Grafika

A folyóirat archivum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László (Nagykanizsa)

Dr. Hóbor Erzsébet – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Papp Ferenc – Nagykanizsa
Nógrádi László – Lenti
Cséby Géza – Keszthely, Hévíz

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Szemes Péter – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – főmunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre – vers, próza
Szemes Péter – tanulmány, kritika
Marton Zoltán – képzőművészet
Király László – zene
Ferencz e. Győző – helytörténet

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK

Pék Pál – Nagykanizsa
Kardos Ferenc – Nagykanizsa
Tar Ferenc – Hévíz
Lukács Zoltán – Ljubljana
Kabdebó Tamás – Newcastle, Írország
Makkai Ádám – Waianae, Hawaii, USA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége,
8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
www.pannontukor.hu

Kérjük szerzőinket, kézírataikat lehetőség szerint e-mailben, CD-n vagy floppy-n juttassák el szerkesztőségünkbe.

KIADÓ

Zalai Írók Egyesülete

8900 Zalaegerszeg, Európa tér 4.
E-mail: animator@zalaszam.hu
Telefon: 30/9562-303

Kiadóvezető: Lackner László

Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a kiadó címén igényelhető.
Az egyes számok ára: 300 Ft.
Előfizetői díj egy évre: 1500 Ft.

Számolás:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg, 75500258-10809415

ISSN 1219-6886

Nyomdai munkák: Gura Nyomda Bt.

Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu
Telefon: 92/599-464

Előkészítés: Graffit Stúdió Bt.

Zalaegerszeg, Mártírok útja 52.
Telefon: 92/510-890
www.graffit.hu

Készült

Zala Megye, Zalaegerszeg,
Nagykanizsa, Lenti, Hévíz

önkormányzatának támogatásával.

További támogatóink:

NB Forsz
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax-92-510006

Marosvásárhely, Főtér-részlet (Plajár István felvétele)

Testvérvárosi érint(kez)ések Marosvásárhely - Zalaegerszeg

Marosvásárhely és Zalaegerszeg testvérvárosi kapcsolata 1996-ban jött létre, s azóta rendkívül széles skálán mozog ez a sokszínű, egyre gazdagabb rendszer. Együttesek cserelátogatásai éppúgy beleférnek, mint képzőművészeti és fotókiállítások, diáktáborozások, családi vetélkedők, érdekes sportrendezvények. Az utóbbi években új színfoltot jelentett, hogy irodalmi és színházi események hozták közelebb a két távoli várost egymáshoz. A 2005-ös könyvhéten a Látó folyóirat és a Mentor-Lyra Kiadó mutatkozott be Zalaegerszegen, 2006-ban pedig a Pannon Tükör szerkesztői, munkatársai ismertették a zalai folyóiratot a Látó Irodalmi Színpadán, a Kultúrpalota kistermében, a két főszerkesztő, Gálfalvi György és Péntek Imre közreműködésével. A verseket és prózákat pedig az a Czegő Teréz tolmácsolta, aki pályáját a Marosvásárhelyi Nemzeti Színházban kezdte, majd a Hevesi Sándor Színház társulatában folytatta. (S még egy kapcsolódási pont: Nemes László festőművész, aki ma Zalaegerszegen él, tanít, és nonfiguratív műveivel vált országosan ismertté, szintén az erdélyi városban, Marosvásárhelyen dolgozott, jó húsz éven át, fáradhatatlanul. Részese volt a már legendássá vált MAMŰ-nek /Marosvásárhelyi Műhelynek/, amelynek tagjai a zaklatás elől menekültek Magyarországra. S itt és így zárult le pályájának első korszaka.) Még ebben az évben a Kultúrpalota nagytermében mutatták be a ZA-MA (Zalaegerszeg-Marosvásárhelyi Baráti Társaság Egyesület) támogatásával, nagy sikerrel Péntek Csaba: Karády című monodrámáját, Pap Lujzával a népszerű énekesnő szerepében. A kulturális értékek cseréje folytatódott: 2007-ben Németh János Munkácsy-díjas keramikus válogatott kollekciója bővülte el a Bernády-ház galériájában a marosvásárhelyi közönséget. S az itt közlésre kerülő versek, novellák, képző- és fotóművészeti írások, valamint Király László zeneszerző (lapunk munkatársa) kollégája, Csíky Boldizsár 70. születésnapja alkalmából írt köszöntője azt mutatja, van még „tartálék”, van még hova továbblépni. Természetesen sok minden kimaradt: Marosvásárhely már tradicionálisan és nagyságrendjénél fogva is nehezen felmérhető. A Teleki Téka, a Bolyaiak, Székely János, Sütő András városa kitüntetett helyet foglal el az egyetemes magyar kultúra horizontján. S ne feledjük, Markó Béla, az RMDSz elnöke lírai költőként és az Igaz Szó, majd a Látó szerkesztőjeként indulva küzdött meg mai, sikeres politikai szerepéért. Gálfalvi György és Kovács András Ferenc neve is „jól cseng” az anyaország irodalmi fórumain. Kimaradt a színházi és zenei élet, alkotók, akikre a jövőben mindenképpen számítunk. Viszont nyereség, hogy Nagy Miklós Kund és Török Gáspár alapos betekintést ad a képző- és fotóművészeti műhelyek életébe. S szintén a szellemujjak érintése: Király László és Csíky Boldizsár 2002-ben együtt kaptak Erkel-díjat. A két város kapcsolatának épp a távolság ad különleges értéket: hogy majd nyolcszáz kilométer sem akadály, az egymásnak nyújtott baráti kézfogások az egységesülő Európában a korábban határok által szétszabdalt, egységesülő magyarság új korszakának eltéphetetlen kapcsai.

Szerk.

Fények játéka (Plajár István felvétele)

Gálfalvi György

A bennem épülő város

A várost, ahol születtem, ahol szemem és értelmem a világra rányílt, ahova asszonyomat több száz kilométerről hazahoztam, hogy itthon szülje meg gyermekeinket, ahova az első adandó alkalommal családotól visszajöttem, hogy lányaim itt eszméljenek magukra s környezetükre, a várost, amely immár másfél évtizede kenyeret ad, és a mindennapi kenyérnél is nélkülözhetetlenebb, eszelős kötelességtudattal vállalt munkára kínált lehetőséget, ezt a várost, Marosvásárhelyt, nagyon nehéz volt megszeretnem. Mert – nem a meghökkentés szándéka, hanem az őszinteség kényszere írta ezt velem – évekig, évtizedekig nem szerettem. Ma már persze észérvekkel is igazolni tudom, miért éreztem sokáig mostohának szülővárosomat: idegenkedtem tőle, mert idegenként éltem benne. Mert szorongó, tüskés lelkű gyerek, majd kamasz voltam, és sem szűkebb, sem tágabb környezetemben nem akadt, aki azt a szorongást feloldja. Valószínűleg a világ bármely városában – hasonló alkattal és hasonló körülmények közé születve – pontosan ilyen szorongó, mások és önmaga számára kényelmetlen emberpalánta lettem volna, de mert itt ismertem meg először a gúzsba kötő tehetetlenséget és a kényszerű alkalmazkodást, szülővárosomra vicsorogtam vélt és valódi sérelmeimért.

Amikor tehát a biztonság után sóvárgó ember ösztönével és tudatosságával mégis itt kerestem és találtam meg otthonom, mindenek előtt az idegenség görcseit kellett magamban feloldanom. Ehhez nem volt elég új élményrétegeket szerezni a meglévők fölé; a régiakat kellett átértékelni. Új emlékezetre volt szükségem: egész pontosan szólva arra, hogy átrendezem emlékeimet, többé-kevésbé felnőtt fejjel visszatekintve helyükre tegyem őket, miközben újabb és újabb emlékképek elevenedtek fel, néha élesebben, mint a régié, olyanok is, amelyekről nem tudtam, hogy emlékeim, hogy élnek, munkálnak bennem, s íme, valami titokzatos libikókán felbukkanva érvényesíteni akarják jogaikat: mindenekelőtt azt, hogy más viszonyt teremtsenek a már kimerevített emlékek, az emlékező és emlékei között. S miközben körülöttem épületsorok, utcák, városnegyedek cserélődtek ki, egyelőre csak szemmel követhető szédítő ütemben, bennem is újjáépült a város, egyszerre őrizve a régi és mutatva új arcát, életemben, otthonosabban, mint amilyen számomra egykor a valóságban volt.

Van tehát egy városom, melyet nemcsak születésem, hanem ma már emlékeim jogán is magaménak érzek; van benne egy folyóm, az egyetlen folyó a világon, amelynek forrását és torkolatát is láttam, tehát teljes egészében az enyém; a folyón van egy kiszolgált tutajúsztatóm, mely számomra a város legbensőségesebb néhány négyzetmétere, gyermekkoromtól kezdve, kedvenc napozóm, saját szerzeményű idegszanatóriumom, ahol a körülöttem lezúduló folyó felséges kedvem szerint hegyi patakok csobogását vagy vizesések robaját idézi; vagy egy Csereerdő, ahol nemcsak gyalogolni és kocogni jó, hanem személyes ismerőseim is akadnak benne, például egy társai közül kiverit őzalbínó; van egy szobám, amelyet könyvekkel béleltem ki, tőlem karnyújtásnyira mindig elérhető távolságra, barátaim és ismerőseim könyveivel; van néhány barátom, akik a jelek szerint jól érzik magukat nálam, és én is jól érzem magamat náluk; van jó néhány házam, amelyhez emlékek kötnek, messzire ment barátiam emlékei, akiket időnként holtukból-távoztukból megidézek; s mindenek előtt van e városban két lányom, akik otthon vannak benne, felszabadultan veszik birtokukba, s minden bizonnyal csodálkozva néznének rám, ha egykori idegenkedésemről beszélnék nekik.

Már csak ezért is érdemes volt hazajönnöm.

Vártemplom
(Plajár István felvétele)

Kovács András Ferenc

Wiener Blut

Jaj dől a bér a bécsi vér
Isten mint cukrosbácsi vár
Ki múlni készül inni kér
Szép még a Leben bár sivár

Úgy fáj a hull úgy hull a fáj
Fogam szikrázik búvert ingem
Vásári pezsgőt ont a száj
Szívem süvít a Schubertingen

Léleklotyócska túrd el
Ha nem hat át karizma
Strichelni küld a Gürtel
Feszül halál farizma

Irgalmat árulj hű világ
Légy szerető meg asszon
Ki érted él hal hűl ki hág
Vért köp a Goetheplatzon

Arcommal arcod széttöröm
Te vagyok félve telítve
Mint vállba mélyedő köröm
Remegek meine Geliebte

Moldován Mária:
Bohóc (kerámia)

Kavafisz-átiratok: Alexandriai kalmár

A rothadt árpát drágán adtam el.
Rómában könnyű pénzt szerezni – bármiért
busás fizetség jár. De megjött április: határidőm
betelt, ma visszaindulok. Nem loptam itt hiába napjaim.

A tenger kissé kedvezőtlennek tűnik, tán nyugtalan,
s a déli fényt már felhőtorlaszok fedik sötétülön.
De meg nem rettenek! Habszegte szirtek, zátonyok csupán
kagylóhéjak nekem – s a háborgó víz háta sík mezőség.

Nem félek én, ha szélroham lezúg rézsútos záporokkal.
Fittyet hányok minden viharak és hajótörésnek.
Alexandria tág, tovaszélesedő utcái

majd épségben látnak viszont... Hajaj, fiúk! Be távol estem én
hasas kupáktól, melyeket pökhendi fickók hörpintgetnek otthon!
Lelkem-valóm Szamosz pazar borára vágják imbolygó hajón!

(1893. április)

Gyarmathy János: Menedék (bronz)

Öt nő a szomszédból (Limerikek)

Hódolat Láng Zsoltnak

Portugál humor

Volt egy nő, lakhelye Lisszabon:
Kacagott bármely kekk vicclapon.
Kiolvasta mindet,
S folyton fölrohintett
Pár héttel később, egy fix napon.

Afrikai taktika

Volt egy nő – ismerte Kazembe.
Matatott: „Add csak a kazembe!
Mutatok valamit!”
S kifejte Malawit,
Mivel ott minden kan gazembe...

Hollywood Boulevard

L.A.-ban él egy nő: Hedvig.
Pasizik péntektől keddig...
S mert zárnak a mozik –
Szerdán csak csajozik...
Mit neki Mel Gibson, Banderas, Brad Pitt!

Hommage à Strindberg

Volt egy nő – ismerte Strindberget.
Körötte sündörgött, ingergett...
Rászólt ismét August:
„Játsszunk kis svéd fakuszt,
Amint épp egy hernyót sinderget?”

Nemzetközi Nőnap

Talált egy cetlit Clara Zetkin,
S nem nézte meg: mi áll a cetlin?
Pedig vers volt, nem próza:
„Vigyázz!... Luxemburg Róza
Langy hóvirágot máma szed kinn!”

Babirusza

Költő akar lenni
A kis babirusza:
Verset akar írni,
Csakis papiruszra!

Művésznéven írna
Majd a babirusza –
Legyen Zsanzsák Russzó?
Avagy Kabir Mussza?

Nagy poéta lenne
A kis babirusza:
Sok sikere volna,
S némi havi plussza.

El is határozta
Már a babirusza:
Rímekbe szed mindent,
Amit csak bír szusszal.

Habár csak egy disznó
A kis babirusza,
De verset ha írna –
Csakis papiruszra!

Sok szépet fog írni
Tán e babirusza,
Bár még tolla sincsen,
S pláne papiruszsa!

Hiszen Celebeszen
Él a babirusza,
S ott nincs papiruszsás,
Nemhogy papiruszfa!

Ott bármit is írna
A kis babirusza –
A disznó sors keze
Majd kiradírozza...

Ott nincsenek költők –
Csak bús babiruszák
Álmában suhognak
Nagy, dús papiruszfák.

Kovács András Ferenc versei a Látó 2005. febr., 2006. jún., 2005. okt., 2007. ápr-i számában jelentek meg.

Szabó Róbert Csaba

Reggelre megöregszenek

Azt akarom megkérdezni, súgja a fülemben a huszonhárom nő közül az egyik, hogy mikor fogsz nekem legközelebb írni. Egy rövidhajú súgja, és gyorsan azt válaszolom, hogy a legközelebbi alkalom talán az első alkalom lesz, ha nem tévedek, mivel eddig még soha, és zavarba jövök, mert egy cetlit rejt a tenyerembe.

Zsuzsa elcipelt magával egy osztálytalálkozóra, egy valamikori lányosztály tízéves találkozója, huszonhárman vannak, mindenki jóval idősebb nálam, és ez egyfajta félelmet vált ki belőlem, aztán ez az érzés lassan kíváncsisággá alakul át affelé, hogy egy idősebb nő testével mit lehetne kezdeni. Zsuzsát magam mellé ültetem egy pillanatra. Az ott Márti, kifújja a füstöt, másodévesen szült, abbahagyta, volt egy abortusza, ott arrébb, van még egy cigarettád, adok neki, az ott arrébb Orsolya, sose ment férjhez, vegyész lett, gyógyszergyára lett, nem boldog. Honnan veszed, vállat von, megézés, erre nevetnem kell, megézésből nem lehet megállapítani, ki boldog, és ki nem, rólam például mit tudsz, kérdez vissza. Rólad annyit, hogy az unokanővérem vagy, és összeborzolom a haját, mire kilöttyen a bor a poharából. Meg kell állapítanom, hogy a társaság jól szórakozik, az osztályfőnöküket hazaküldték, szétolták a nappaliban a bútorokat, egy barna a hifivel bajlódik, sokáig vitatkoznak, milyen zenére táncoljanak.

A rövidhajúval másnap találkozom az iskolaudvar négyesögében, ahol az évszázados gyerekek valami kórust énekelnek. Kikeresem a tömegből és közvetlenül mellette állok meg. Tegnap be sem mutatkoztunk, akkor hogy hívtuk egymást, kérdezi, elnéz az épület túlsó felébe, nyomokat keresek az arcán, hogy miféle elmúlás fele tarthat. Egy pillanatra csend lesz, mert az igazgatót várják a pódiumra, mit keresel itt, mondja végül, nem néz rám, nem is mosolyog, úgy kérdezi meg szigorúan. Csend volt a házban is hajnali fél öt körül, ahol az összejövetelt tartották. A nappaliban mindenütt üregek, üresek, néhány heverő, két fotel, abban is emberek, persze, főként nők. Miután összekaptak, néhányan hazafutottak, az volt a baj, hogy nem beszéltek ki idejében mindent, mondja Andrea, aki mellett végül kikötők és akitől vallomásokra számítok, és nevet, vagy csak kuncog, ha akkor, szóval ha akkor cibálták volna egymást, most más lenne, nem csalódom tehát. Igen, nem is találkoznának, de hogy még bennük van a gőz, úgy érzik, muszáj összeülniük, hátha adódik egy jó alkalom, és veszekedhetnek. Természetesen sosem azon, amin kéne, min kéne, kérdezem, és hátulról, a derekánál becsúszatom a kezem a szoknyája alá, mittudomén, akad el, mindenfélét, a közös pasijukat, meg hogy, újabb csend, ismétlés, meg hogy hányan mentek abortuszra. Többen kétszer is, mondja, a nappali csendjébe egy kis zene vegyül, valaki még most sem nyugszik, elnézem, hogy elvannak pasik nélkül, a kezem lejjebb kúszik Andrea seggén, hátulról markolok bele, aztán még ott van az is, hogy, rövid szünet, hogy az osztályfőnökünk teljesen vak volt, nem vett észre az semmit, mit kellett volna, hogy hát a lányok diszkóba járnak, és idősebb fiúk, pasasok járnak be nagyszünetben, elhallgat, rámtapad. Tünde, mondja, szétnézek, mert mintha intett volna a fejével, nem, nincs itt, rázza meg a fejét, na ő például idegösszeroppanást kapott, még mielőtt elmehetett volna a nőgyógyászhoz, mások lazábban vették, és te, kérdezem, furcsán röhint egyet, az orrán át, van cigarettád, nincs, mondom, föláll mellőlem, kiszáll a kezemből, elbotorkál a konyháig, kényelmesen hátradőlök. Nem tudom eldönteni, hogy mindez miért lehet fontos.

Másnap, az udvaron az iskolások befejezik az éneklést, mindenki vidám, a kölyköket alig tudják tartani az osztályfőnökök, már futnának, a jobb tanulóknak könyveket adnak, tavaly egy Hemingwayt hozott haza, súgja, ránézek, nem olvasta el, halkán nevetek, az apja nézett bele, kétszer. A négyesögletű iskolaudvar fölé végre befut egy felhő, viszonylagos árnyék van most, néhányan az eget lesik, tartós árnyékre számít mindenki, s hogy felnéz ő is mellettem, odanyújtom a kezem, ha már táncoltunk, rámnéz, az arcomat nézi egészen közelről, ringatja magát a lábán, zavarban vagy, kérdezem meg. Elnéz, mosolyog, nem is tudsz táncolni, mondja hunyorogva, ugyan, nem, nem tudsz, és visszanez. Klára, mondja végül, biccentek, elkapom és megrázom a kezét.

És Klára, kérdezem Andreától, amint visszaér, már ég a cigarettája, mélyen leszívja, kifúj, van egy kislánya, a férjét nem ismerem, hogy lehet, hm, nem tudom, hamar elváltak, rövid szünet, beleszív a cigarettába, tulajdonképpen Klárát sem ismerem, vallja be, felegyenesedem, hogyhogy, vállat von, emlékszem, sokat kacagtuk, ha valaki megtetszett neki, szünet, akkor apró kis cetliket írt, hogy miket, kérdezem, cetliket, leveleket, magyarázza gyorsan. A gyereke apját úgy szerezte, hogy évszázadoskor, amikor fölálltunk az iskola négyesögébe, és mindenféle éneket énekelünk, a mellettünk álló, beleszív a cigarettájába, osztály egyik fiújának odaadta az előre megírt, szünet, levelet, és másnap már együtt láttuk, cigarettát, őket. Ő például korán szült, érettségire.

Mikor is volt ez, kérdezem, tíz éve, mondja, és szájon csókol.

A nyakam kegyetlenül fáj, ahogy fölérdek. Egy házban vagyok a város szélén, ahol az unokanővérem – neve Zsuzsa – osztálytalálkozóján veszek részt. Az egyik heverőn tölöttem az éjszakát, egy nő fekszik mellettem, Andreának hívják, a szája szögletében kevés nyál, végigfolyik az állán, ajkai körül jól kivehető szőrszálak, szétkent smink, a szemhéja

zöld vagy inkább kék. Reggelre megöregszenek. Zúg a fejem. A hifiben halkan surrog egy cédé, fölállok, megpróbálok kibotorkálni a konyhába. Mindenütt alvó testek, a tízéves találkozójukat ünnepelték meg az éjszaka. A buli hajnali ötig is elhúzódhatott, sokat ihattak, gondolom, veszekedtek is, mert nem teljes a létszám, előzőleg több mint egy hónapot folyhatott a szervezés, levelezgetés, telefonok, itt-ott gyors megbeszélések egy kávé mellett, könyvvásárlás az osztályfőnöküknek, viták a helyszínt illetően, páran eleve nem jöttek el, mert összeveszhettek, nagy számlák békítés végett, végül a nagy nap. Egy cetlit találok begyűrve a zakóm zsebébe, azt írja rajta, én is sokat gondolok rád, kb. minden tizedik percben, na jó, lehet, hogy félóránként, de akkor kétszer egymás után, mit szólnál a május végéhez, bár lehet, hogy kisbabát várok, és akkor lehet, már nem is kellenék.

A közvetítés

Valami mozog. Érzem ezt a szemem sarkából, ahogy átvágok a déli vibrálásban a templom előtt. Ahogy sistereg a teherautóról elszórt homok a cipőm alatt. Ahogy az árnyékomat taposom ebben a nagy merőlegességben. És már csak annyi időm van, hogy magamhoz vegyem, azt hiszem, még ezen a napon magamhoz kell vennem, különben semmi értelme nincs az utazásomnak.

Úgy kezdődött, hogy Didiér, ez a világutazó késő délután állított be azzal, hogy mégiscsak kellene neki. Az ajtóban ültem, a küszöbön, tehát mégsem kellett beállítson, csak úgy formaságból megállt a küszöb előtt, fel kellett nézzek rá, pedig nem szeretem, ha fel kell. Ezt mondtam neki, és egy pillanat múlva mellettem ült. Fejét nekitámasztotta az ajtófélnék, és várakozott. Te jöttél ide, Didiér, mondtam neki várakoztában. Én, válaszolt. És egy fűszálat vett elő a zsebéből, a fogai közé kapta. Az orrom előtt táncolt a fűszál, mikor megint megszólalt. Nem az ő hangján a fűszál miatt. Elmondtam, miért jött. Hogy feltétlenül hozzam el, akkor is, ha nem térnék vissza. Gondolkodtam. Azt meg hogy lehet, Didiér, kérdeztem, és a holnapi esti meccs jutott eszembe, amikor a franciák először lépnek pályára a tornán. Egy cigarettát vett elő, ideadta. A fűszál, a nagy melegtől, zörögni kezdett. Még ült egy darabig, megvárta, míg elszívom azt az egy szál cigarettát, aztán felhúzta magát, megpaskolta a vállamat, és elkacsázott. Csak a világjárók tudnak így elkacsázni. Lementem a patak partjára, oda, ahol olyan nagy kövek állnak ki a víztükréből, mint éjszakából az álmatlan népek, és a vizet csapkodtam egy jó félórán keresztül. Semminek sincs értelme, mondták, amikor átvágtam a templom előtt a homokon. A kalapomat most már le kell vennem, és levettem, akárha házba lépnék be, ahol az alacsony plafon ezt kívánja. Az alázatosság, a halk nézelődés, és más, ehhez hasonló erények kellett, hogy kísérenek, különben nem nézték volna jó szemmel, ahogy a tér végében óvatosan lehajoltam, magamhoz öleltem és karjaimba vettem, felemeltem, és elindultam vele. Gondolom, Didiér meg lehet elégedve, senki sem teheti meg, hogy ne legyen, mert elhoztam. A tereknek nincs végük, magyarázták, ahogy elhúztam a templom előtt, és kalapom árnyéka fellebbentette az elszórt homokot, s ahogy egyenként visszapergett a földre, azt gondoltam, ezekben nincs már több csikorgás. Ki kell egyeznem ezekkel az emberekkel, ahogy ott állnak a tér mellett, és figyelik, mint viszem. Ahogy a körmüket rágcsálják, úgy kell kiegyeznem velük, azzal az alapossággal, amivel recésre rágják a körmüket. Azokban a kék színű zakókban. Mielőtt indulok, ujjaim végigfutnak a vállfákon, hogy mégis, melyikben lenne jó, ha majd leülök a nagy rádió elé, amikor a franciák először lépnek pályára. A szekrény, ebben tartom a kabátjaimat, minden lélegzetvételnél recseg, végül kiválasztom. Ez van, tárták szélesre üres tenyereiket előttem, miután elhagytam jobb kéz felől a templomot, amikor végre átvágtam. Ki kell egyeznem veletek, mondtam a tenyereknek, és mosolyogtak. A kalapod, mondták, beérnék vele, de, sajnos, van, aki egyebet kíván. Oda kellett adjam a kalapomat is, a kabátomat is, és csak azután indultam el, mindegy volt már, merre. Letettem a földre, Didiér már ott gubbasztott a grádicson, és ott volt mellette most már a rádió is, két keresőgombja akár két nagy, csodálkozó szem. Didiér felállt, pedig nem szeretek felfele bámulni, majd odalépett hozzám, lehajolt, magához ölelte és karjaiba vette, felemelte és elindult vele, keresztül a templom előtt, a porban.

És ekkor nézhettem meg jobban, hogy ami a szemem sarkába költözött, az nem más, mint egy Didiérré várakozó teherautó. Most meg az is átvág zötykölődve a téren.

Csata Ernő

Öröklét

A mindenség
voltunk,
az Ige
s a semmi Egyben,
időt faló
teremtő Tűz,
magunkba rohanó
forrás.
Vagyunk,
valami feketelyuk
koromsötétjében,
időszálon
hurok
és leszünk
isten tenyerén
kétágú fénymag,
örökkön vibráló
idő.

(2006. április)

Génüzenet

Ereimben
Tejút fájó dallama,
halántékomon
csillagösvények,
Orion szarvasúzó hava.
Paták taposnak
legendás vitézek,
gyakorta
sámán dobok
pergésére ébrednek.

(2006. február)

**Kaméleon
(haiku)**

Színes fakéreg,
mély undorító varangy,
ha hozzáérek.

(2006. január)

**Életünk
(haikus)**

Lámpások vagyunk
istenek ösvényein,
örök sötétben.

*

De fényes dacunk
csúfosan kialszik, egy
viharos éjben.

(2005. november)

**A fenyő
(haikus)**

Egyszer utánad
is eljön a szél, ne félj
és földre ledönt.

*

Suhogó ágad
hűvösségére, senki
nem emlékszik majd.

*

Fészeklakóid,
csörtető zuhanásod
szétszíripelik.

Major Gizella: Mező (linómetszet)

Nagy Miklós Kund

Tágra nyílt kapuk

Marosvásárhelyi műtermek,
műhelyek, galériák

Marosvásárhely képzőművészete még mindig „exportképes”. Annak ellenére, hogy az 1989 decemberében megbuktatott diktatórikus rendszer utolsó másfél évtizedétől napjainkig az összes többi alkotói területhez viszonyítva, a legnagyobb vérvetést kellett elszenvednie. A fiatal festők, szobrászok tömegesen távoztak az országból, de az idősebb nemzedékek jeleiből is sokan választották az emigrációt. Az ő soraikat az utóbbi időben a halál is vészesen ritkította, annyira, hogy a város művészeti életét a második világháború után megalapozó, majd felfuttató nagy generáció, a tehetségek százait felfedező és alapos szakmai tudással útra bocsátó mesterek közül ma már egy sem él. Utolsóként közülük a közelmúltban Barabás István, az erdélyi tájak egyik legszuggesztívebb festője ment el örökre. Bordi András, az egykori híres városi festőiskola vezetője, az akvarellfestészet úttörő vezéregyénisége, éveken át a Képtár hű és hozzáértő őre és szintén fáradhatatlan pályatársai, a festőművész Incze István, Piskolti Gábor, a művészeti középiskolát létrehozó, és negyedszázadon át igazgató tevékeny szobrász, Izsák Márton, a tragikus körülmények közt fiatalon elhunyt, páratlan tudású és újító szellemével sokakat megfertőző Nagy Pál művészpedagógus és még számos más kiválóság emléke már csak a közzsájon forgó legendákat vagy a múltidéző művészettörténeti írásokat gazdagítja.

És mégis, talán éppen az elődök hatásának elevenségét bizonyítva, a marosvásárhelyi képzőművészeti jelenségek napjainkban is fokozott figyelemre érdemesek, még akkor is, ha különlegesen kiemelkedő alkotó egyéniségekben talán szegényebb a város, mint a XX. század hatvanas, hetvenes évtizedeiben, amikor az itteni alkotóművészeti és kiállító kezdeményezések ezt az akkor még aránylag kicsi, vidéki települést országos viszonylatban is az első közé emelték. Ezt egyébként öt évvel ezelőtt a budapesti Ernst Múzeumban *Felezőidő* címmel megrendezett, átfogó és messze visszhangzó kiállítás is szemléltette. Tegyük viszont hamar hozzá, hogy bármint rombolhatta a kényszerű exodus, és bármekkora öröket hagyott a megállíthatatlannak tűnő létszápadás, az például, hogy testületileg távozott a mindmáig külföldön is legismertebb és legbefolyásosabb vásárhelyi csoportosulás, a szemléletbeli és szervezési megújítást gerjesztő MAMŰ (Marosvásárhelyi Műhely), a hiányzók helyére mindig újabb aktív, folyamatosan dolgozó és szervező

alkotók próbáltak lépni. Ami annak is köszönhető, hogy az igényességével mindig kitűnt, ma már közel hatvan esztendő művészeti középiskola továbbra is bővelkedett tehetségekben. A hiatusos pótlása persze, teljes mértékben sohasem sikerült, a rendszerváltás után megváltozott viszonyok azonban a Bolyaiak városában is felpezsdítették a művészeti mozgásokat. Az elzártság, a tiltások után hirtelen bekövetkezett kapunyitás, az információk, eszmék, izmusok szabad áramlása, az utazásokat akadályozó addigi korlátozások megszűnte, a megkönnyített tárlatcserék sok mindent képesek voltak ellensúlyozni. De hadd ne részletezzük mindezt, jól ismert és sokrétűen elemzett jelenségek az anyaországban is, meg másutt, szerte a térségben. Inkább ugorjunk egy nagyot, és vizsgáljuk a jelen Marosvásárhelyének meglehetősen összetett, tarka és nem ritkán ellentmondásosan értékelt képzőművészeti valóságát.

Térjünk vissza oda, ahonnan kiindultunk. Arra, hogy a város képzőművészete képes immár kellő érdeklődést kelteni maga körül, nemcsak a szűkebb pátriában, hanem jóval távolabb is. Az egyik példa ugyan a múltban gyökerezik, de a jelenre is jótékonyan visszahathat, nem fölösleges tehát megemlítenünk. Pár hete a szentendrei MűvészetMalomban látható a Bernády-gyűjtemény, az az értékes képanyag, amellyel a Marosvásárhelyt a múlt század első évtizedeiben korszerűsítő, jövőbe tekintő polgármester, dr. Bernády György megalapozta az építészeti, díszítőművészeti remeknek tekintett szecsessziós Kultúrpalotában a városi képtárat. A kiállításra sokan kíváncsiak, érthető, hiszen a festmények olyan nevek fémjelzik, mint a Munkácsy Mihályé, Paál Lászlóé, Barabás Miklósé, Lotz Károlyé, Vaszary Jánosé vagy a nagybányai festőtelepet képviselő legjobb alkotóké. Az első két hét folyamán már ötezer látogatója volt a tárlatnak, a februári zárásig biztosan még számosan megnézik. És lehet, hogy kedvet kapnak Marosvásárhelyen is megtapasztalni, milyen ott a mai művészeti élet. Olyan-e a folytatás, mint amit a kiállításon szereplő korábbi helybeliek, Dósa Géza, Vida Árpád, Bordi András egymást stafétaszerűen követve felmutattak? Ha sikerül elmélyülniük a vásárhelyi sajátosságokban, felismerhetik: lehettek olykor szinkópák is a folyamatban, de a művésznemzedékek stafétaváltása mindenkor harmonikussá csiszolódott és ötvöződve tudott különlegesen nyújtani a művészetkedvelőknek.

Ezt egy másik, külföldet járó kiállítás is bizonyítja. Az eltelt hetekben, hónapokban a Román Művelődési és Vallásügyi Minisztérium Promocult pályázatát elnyerve, a 2001-ben létesített Bolyai János Alkotótábor munkáiból válogatott műgyűjtemény és a táborvendégek egy része mutatkozhatott be Kecskeméten, majd a szicíliai Avolában és a németországi Ilnauban. A nyaranta a marosvásárhelyi várban együtt dolgozó művészek más-más műfajt, stílust, irányzatot, nemzedéket képviselve igyekeznek minél színvonalasabb alkotásokat hagyni a művésztelepnek, amelynek fő sajátossága, hogy a témák

Barabás Éva: Titokzatos krónika (olaj)

Bandi Kati: Zene (faliszőnyeg)

Pokony Attila:
Gyűrődés
(márvány)

gyakori ihletője a Bolyai szellemiség, és egyöntetű elvárás az az igényesség, amely a két nagy tudóst, apát és fiát, Bolyai Farkast és a geometriát forradalmasító Jánost jellemezte. Természetszerűleg hagyomány és újító szellem kézen fogva jár a táborban, a helybeli alkotók és a rendszeresen visszatérő elszármazott vásárhelyiek – idősebbek, ős-MAMŰ-sök és egészen fiatalok –, meg a városhoz közvetlenül nem kapcsolódó meghívottak évről évre váltják azt a művészeti ágat és műfajt, ami az éppen aktuális együttlét során a középpontba kerül. Az eddigi hét táborozáson részt vett több mint száz művész a festészet, szobrászat, grafika, médiaművészet, kerámia- és textilművészet, faszobrászat terén jeleskedett. Jövőre a kovácsoltvas lehetőségeit próbálják megtapasztalni.

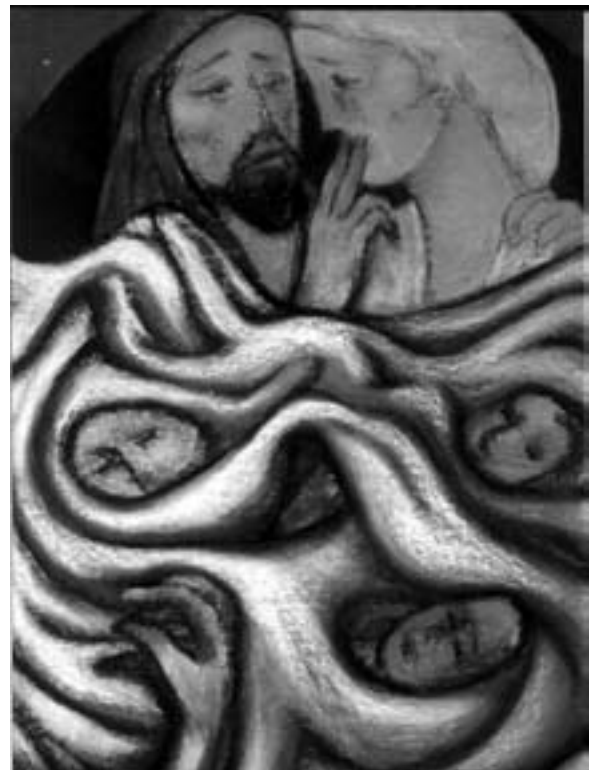
Ha a rendszerváltás óta végbement marosvásárhelyi művészeti változások jellegzetességeit akarjuk felsorolni, ezt a sokféleséget mindenképpen említenünk kell. Valamiképpen szervezési szempontból is leképeződik. Mert megőrződött ugyan az a régi tradíció, hogy a képzőművészek országos szövetségbe tömörülnek és ennek megyei, helyi fiókjai is működnek, Marosvásárhelyen például jelenleg közel száz tagot tartanak nyilván, de vannak elegenden, akik ettől az átörökölt szervezkedéstől ódzkodnak, és attól is idegenkednek, hogy az évente egyszer továbbra

is megszervezett közös, nagy bemutakozásokra, megyei kiállításokra benevezzenek. Inkább olyan csoportos tárlatok születnek, amelyeken műfaji vagy nézetazonosság, esetleg más rokon törekvések alapján társult alkotók jelentkeznek munkáikkal. Ezen a vonalon máris jelzésre méltó újabb hagyományok eresztettek gyökeret, s felfigyelhetünk a városban hosszú ideig elhanyagolt műfajok reneszánszára is. A legrégebbi a textilművészek évente megrendezett, *Ariadne* elnevezésű kiállítása. 1996-ban volt az első, azóta a tárlat országossá terebélyesedett, Marosvásárhely pedig általa e dinamikus fejlődő, látványos művészet romániai fellegvárává lett. És egyre több fiatal talentum emeli magasra a textilművészet zászlaját, csatlakozva a műfaj vásárhelyi legjobbjaihoz, a főszervező Nagy Dalmához és markáns életművet felmutató társaihoz, Hunyadi Máriához, Csíky Szabó Ágneshez, Bandi Katihoz, Sajgó Ilonához, Kolombán Kántor Zitához. Nem csak képletesen, ugyanis kétszer már a zászlót választották seregszemléjük vezérfonalául a textilesek. Egyszer a Bolyai Alkotótábor zárásakor az egész várat körbedíszítették különleges lobogóikkal.

Egy másik csoportosulás 2002-től lepi meg szokatlan kínálatával a közönséget. A *Totem* nevet viselő kiállítás ősi és jelenkori jelképeket szervesen egybekapcsolva vonultat

Hunyadi László: Pentaton (bronz)

Haller József: Kékszakállú herceg (pasztell)

fel különös, modern hangvétellő, gyakran meghökken-tő, fantáziadús festményeket, szobrokat, installációkat, vegyes technikájú munkákat. Ennek is mind messzebbre jut el a híre, a vásárhelyi művészek mellett több bukaresti, temesvári, kolozsvári és más városbeli részvevője van az évente lezajló eseménynek. A november végi napokban is ez vonzotta a nézőket a Kultúrpalota földszinti galériáiba. Egyébként hosszú-hosszú évtizedek óta ez a fő kiállító tere a városnak.

Akármilyen rangos és szép ez a kulturális hajlék, rég szükség lenne egy nagyobb, modernebb, a mai elvárásoknak megfelelő galériára. Ilyesmirel valószínűleg sokáig álmodni sem lehet. Itt rendezik tehát a másik műfaji bemutatkozást lehetővé tevő csoportos kiállítást is, az újonnan rendszeresült, de ígéretes, részben az egykor nagy népszerűségnek örvendett *Humorsalon* pótlását is felvállaló *Interaktív Grafikai Szalont*. Az előbbit a korán elhunyt, sokoldalú Molnár Dénes kezdeményezte és éllette, az utóbbit a művész grafikus fia, ifjabb Molnár Dénes szorgalmazza. A napokban zárult a harmadik interaktív tárlat, ahol a többnyire fiatal grafikusok rajzaik és grafikai lapjaik bemutatása mellett megpróbálják bevonni az érdeklődőket is a dolgok menetébe. A helyszínen met-szeteket készítenek, s a nézőket is beavatják a műhely-titkokba. Számítógépes grafikákat is képernyőre visznek, kinyomtatnak velük együtt. A nézői részvétel még elég bátortalan, de a kísérlet mind vonzóbbá, izgalmasabbá válik.

És kedvező fogadtatása volt a keramikusok együttes megmérettetésének is. A Bolyai táborozás hozta össze őket az egyik utóbbi nyáron, aztán kiderült, szinte megszállottan dolgoznak. És már nem elégedtek meg azzal a raku-égetéssel, amit a váruddvaron szerveztek a népes nézősereg jelenlétében. Később megismételték a műteremházzá átalakított műemléképület, az egykori várme-gyeháza udvarán is, szintén kíváncsi közönség előtt. Anyi kerámiatárgy született, hogy azt kár lett volna parlagon hagyni. Így pattant ki a közös kiállítás ötlete, amit a nagy érdeklődés láttán immár évente meg szeretnének rendezni. Mi sem természetesebb ezen a vidéken, ahol olyan régi hagyományai vannak a kerámiaázsának (Gondoljunk csak Korondra, Makfalvára, Nyárádszeredára, Szolokmára), illetve Marosvásárhelyen, ahol a Kultúrpalota és az egy-kori Városháza pompázatos gazdagsággal kínálja a kerá-miai remekeket is. Pályájuk elején tartanak a szervezést szorgalmazó keramikusok, olyanok, mint Csorvási Szabó Attila meg Birtalan Vidra Orsolya, jó kezekbe került tehát a műfaj felfuttatásának ügye.

Van egy másik, az eddig említettekől némiképp elkülönülő csoportosulás is. A világ képzőművészeti újhullá-maira folyamatosan, mint követendő példára figyelő fia-talok, fiatalosan reagáló, a befogadók meghökkenítésére, zavarba hozására mindig kész művészek tömörülése, akik az alkotáshoz, az alkotó hagyományokhoz másképpen viszonyulnak, mint az előttük járó nemzedékek. Néhány

éve a színházi díszlettervezésben is sikeres Bartha József által létrehozott *ARTeast Alapítvány* égisze alatt igye-keznek a városban olyan avantgárd, forradalmasító sze-repet betölteni, mint a valamikor eléggé értetlenül, sőt a hatalom részéről kimondottan ellenségesen fogadott, de ma már oly gyakran nosztalgiával felidézett MAMÚ. A kísérletező, konceptuális, posztmodern művészet és még hatványozottabban a médiaművészet híveiként fel-lépő alakulat nem vegyül a többiekkel, külön kiállítá-sokkal, performanszokkal rukkol elő, más központokból és külföldről is olyan művészeket hívnak meg kiállítani, akiknek az elképzelései, törekvései egyeznek a magukéi-val. Megkeresik a céljaira alkalmas, nem konvencionális kiállítótereket, azokra összpontosítják a bemutatkozást. Hosszabb ideig a felújított műteremházban működtették a *Pincegalériát*. Újabb létesítmény ugyanott, az emele-ten a Bartha József műterméből leválasztott *B5 Stúdió*, amely kamararendezvényeknek adhat otthont. Hosszú távú programja máris igen érdekesnek tűnik. A november elején lezajlott avatáson a Marosvásárhelyről Budapestre áttelepült Chilf Mária volt az első kiállító. Őt két horvát vendég munkái követték, az ország kortárs művészetét képviselve. Kiállításuk a napokban lezajlott *15. Alter-Native Nemzetközi Rövidfilm Fesztivál* jelentős társrendez-vénye volt. November végén a budapesti Szacsva y Pál okozott meglepetést a betérőknek *A diós-mákos hatás* című műegyüttesével.

E vázlatos felsorolással azt is sejtetjük, hogy Marosvásárhelynek több kiállítóteremre van (lenne) szük-sége. A kényszerűség ki is alakított néhány galériát, nem kimondottan ilyen célra létrehozott létesítményekben. Művelődési házak előcsarnokaiban, renovált várbarátság-ban, alapítványi székhelyeken, egyházi tanácsstermek-ben, diakóniai otthonokban, szállodákban, panziókban, üzletközpontokban, szerkesztőségekben rendeznek rend-szeresen kiállításokat. Az utóbbi évtizedben azonban a Kultúrpalota mellett a Bernády Ház lett a város legrango-sabb és legnépszerűbb bemutatkozási helye.

A városépítő polgármester nevét viselő, szellemi örök-ségét ápoló alapítvány irányításával a közművelődési központ a marosvásárhelyi magyarság kedvelt gyülekező-helyévé vált. Számos rendezvénye között a leglátogatot-tabbak éppen a képzőművészeti tárlatok. Főleg mióta az épület átépítésének köszönhetően, egyszerre a földszinti termekben és a tetőtéri galériában is rendezhető kiállítás. Az említett időszakban legalább kétszáz tárlatnak adott otthont a Bernády Ház. Természetesen mindennek előtt a helybeli, a Maros megyei, tágabb körben az erdélyi képzőművészek mutatkoznak be új műveikkel, de a nyitás jegyében mind több anyaországi és más külföldi alkotó is kihasználja az itteni megmérettkezés lehetőségét. Példaként talán elég, ha csak az idei névsorból kiragadjuk a budapesti Kubinyi Anna textilművész, a szintén fővá-rosi kiváló grafikus, Gyulai Líviusz, vagy a Vásárhelyen nagyon megkedvelt zalaegerszegi keramikus, Németh

János nevét. Október végén, november első felében pedig a pár éve elhunyt Szász Endre műveit tekinthették meg tömegek ugyanitt. Azét a Szász Endrét, aki úgy vált nemzetközi hírvé, hogy diákként három esztendeig Marosvásárhelyen bontakoztatta ki tehetségét Bordi András kultúrpalotai szabadiskolájában. Ez is jól érzékelteti a generációk jelképes kézfogását. De a nyitás másban is jótékonyan kamatozik. A Bernády Ház a cserkapcsolatok vérkeringésében is jelen van. A Bukaresti Magyar Kulturális Központ, a Sepsiszentgyörgyi Magyar Koordinációs Központ tárlataiból ide is eljut jó néhány, és több művésztelep él a Ház által felajánlott lehetőséggel, évente válogatást tár gyűjteményeiből a vásárhelyi érdeklődők elé. A nagy múltú gyergyószárhegyi, a fiatalabb makfalvi, szováta, erdőcsinádi, gyergyóalfalvi alkotótábor említhető e sorban. Egy friss egyezés révén hasonló magyarországi, szlovákiai telepek irányába is kitágul a kör. Nyilván a cserék kifelé is érvényesek, az anyagiaktól eltekintve, '89 decembere óta a marosvásárhelyi művészek utazásának, külföldi bemutatkozásának, érvényesülésének nincs különösebb akadálya. Persze, a pénz, pontosabban a pénztelenség a legtöbb esetben döntő lehet. Mégis elmondható, hogy a város ebből a lehetőségből is gazdagon profitált. A világjáró alkotók szemléletváltása frissítően hat a képzőművészeti közege.

És még nyert valami fontosat Marosvásárhely lakosága: a szobrászok előtt megnyíltak a közterek. A letűnt rendszer utolsó évtizedeiben elképzelhetetlen volt, hogy magyar vonatkozású szobrot állítsanak bárhol is a városban. Vásárhely magyarsága nagyon hosszú ideje egyre csak veszítette köztéri szobrai, emlékműveit. Aztán hirtelen megváltozott a helyzet. Azok a művészek, akik addig kénytelenek voltak a kisplasztikára, ötvösségre, esetleg ékszerkészítésre szorítkozni, egyszerre csak azon kapták magukat, hogy egymást érik a monumentális feladatokra, az emlékszobrászatra szóló felkérések, megbízások, pályázatok. Nem riadtak vissza a kihívástól, amire lélekben talán nem is voltak felkészülve, és azóta is becsülettel fáradoznak a hiányok pótlásán. Legtöbbször hazai pályán, de olykor az anyaországban, sőt azon túl is. A rendszerváltozást követő periódusban avatták fel Marosvásárhelyen az egyik legmegbecsültebb és legtermékenyebb szobrászunk, a Magyar Művészeti Akadémia tagjává választott Hunyadi László *Petőfi szobrát*, a Kultúrpalotában helyezték el a *Bernády-portróját*. Domborművet is szentelt a legendás polgármesternek, akárcsak nemzedéktársa, Kolozsvári Puskás Sándor és a Bernády-mellszobrot alkotó Bálint Károly. Az egykori várépítő Borsos Tamás szobrát Kiss Leventének köszönhetjük, Kós Károlyét a még fiatalabb Gyarmathy Jánosnak, aki nemrég az Aranka György pályázatot is megnyerte. Az egészen ifjú Pokorny Attila, aki az aradi Szabadság szobor felújításából is kivette a részét, *II. Rákóczi Ferenc* mellszobrát mintázta meg és öntötte bronzba. Miholcsa József *Bolyai Farkas és Bolyai János* kőarcását faragta ki

és adományozta a Bolyai középiskolának. Pár évvel ezelőtt az akkor még tevékeny Izsák Márton, a vásárhelyi művészek nesztora Márton Áron püspök mellszobrával lepté meg a Szent János plébániát. Folyamatban tehát a történelmi igazságtétel, de miközben a város rendelkezésére álló anyagi, szervezési, alkotói potenciál a parancsszóra ledöntött szobrok helyettesítésére koncentrál, továbbra is háttérben marad az a jogos elvárás, hogy nyugat-európai mintára az emlékszobrok mellett más modern, esztétikai értékeket hordozó plasztikákkal is díszítsék az utcákat, tereket, épületeket. A műtermek, kiállítások nagyon sok ötletet, reális elképzelést kínálnak föl erre. A legkézzelfoghatóbb megoldás talán a Bolyai Alkotótábor szobortermésében rejlik. Az évek során a váruvvaron kialakult látványos szoborpark szinte mindenik alkotása megérdemelné, hogy Marosvásárhely valamelyik közterén találjanak számára alkalmas, végleges helyet.

Az olvasó bizonyára észrevette, hogy az előbbiekben a város képzőművészeti életének magyar vonatkozásaira tértem ki, noha sok jelenség felvetése, főleg a csoportos jelentkezések összefüggéseiben, mindkét etnikum művész képviselőire vonatkoztatva érvényes. De nyilvánvaló, hogy jelen esetben a magunk eredményeiről, gondjairól szeretnénk tájékoztatni a Pannon Tükör olvasóközönségét. Nem feledve, bár jelzésnyi terjedelemben, hogy az etnikai kettősségből kölcsönös előnyök is származnak. Az alkotók önkéntelenül is hatnak egymásra, bizonyos szemléletet, látásmódot, eszköztárat, önszerveződési formát akarva-akaratlanul átvesznek egymástól. A megújulásra ösztönző nyitottságot az is ébren tarthatja, hogy a vásárhelyi magyar alkotók Budapest mellett Bukarestre is élénken figyelnek. Már csak azért is, mert egyesek közülük nem Kolozsváron, hanem a román fővárosban végeztek egyetemi tanulmányukat. A Kárpátokon túli román festők franciás könnyedsége például, koloritjuk derűs játékosága, élénk vidámsága befolyással lehet az itteni hagyományosan komorabb, drámaibb hangvételre is. És a sokféleség, amelyet ez az eleve adott és az évek multával Marosvásárhelyen is mind erőteljesebb dualizmus is serkent, a tárlatlátogató számára egyfajta nyereség. Noha lehetnek olyanok, akik ezt nem így élik meg.

Kiállításokra céloztam, de a műtermeket is gyakran emlegettem eddigi eszmefuttatásaimban. Ezek ajtaja is nyitva az érdeklődők előtt. Akik tehetik, élnek is a látogatás lehetőségével, hiszen mindig érdekes az alkotások születésének boszorkánykonyhájába is betekinteni. Abban a környezetben a művészek is könnyebben megnyílnak, mint máskor. Hangsúlyoztuk, főleg a festők, grafikusok ma már kevesebben vannak, mint az ötvenes-hatvanas-hetvenes években, amikor a nagy tanárnemzedék teljes energiáival kelhetett versenyre a városba visszatért első, második generációs tanítványaival, együttesen virágoztatva föl Marosvásárhely művészeti kínálatát. De a festői műtermek napjainkban is megannyi becses értékkel fogadják az érdeklődőket. A harmadik jeles generáció is

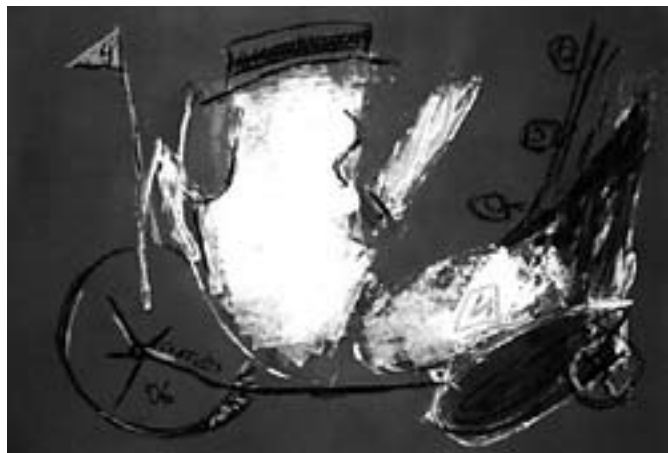
megtette a magáét, igényes, eredeti, öntörvényű művészi univerzumot teremtett talentumaiból, és akárcsak az előttük járók, ők is segítettek továbblépni az utánuk jövőket. Immár ők a nagy hagyományú *Barabás Miklós Céh* szellemének életetői és a tágabban értelmezett marosvásárhelyi művésztelep kiemelkedő egyéniségei. Hívjuk segítségül az erdélyi képzőművészet kitűnő ismerőjét és krónikását, *Az erdélyi magyar művészet a XX. században* című fontos kötet szerzőjét, Banner Zoltánt, és vele együtt ajánljunk a piktúra mai reprezentánsai közül néhányat az olvasók figyelmébe. Mindenek előtt Kákonyi Csillát, akit a műkritikus a vásárhelyi metafizikai realizmus megteremtőjének nevez. Képeit az „elvágyódás sajátos fojtottságával színezett kisvárosi álmodozás varázslatos szintézisének” tekinti. Korunk nyomasztó életérzései újabb és újabb drámai kompozíciókban jelennek meg Kákonyinál. Az övéhez hasonlóan egyedi és helyi sajátosságaiban is egyetemes értékű Barabás Éva festészete. Egy kiemelkedő marosvásárhelyi művészdinasztia képviselőjében ragadtatja el a nézőt „burjánzó sokalakúsága, hiperrealista holdtájai, történelmi kosztümös elvágyódói, egész festészetének korszerű patosza és professzionalizmusa.” Haller József reneszánsz tudású, rendkívüli érzékenységgel rajzolóművész, a magyar grafika legigényesebb ágazatának sokoldalú folytatója, akinek pasztelljei, olajképei is a fekete-fehér remekeinek szintjén tükrözik tehetségét. Siklódy Tibor az akvarellezés kiválósága az erdélyi táj lényegét filozofikus tömörítésben, zenei finomsággal örökíti meg a

festményein. Porzsolt Borbála „székely és csángó balladai, biblikus drámaiságú életképi tájkompozíciói többnyire az asszonyi sorsot” mutatják föl nagy szuggesztivitással. Datu Viktor „a dekoratívabb, sarkítottabb, szerkezetesebb formaadás” vonulatát gazdagítva a népi gyökerekhez nyúl vissza és teremti meg a maga geometrikus világát. Major Gizella lírai pasztellhangulatai, színharmóniái a falu konkrétumaitól jutnak el a kozmogonikus mondanivalóhoz, de éppolyan szenvedéllyel ötvözi a vonalat, a formákat mives grafikai lapjain is. Zolcsák Sándor gazdag festői tapasztalatait kamatoztatva, „nagy méretű portrékompozíció-sorozatban kíván minél teljesebb Pantheont emelni a jelenkori erdélyi irodalom és gondolkodás személyiségeinek.” Kedei Zoltán drámai erejű, mély tónusú festményeken veti fel közösség és egyén sorskérdéseit, lélekbe vágó festői választ fogalmazva meg a nézőnek. Szép György a gesztusfestészet sajátosságait igazítva egyéniségéhez, a vidék, a pusztuló falu lényegét, a látható mellett a láthatatlant próbálja megragadni különleges színvilágú és faktúrájú munkáin. De álljunk meg itt, azzal az észrevétellel, hogy a felsoroltak mindenikének fontos a képbe kódolt üzenet is. Hiszen számukra elhivatottságot jelent a festészet, a művészet. Ez különben még számos marosvásárhelyi alkotóról elmondható. Olyanokról is, akik a látványteremtés, a dekorativitás bűvöletében dolgoznak. Minderről azonban legjobb a helyszínen meggyőződni. A hosszú utazás fáradtságát is feledtetheti a Marosvásárhelyen szerzhető élmények sokasága.

Kiss Levente: Matolla (bronz, márvány)

Csatlós Levente: Cím nélkül (vegyes technika)

Török Gáspár

A marosvásárhelyi fotográfia-fotóművészet múltja és jelene

Ahhoz, hogy az Erdély második legnagyobb magyar városában működő marosvásárhelyi Fotó Klubról beszélni tudjak, nem hagyhatok figyelmen kívül két dolgot: először azt a vitathatatlan tény, hogy egy nemzetről, egy nyelvről, egy azonos kultúr-történelemről van szó, még akkor is, ha az utolsó nyolcvan évben egyesek feje felett a határokat ide-oda tologatták, másodsor pedig arról, hogy Erdély fotókultúrájának eddig még kevésbé feltárt, de igen mély gyökerei vannak.

A nyomdatechnika felfedezése óta nem született találmány, amely az információközlést olyan mértékben forradalmasította volna, mint a fényképezés. A fényképezés művelődéstörténeti útját tekintve először megjelenik maga a fénykép, a képes magazin, majd a film. A televízió nem tartozik ugyan e családhoz, de annak közeli rokona és a vizualitás korszakát egészíti ki.

Az én dolgom, hogy az olvasók számára felvázoljam egy lelkes csoport

több mint 50 éves aktivitását. Nincs még Romániában egy olyan fotóklub, melynek tagjait az idők folyamán annyi nemzetközi címmel tüntették ki, mint a marosvásárhelyi (1 Hon.EFIAP, 4 EFIAP, 10 AFIAP, 3 PSA.). Ez a siker nem véletlen, hiszen a marosvásárhelyiek, úgy elméleti, technikai, mint szervezési szinten az ország élenjárói voltak már a XIX. századtól kezdődően.

A város múlt és a jelen fotótörténetének szempontjából is Erdély legnevezetesebb települései közé tartozik, hiszen már 1865-ben Ciehulski Péter, a Hajós-köz 303. szám alatt, igen jól menő műhelyben kiváló képeket készített, melyek vetekednek a kolozsvári Veress Ferencével – akivel máskülönben szoros kapcsolatban állott. A *Székely Hírlap* 1871. július 5-i számában felhívja a tisztelt közönség figyelmét arra is, hogy ez a legalkalmasabb időszak a fénykép készítésére, mert a jó fények miatt a kép elkészítési ideje csak egy pillanat. 1884-1900 között Csonka Gézával, majd 1872-1900 között Warghával is dolgozik együtt. Számos más műterem is csalogatta a közönséget az említett időszakban. Ezzel párhuzamosan mind több és több műkedvelő vásárol magának fényképezőgépet, hogy családját és kirándulásai alkalmából a tájat, annak szépségét saját kezűleg örökítse meg. Így szükségessé válik 1905-ben a marosvásárhelyi Amatőr Fényképészek Egyesületének a megalakítása.

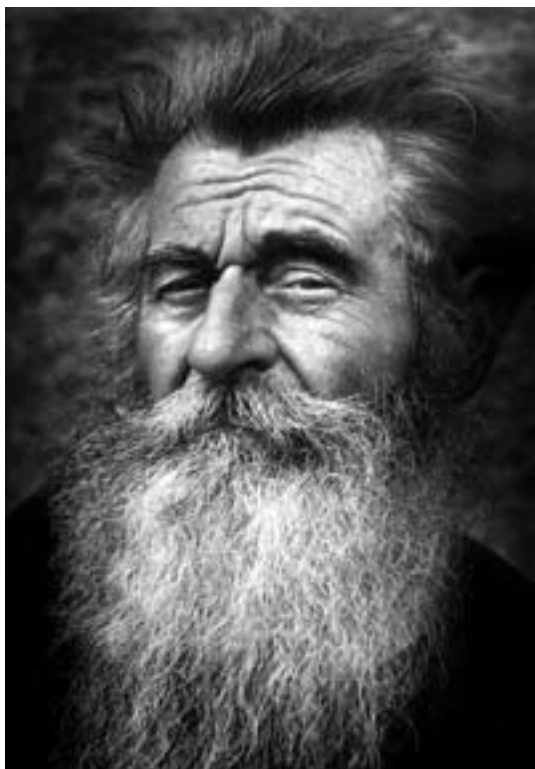
Trianon után Marosvásárhely is a Román Királyság részévé válik. Az itteni fotósok a kolozsváriakkal és a gyulafehérváriakkal egy időben csatlakoznak az 1935-ben megalakult Amatőr Fotográfusok Romániai Egyesületéhez, melynek saját székhelye van Bukarestben a Biserica Enei utca 14. szám alatt. A *Far*, azaz a *Világító torony* című fotós lapban már a marosvásárhelyi Dr. N. S. *Tájkép*

című felvétele is látható. A nagyenyedi fiatal Marx József (1914-1992) is részt vesz a hazai és külföldön rendezett kiállításokon igen nagy sikerrel, több képét reprodukálja az 1940/1. számú *Far* folyóirat. Az Erdélyi Kárpát Egyesület (*EKE*) a fehér-fekete fényképészet hőskorától kezdve felkarolta és támogatta a fényképészetet. A legnagyobb fotókiállításukra és versenyükre 1933 októberében kerül sor Marosvásárhelyen. A beérkezett 305 kép a következő csoportokban versenyzett: Tájképek, Arcképek, Zsánerképek, Különleges felvételek és a Kezdők csoportja. A kiállítást Sziggyártó Gábor osztályelnök nyitotta meg október 8-án, kiemelve, hogy az összesereglett versenyzők oly nagy fotóművészeti érzékről, meglátásról, tökéletes technikai felkészültségről tettek tanúbizonyságot, amilyenekkel a nyugati világvárosok hasonló tárlatainál is ritkán találkozunk.

Marx József 1948-ban, a katonai fogságból egyenesen Marosvásárhelyre jön, ahol a helyi Kereskedelmi Vállalatnál kap fontos beosztású munkát. Megvan még az 1921-ben kapott Voigtlander Vag típusú fényképezőgépe, amivel szorgalmasan fényképez is, sőt 1950-től megint részt vesz a Bukarest által rendezett kiállításokon.

A 2. világháború befejezése után feléled a hivatásos és az amatőr fotográfusok aktivitása, csak régebben a német fotóipar termékeit használók (Kodak, Agfa), most óriási film és fotópapír hiánnyal néznek szembe. Ekkor határozzák el a Horváth testvérek (Imre és Attila, dr.), hogy manufakturális módszerrel fotópapírt fognak gyártani, amit 1947-ben sikerül is nekik *Imago* néven forgalomba hozni. Az államosítás után ARFO néven a szövetkezet tovább fejleszti és változtatossá teszi a fotópapír gyártást. A már meglévő hagyományt figyelembe véve határozza el az akkori kommunista államvezetés egy nagyméretű, minden ipari, egészségügyi, reklám és művészeti igényt kielégíteni tudó, fényérzékeny anyagokat gyártó kombinát felépítését, japán licence alapján. Ez lett mindannyiunk AZO terméke, amit a gyár 2004-es esztendőben bekezdett bezárásáig rendszeresen használtunk.

Az 1950-es évek elején ajánlotta fel Marx József (mindenki Jóska bácsija) több helybeli fotóamatőrnek azt a lehetőséget, hogy csoportosan küldjék el képeiket a belföldi és külföldi kiállításokra. Így jön létre 1953-ban a marosvásárhelyi Fotóklub, mint a helyi Szakszervezetek Művelődési Házának egyik köre, a következő alapító tagokkal: Marx József (elnök), Grella Andor, Huttera Ottó és Piroska, Vasvári Zoltán, Horváth Imre, id. Ajtai László, Kovács György, Kákonyi József, Dr. Krepsz Iván, Vakarc László, Haragos Zoltán, valamint Bálint Zsigmond. Az 1950-60-as évek között 34 marosvásárhelyi fotós neve szerepel az országos kiállítások névjegyzékeiben, míg

Haragos Zoltán: Portré

Kucsera Jenő: Akt

Török Gáspár: Hazafelé

Török Gáspár: Anyaság

Haragos Zoltán: Portré

Incze István:
Régiség

1960-65 között újabb 36, 1965-70 között még 23. Kik is voltak tulajdonképpen klubunk pionírjai? A már igen jó nevű Marx Józsefen kívül, a többi olyan lelkes amatőr, aki szeret kirándulni, szereti a szépet, ami természetesen meghatározza képek tematikáját. Így a Román Szakszervezetek által 1957-ben rendezett III. marosvásárhelyi versenyen Huttera Ottó 4, Péter Sándor 2, Huttera Piroska 3, Kilyén Tibor 4, Marx József 14 képvel szerepelt.

Ebben az időben még nem beszélhetünk mai értelemben vett klubtevékenységről, hisz csak akkor gyűltek össze a Szakszervezetek Házának 8-as szobájában, ha éppen egy kollekciót kellett összeállítani, vagy az igen ritka fotóanyagok beszerzési módjairól tárgyaltak.

Ennek az igen lelkes csapatnak sikerül 1957. július 25. és augusztus 7. között Marosvásárhelyen megrendeznie az első fényképversenyt XII témacsoportban és külön a kezdők részére is. Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Szászrégen, Csíkszereda városainak 31 szerzőjétől 280 kép érkezik be, amiből a zsűri 200 fekete-fehér képet ki is állít. Párhuzamosan a Pionírok Házában is működik egy fotó-filmkör, melynek igen lelkes vezetője Schnedarek Ervin fizikatanár. A felkészültebb fotósok, Marx és Huttera, periódusonként felkészítő kurzusokat tartottak a fotó iránt érdeklődő diákok és fiatalok részére.

Nagy eseménynek számított a marosvásárhelyi *Alimentara* nevű, élelmiszer forgalmazó vállalat által 1958. november 20. és december 4. közöttre kiírt, szabad témájú verseny megrendezése, aminek a következő mottót adták a rendezők: *A fotóval többet elérhetsz az életben.* A kiadott katalógus szerint 95 résztvevő 970 képpel jelentkezett a következő városokból: Arad, Nagyenyed, Borzesti, Brassó, Bukarest, Kolozsvár, Jászváros, Csíkszereda, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Temesvár, Kézdivásárhely és természetesen Marosvásárhely, amiből 365-öt ki is állítottak. A résztvevők közül érdemes megjegyezni Silviu Comanescu, Mircea Faria, Constantin Savulescu, Schröder Alexandru, Oprisor Mircea, Kúti Gábor, Daniló Zoltán, Popper Imre, Molnár Zoltán, Haragos Zoltán és Marx József nevét, akikből az évek folyamán az ország leghíresebb fotósai lettek.

Az 1960-65 esztendőkből sok fiatal csatlakozik a már meglévő idősebb fotósokhoz, akik közül csak azok nevét említtem, akik hosszabb időn keresztül voltak aktív tagjai a körnek: Darabont Lilly, Erdélyi Lajos, Jánosi Albert, Novák Vencel, Szakács Sándor, Szigeti Béla, Szilágyi Sándor, Kerekes Péter-Pál, Ungermann Ottó, Muslinger Attila. Ezeknek a szenvedélyes és a fotó iránt elkötelezett embereknek a segítségével rendeznek Marosvásárhelyt periódusonként országos szintű kiállításokat, amikből aztán Országos Biennálé nőtt ki, 2005-ben rendezve meg a XXI-et.

Az az elképzelés, hogy az 1979-ben megrendezendő IX. Biennáléra külföldi résztvevőket is hívjanak, politikai botrányba fulladt, ti. a megnyitó előtti napon

kénytelenek voltak a rendezők a négy meghívott külföldi klub kollekciójának 40 képét levetetni a falról, és a kinyomtatott katalógusból a neveiket tartalmazó lapokat kitépni. A Ceausescu-féle totalitárius rendszer tiltott mindenféle egyéni és csoportos kapcsolatot a külfölddel, amibe paradox módon a többi szocialista ország is beleértődött. Akkor az volt a szokás, hogy külföldi kiállításra nem lehetett képet küldeni, csak a Bukarestben székelő Külföldi Kultúrkapcsolatok Főigazgatóságán keresztül, ami gyakorlatilag járhatatlan út volt, mert az ide küldött munkák soha nem értek célba. Mégis a klub tagjainak páratlan külföldi sikerei voltak, évente kb. 40 kiállításra küldtek képeket, közvetlen a marosvásárhelyi vámhivatalon keresztül, igen nagy bejutási és díjazási százalék aránnyal. A rendkívüli eljárás csakis Marx József egyéni közbenjárásának köszönhető, aki a helyi pártapparátus vezetőinek és családtagjainak fényképezésével vívta ki magának ezt a privilégiumot. Segíteni akarván másokon is, sok brassói, szebeni, kolozsvári fotóművész munkája jutott ki külföldre, a klub kollekcióján keresztül. Csak az 1993-ban megrendezett XV. Országos Biennálé alkalmából adatik meg a lehetőség európai, amerikai, új-zélandi fotósokat meghívni és munkáikat kiállítani.

A történeti hűség kedvéért kell megemlíteni, hogy a Szakszervezetek Művelődési Házának vezetői, Socaciu Teodor és Szélyes Ferenc mindent megtettek, hogy a fotókört anyagilag is támogassák. A 70-80-as években megrendezett *Megénekelünk Románia* című nacionalista színezetű kulturális versenyeken is részt kellett venni, de csak pozitívumokat bemutató képekkel, teljesen kizárva bármilyen attképet.

Marx József városi fotókörök létrehozását kezdeményezi: a Bolyai Líceumban, a Mezőgazdasági szaklíceumban, a Bútorgyárban, a Megyei Tervező Intézetben, az Imatex Vállalatnál, a Metalotechnikánál, az Electromuresnél, a Cukorgyárnál, a Műtrágya Kombinátot építő Ipari Építkezési Trösztnél stb., de nemcsak a városban, hanem Erdélyszerte, Nagyváradtól Brassóig, Lupénytól Sepsiszentgyörgyig.

Az országban mind gyakoribb kiállításoknak most már sokszor megszabott tematikájuk is van, mint pl. Turizmus és Etnográfia – Herkulesfürdőn, Ellenfényben – Temesváron, az Ember és a munka – Vajdahunyadon, Gyerekek, az Autó és az Ember – Kolozsváron, Peremfotó – Nagyváradon, stb.

Az 1970-es évek elején három új taggal, az úgynevezett „második generáció” képviselőivel bővül a kör. Mihálykó Anna, Józsa Ferenc és jómagam is felvételt nyertünk a klubba, megjelenésünket „vérfriessítésként” üdvözölte a szakma. Új ötleteinkkel és fiatalos lendületünkkel felpezdítettük a klubéletet, hamar beilleszkedve a csapatba, ahol a hangulat barátságos volt, és az igen magas művészi követelménynek is igyekeztünk megfelelni. Hármunk közül a 2000-es évekig csak én maradtam aktív.

Fennállásának 20. évfordulója alkalmából rendezett VII.

Biennálé részvételi szabályzatában jelenik meg először, Bálint Zsigmond az akkori és az azt követő 30 esztendő titkárának kezdeményezésére egy Fotóművészeti Múzeum megalakítása. Az azóta összegyűlt, több mint 900 darabra nőtt anyag ma katalogizálva ugyan, de nem megfelelő technikai körülmények között tárolódik, és várja egy egységes romániai Fotómúzeum létrehozását. Ide kellene összegyűjteni a még meglévő, de egyre fogyó, régi, ám kultúrtörténetünk szempontjából igen értékes fénykép- és fotótechnikai anyagot is.

A klubtagok közül nagyon kevesen voltak azok, akik ezzel a szép mesterséggel keresték meg a kenyerüket (Marx József, Haragos Zoltán, Fóris Zoltán, Simon Ida, Brassay Károly, később Both György), legtöbbször polgári foglalkozása volt. Az 1980-as évek elejéig Romániában nem volt semmilyen szintű fotós képzés, így mindenki autodidakta módon tanulta és fejlesztette tudását, amiben a nagyon kevés román nyelvű és az igen magas szintű magyar nyelvű szakirodalom, s nem utolsósorban a külföldi szalonok katalógusai segítettek.

Egy igen termékeny periódusa következik a klubnak, amikor egymást érik Erdély városaiban, sokszor a helyi üzemekben az egyéni és csoportos kiállítások, házi versenyek, tematikus megmérettetések, anélkül, hogy ez valamit is rontott volna a művészi színvonalon, amihez mindenki ragaszkodott. Hagyománnyá vált, hogy az aránylag (200 km) közeli városokban megrendezett kiállítás-megnyitókra a tagok magukkal vitték családtagjaikat, annál is inkább, mert nemigen akadt olyan rendezvény, ahonnan 2-3 díjat ne vittek volna haza, így teremtve meg a kiállítások családi légkörét.

Ezek a sikerek magukkal hozták az új és tehetséges fotósok megjelenését: Kövesdi László, Gheorghiu Péter, Plájás István, Kucsera Jenő, Miha Constantin, Incze István, Simon Ida, Pálósi Ferenc, Jakab Tibor, Deac Gheorghe és nem utolsó sorban a klub mai szeniorja, Koncz János (sz. 1921) vált taggá.

Röviden három fontosabb szempontra is rá szeretnék mutatni, és pedig arra, hogy 1990 előtt a tagok mivel, mire és mit fényképeztek. Az a zárt szocialista gazdasági szerkezet, ami Ceausescu Romániáját jellemezte, kizárta minden nyugat-európai árucikk hivatalos behozatalát, így a romániai fotósok csak a kelet-német, vagy szovjet gyártmányú fényképezőgépekhez és lengyel nagyítókhoz jutottak hozzá. A filmek és fotópapírok terén még rosszabb volt a helyzet, ti. az ország már gyártotta a maga termékeiket, így még az igen jónak tartott magyar Forte papírhoz sem lehetett az üzletekben hozzájutni. Az 1970-es évek közepéig csak fekete-fehér alapanyagra fényképezett mindenki, hogy aztán Novák Vencel, Schnedarek Ervin, Marx József, Incze István, Kucsera Jenő próbálkozzanak a színes felvételekkel, több vagy kevesebb sikerrel, főleg a hiányos technikai felszereltség miatt. Sokkal jobb eredményt értek el azok, akik inkább a diaposzítív technológiát és a diaporáma bemutatást részesítették

előnyben, akik közül megemlítendő: Kerekes Péter Pál, Jósa Ferenc, Haragos Zoltán és Marx József. Arra, hogy ki mit fényképezett, volt két olyan arany szabály, amit nem volt szabad átlépni: nem volt előnyös az ország negatív oldalát bemutatni és nem kerülhettek a legtöbb városban falra aktok. Így aztán nem csoda, hogy túlsúlyba kerültek a tájképek, a szép női portrék, naiv, fotogenikus és piktorialis témájú képek.

Természetesen a nagyobb esztétikai érzékkel megáldott, lázongásra hajlamos fotósok kitörtek ebből a zárt körből, és más, speciális témákat is kerestek: Haragos a cigány és szociofotót, Bálint Zsigmond a néprajzi, Kerekes Péter a természeti, Marx József a színházi tematikát követte, Kövesdi László a csendélethez vonzódott, én magam az épületfotóval kísérleteztem. Teljes bizonyossággal elmondható, hogy a Marx–Haragos–Bálint és mások által fémjelzett marosvásárhelyi Fotó Klub igen széleskörű és hatékony, belföldi és külföldi aktivitásának tudhatóan, kivívta az ország éllovasának kijáró tiszteletet. Már jeleztem, hogy évente legalább 40 külföldi és legalább 15 belföldi kiállításra küldtek képet, ami számszerűen több mint **3000** (!) képet és diaposzítívot jelentett, igen–igen sok elismeréssel és díjjal fűszerezve. Ezt az eredményt az ország egyetlen klubja még csak megközelíteni sem tudta. Megemlítendő az a tény is, hogy az ország más klubjaival igen szoros és baráti kapcsolatok fejlődtek ki, amik közül kiemelném többek között a craiovai, nagyváradi, brassói, nagyszebeni, csíkszeredai, kolozsvári klubot, függetlenül az etnikai hovatartozásuktól, ami egy nagy és összetartó fotós közösség létrejöttét eredményezte.

Az 1990-es rendszerváltás nagy törést idézett elő a klub tevékenységében, nem csak azért, mert a gazdasági életben hiperinfláció lépett fel, amihez a tagság nehezen adaptálódott, hanem részben leálltak a külföldi meghívások is. Ilyen körülmények között a Román Fotó Szövetség (Asociatia Artistilor Fotografii), amely közben elvesztette igen nagy tiszteletben álló elnökét (prof. ing. Silviu Comanescu EFIAP.), megpróbálja újraszervezni működését. Az új országos és regionális alapszabályok kidolgozásában úgy Bukarestben, mint Kolozsváron aktívan részt vettem, s ennek elismeréseként a Szövetség Tanácsosának és az erdélyi fiók alelnökének választanak meg. Meg kell jegyezni, hogy az országos Fotó Szövetség a 2000-es évek elejére teljesen felbomlik, székhely, elnök és aktivitás nélkül marad. Így a mai Románia fotós társadalmának nélkülöznie kell egy országos szervezetet.

Az új követelményeknek megfelelően a klub 1991. december 17.-től jogi személyé válik **Fotoclub Targu Mures** néven.

Legnagyobb veszteségét 1992. április 30-án kellett elszenvednie, amikor váratlanul elhunyt Marx József, a klub elnöke, sokunk jó barátja, szelleme mentora, a fotográfia kiváló mestere. Klubelnöknek Bálint Zsigmondot választjuk meg, akit én alelnökként, Haragos Zoltán titkárságot és Pálósi Ferenc pénztárnokként segítünk munkájában.

Második legnagyobb megpróbáltatását akkor kellett átélnie a tagságnak, amikor 1994-ben egyszerűen, minden előzetes felszólítás nélkül, ki kellett költöznünk a Művelődési Házból. Sikerül ugyan a bástyákkal és fallal körülvett Várban két klubhelyiséget és egy nagy, kiállító teremnek is megfelelő helyiséget elfoglalnunk, majd Fodor Imre, akkori polgármester jóindulatával hitelesíteni is ottlétünket. Így jön létre a régen áhított saját - igaz, fűtetlen - fotógalériánk, aminek felavatására 1996. szeptember 26-án került sor. Azóta is, a téli hónapokat kivéve, megszakítás nélkül működik, évi 8-10, külföldi és belföldi művész alkotásainak bemutatásával, minden kormányzati támogatása nélkül.

A megváltozott politikai helyzet már lehetővé teszi a külfölddel való kapcsolattartást, amit igyekszünk is kihasználni, egyéni, csoportos kiállítások, vagy a személyes kontaktusok révén. Ezek közül fontos megemlíteni a következő városokat: Kazinczbarcika, Vác, Miskolc, Komló, Győr, Budapest, Zalaegerszeg, Szeged, Kecskemét. Nagy lehetőség volt az 1994 szeptemberében, a Kálmán Béla (MFIAP) anyagi és erkölcsi segítségével létrehozott kiállítás Santa Fé (USA) városában, aminek megnyitóján személyesen is részt vehettem. Klubkollekciónk megjárta Argentínát, Uruguayt, Savitaipale-t (Finnország), Burghausent (Németország), Chietti-t (Olaszország), stb., de jöttek létre egyéni kiállítások Bursa (Törökország), Liverpool (UK), Melbourne (Ausztrália), valamint Magyarország és Románia igen sok városában is. Évtizedes próbálkozások után, végre sikerül elérni, hogy a magyarországi MAFOSZ teljes jogú tagjává fogadjon, ami nagymértékben Győri Lajos mostani elnöknek köszönhető. Így klubtagságunk egyenlő esélyekkel nevez Magyarországon rendezett belföldi kiállításokra. Ennek köszönhetően a 90 évek második felében, Kucsera, Incze, Szegedi kollégáimmal, több ízben eljutottunk a kazinczbarcikai akt-alkotó táborokba. A kapcsolat tartás szempontjából igen hasznosnak bizonyultak a MAFOSZ által rendezett, nyári fotóegyetemen való részvételek.

Első bemutatkozó könyvecskénk címe: **Romanian fine art photography from Targu Mures**, amit az 1994 augusztusában Vácra látogatott 4 tagú delegációnknak köszönhetően, a város önkormányzata adott ki. A klub fennállásának 45. évfordulójára rendezett ünnepségek alkalmából (1998) sikerült megjelentetni a Klub történetét, amiben megtalálható az 1953-1998 közötti marosvásárhelyi fotósok névsora is. Szép és igényes az a 70 oldalas kiadvány, melynek címe: **ART foto – 2000** és 16 fotóst mutat be. Az 50 éves évforduló alkalmából (2003) is megjelenik egy tartalmas ismertető a klub tevékenységéről. Időközben egyeseknek már van lehetősége kisebb méretű portfóliókat is megjelentetni. A nagyméretű, igényes, életművet bemutató művészalbumok sorát nekem sikerült megnyitnom, 2004-ben, **Kivárt pillanatok** címmel, melyet Bálint Zsigmond **Karácsonytól Pünkösdig**, majd Haragos Zoltán **Emberközelen** című albuma követett.

A Román Fotó Szövetség inaktivitását az erdélyi fotósok a Román Fotó Klubok Egyesületének megalakításával (Szeben) és a franciaországi *Image Sans Frontier* nevű szövetségbe való belépéssel (Brassó) akarták egyensúlyozni, sajnos kevés eredménnyel. A Magyar Fotóművészek Világszövetsége megalakulásánál már kezdeményező szerepet vállaltunk.

Mindezek ellenére pl.: az 1997-es esztendőben 62 külföldi és 213 belföldi bejutással, 6 nemzetközi és 15 hazai díjjal büszkélkedhettek a tagok, míg 2005-ben 28 szalonra 855 képet küldtünk, és a 108 elfogadott képből 23-at díjaztak.

Nem utolsó sorban kell megemlítenem azt, hogy az erdélyi fotótörténet fehér foltjainak kutatása elodázhatatlan feladat, immár két évtizede, hogy létrehoztam egy kb. 500 régi fotográfiából álló kollekción, amiben sok, a szakma őskorában készült felvétel (pl. ferrotípia) található. A XXI. század két, ellentmondásos eseménnyel kezdődött. Lemond elnöki tisztségéről Bálint Zsigmond (2002), de a helyébe választott Tamás András sem tudta felvállalni huzamosabb időre e fontos tisztséget és 2005-ben leköszönt. Ezután a tagság Incze István tanárt bízta meg a klub vezetésével.

Óriási előrelépést jelentett azonban, a hagyományos országos fotóművészeti biennálékkal párhuzamosan, a FIAP védnöksége alatt a Nemzetközi Szalonok megrendezése. A 3. szalonon (2005) már 45 ország fotóművésze jelentkezett 2898 képpel, amit három szekcióban (monokrom, színes, digitális) bírált el a nemzetközi zsűri, kiosztva a felajánlott 52 díjat. A fentiekből is látszik, hogy az új digitális technológiát a marosvásárhelyi fotósok egy része már szívesen használja, sőt saját maguk ülnek a computer elé. Igaz, hogy az így készített kép már nem fotóművészeti alkotás, hanem ún. vizuális művészetnek, fotógrafának tekinthető, de a kiállításokon szívesen látott alkotások.

Egy ilyen összefoglaló után illik arról is szólni, hogy ennek a patinás klubnak melyek a jövőbeli elképzelései, milyen perspektíva előtt áll? Én személy szerint, többek között, a következő feladatokra tenném a hangsúlyt: fontos, hogy a vár restaurálása során a klub, a mostani helyiségei helyett, egy megfelelő új helyiséget és kiállítótermet kapjon. Intézményesíteni kellene a Fotó Galéria működését. A fiatalítás is elodázhatatlan, a zökkenőmentes generációváltás érdekében. Folytatni és ápolni kell a klub hagyományait. Ehhez kapcsolódóan: a művészi fotózás mellett tevékenységünkben nem maradhat ki a céltudatos hagyományőrzés. Távlabbi cél: a romániai Fotó Múzeum megalakítása.

Kelt Marosvásárhelyt, 2006. május 23-án.

Király László

A 70 éves Csíky Boldizsár köszöntése

Csíky Boldizsár 1990-ben vehette át a Bartók-Pásztory-díjat Budapesten. Aki még nem találkozott nevével, az előző mondatból kitalálhatta, hogy muzsikusról van szó. A határon túli magyar zeneszerzés egyik legjelentősebb alakjáról, aki számos kompozíciójával máris beírta nevét a magyar zene történetébe.

„Anyországi nemzedéktaisaival ellentétben, Csíky Boldizsár nevét nem olvashatta a magyarországi közönség Földes Imre *Harmincasok* című kötetének lapjain. Kimaradt Kroó György seregszemléiből is.* Pedig 1969-ben, a Földes kötet megjelenésének idején, Csíky már a romániai magyar zeneszerzés egyik sikeres, saját stílust kialakítani tudó képviselőjének számított.” - írja Németh G. István a zeneszerzőről szóló monográfiájában. (Mágus Kiadó, 2003) Nos, a ténynek, hogy a zeneszerző nevével a magyar közönség, sőt a szakma is csak meglehetősen későn találkozhatott, a Trianon következtében kialakult torz kelet-európai helyzet az oka. S ezt a helyzetet a kommunista rendszer igyekezett leplezni. („Itt is élnek

magyar származású emberek” - mondta Kádár János egy erdélyi látogatása során. No comment...) Csíky Boldizsár Marosvásárhely szülőtte, s a mai napig ott él és tevékenykedik. Szerencsés embernek mondhatja magát, mivel a lélektan szerint a szülőföld sugárzása, a gyökök megtartó ereje hihetetlen energiatöbbletbe juttatja azt, aki megteheti, hogy ott folytassa munkálkodását, ahol megszületett. Nem szeretnék sablonos születésnap köszöntést írni róla, ezért eltekintek az életrajzi adatok felsorolásától. Akit érdekel a zeneszerző életútja, sok mindent megtudhat Németh G. István füzetkéjéből. Annyit azért idézek e tanulmányból, hogy Csíky Boldizsár nagyanyjának emlékkönyvébe Móricz Zsigmond és Kosztolányi Dezső is beírta a nevét. A komponista első zongoratanárnője pedig Tróznerné Erkel Sarolta, Erkel Ferenc dédunokája volt... Ezek után nem csodálkozhat a nyájas olvasó azon a tényen, hogy engem – Kósa György szavait idézve - „elfogott a zenetörténeti szent borzongás”, amikor 2002-ben Csíky Boldizsárral együtt vehettem át az Erkel-díjat az Iparművészeti Múzeum aulájában. Bár ez a „szent borzongás” nem a fentebb leírt tényeknek szólt, hiszen azokról még nem is tudtam. (A Csíky-monográfia egy évvel később jelent meg.) Hanem inkább annak, hogy egy olyan Mester társaságában lehetek, akinek a zenéje évekkel korábban mélyen megérintett. A zeneszerző nevét persze a 70-es évek közepe óta ismertem már. Később *A hegy* szimfonikus költeményét hallottam is a rádióban, amely igen erőteljes hatást gyakorolt rám. De az első tudatos élmény, amely óta Csíky Boldizsárt nem csak a magyar, hanem az egyetemes zenetörténet egyik legjelentősebb alkotójának érzem, az a Hölderlin-dalok 1981-es előadása volt a Magyar Rádióban. Pásztory Júlia énekelte ezt a három részből álló – mindössze néhány perces - német nyelvű dalciklust, melyet vonószekér és csembaló kísért. Sokat elárulnak a címek annak a is, aki nem ismeri e dalokat: *Könyörgés, Az élet fele, Öröme a világ*. Az a tény pedig, hogy a dalok ajánlása Elisabeth Schwarzkopfnak szól, talán annak a számára is jelenthet valamit, aki nem hallotta még ezt a kompozíciót. Sajnos, a művész nem adta elő a dalokat, mivel ekkor már visszavonult az énekléstől. Ám lelki füleimmel hallom, ahogyan az ő hangján szólaltak volna meg a Hölderlin-dalok. S akkor a zeneszerzőre talán még jobban felfigyelt volna a világ. Persze így sem panaszkodhat, hiszen műveit több mint tíz országban játszották-játsszák, s a monográfia megjelenése óta valószínűleg az országok száma növekedett. S bár Csíky Boldizsár magyar zeneszerzőként a Román Zeneszerző Szövetség tagja, Romániában jelentek meg kottái, lemezei, szívesen látnék egy magyarországi CD-ét, melyen művei hallhatók.

Hogyan lehetne megéreztetni az olvasóval Csíky zenéjének lényegét? A zenéről lehet persze beszélni szóvirágokkal, hasonlatokkal, de az élményt, amit a művek meghallgatása okoz, lehetetlen visszaadni szavakkal.

A *hegy* című, 1979-ben írt szimfonikus költeménye például, amely – s ez nem szójáték - valóban az egyik csúcsa a zeneszerző alkotói pályájának, alig több mint 8 perc. Ám ez alatt bejárjuk vele az erdélyi havasokat: érezzük a hegy körvonalait a ködben, elfog bennünket a mélységiszony, elragad bennünket a csúcs vonzása, s a mű végén valóban határtalan nosztalgiát érzünk. (A tételcímek: *Körvonalak ködben, Mélységiszony, A csúcs vonzása, Nosztalgia*) Mielőtt valaki arra gondolna, hogy Csíky Boldizsár afféle romantikus programzenét ír, ki kell ábrándítsam. A zeneszerző nem illusztrál, hanem kifejez. Nem a külsőt, a természetet írja le, hanem a belső világ, a lélek hangjait szólaltatja meg. S teszi ezt magabiztos szakmai tudással, magasrendű zenekar-kezelési technikával, de mindenek előtt a legmélyebből fakadó érzelmi telítettséggel.

Nem szeretném az olvasót terhelni az általa nem ismert zeneművek részletes elemzésével. El kell azonban mondjam, hogy az 1960-as *Szimfóniában* már érezhető a zeneszerző elhivatottsága, annak ellenére, hogy ez a mű –zeneakadémiai diplomamunkája - még egyértelműen Bartók és Sostakovic hatása alatt íródott. (Nincs ebben semmi különös. Hiszen aki ismeri a fiatal Mendelssohn vonósszimfóniáit, az aligha gondolná: ugyanez a szerző írta a Szentivánéji álmot, a Hegedűversenyt, vagy a Hebridák-nyitányt...) A fiatal zeneszerző, ha nem is írt megkerülhetetlenül fontos zeneművet, lelkének rezdüléseit máris figyelemre méltó módon fogalmazta zenébe. A 9 évvel későbbi *Prelúdium, Fúga és Posztlúdium* már határozottan egyéni szín-, és kicsit Honegger-re emlékeztető harmóniavilágot mutat.

Megjelenik Csíky Boldizsár művészetében az erdélyi zenei hagyomány is *Régi erdélyi énekek és táncok (1973)* című - a lant színével dúsított - vonószekari kompozíciójában. (Érdekes szinkronjelenség, hogy a lengyel Zygmunt Krauze ugyanez idő tájt fordult a lengyel és más népek folklórája felé. *Szvit dalokból és táncokból* című darabja például bolgár népzenei adaptál csembalóra és vonószekarra.) *Vitézi énekek* címmel pedig két sorozatot is komponált Csíky Boldizsár Tinódi Lantos Sebestyén Cronicájának dallamaiból. Ne gondoljon persze senki afféle „archaizálásra”, amely a 20. század első felében vált divatossá. Pontosabban ennek az irányzatnak egyfajta újragondolt folytatásáról van szó. Itt érdemes elmondani, hogy Csíky a Respighi iskolájából kikerült Sigismund Todutá román zeneszerzőnek volt tanítványa. Ottorino Respighi előszeretettel fordult hazája, Olaszország zenei múltja felé, s dolgozta fel azt saját kompozícióiban. Talán nem véletlen, hogy Todutá öntudatlanul (vagy akár tudatosan is) átadta ezt a hagyományt magyar tanítványának. Csak hát „közben volt egy háború”. S itt nem a második világháborúra gondolok...

1945 után Nyugat-Európában az akkori fiatal zeneszerzők Anton Webern zenéjéből kiindulva létrehozták az ún. szeriális zenét, amely elsősorban racionális úton

jött létre. A hangokat számítgatások segítségével rakták össze, figyelmen kívül hagyva a végeredmény közönségre gyakorolt hatását. Ekkoriban kezdődött a generátorok által megvalósított elektronikus, illetve a magnetofonnal felvett zajokat manipuláló ún. konkrét zenei irányzat. Később aztán megjelent a véletlen is a zeneszerzés eszköztárában. Ezek az irányzatok és társaik uralták a nemzetközi kortárszenét és uralják bizonyos fokig még ma is, persze komoly pénzügyi körök támogatása segítségével. Ilyen körülmények között nem volt könnyű egy fiatal zeneszerző helyzete a 60-70-80-as években. Különösen akkor, ha Kelet-Európában, egy kommunista diktatúrában, más nemzetiségűként kellett élnie. Csíky Boldizsár azonban – mivel erőteljes egyéniség - önálló csapatát vágott a rémségek - politikai és esztétikai - erdejében.

„Ahol nem lehet a sok száz éves gyökerek jelenlétét megérezni /.../ ott felvetődik a kérdés, hogy a konstrukció egyáltalán a zeneművészet határai közé tartozik-e vagy már kilépett onnan” – vallja a zeneszerző. Ennek szellemében Csíky Boldizsár „a sok száz éves gyökerek”-be kapaszkodik. Művészetének egyik legfontosabb ihletője a folklór. Ám annak nem bartóki-kodályi útján – epigon módjára - halad, hanem a nemzetközi avantgarde zene tanulságait levonva és felhasználva, sajátos, egyéni módon használja fel a népzenet. „...átlényegíti a folklórt, miközben pedig megőrzi annak szellemiségét” – írja róla Németh G. István. Különösen a szép számú kórusmű az - köztük a felkavaróan szép *Szegény Szabó Erzsébet* - melyekben a népzenei hatás magasrendű módon elegyedik a zeneszerző egyéni invenciójával. De a Barcsay-kantáta és a szóló klarinét darab is arra utal, milyen gazdag, termékeny forrás lehet a népzene, a néphagyomány egy mai zeneszerző számára. Figyelemreméltó az is, hogy racionális korunkban, amikor egy alkotónak szinte előírják, hogy pontról pontra meg tudja magyarázni művét, mert ha nem, könnyen megkaphatja a „dilettáns” jelzőt, Csíky Boldizsár Bolyai matematikai képletét fordítja át zenébe szóló hegedűre írt *Passacagliájában*. Csakhogy aki nem tudja, mi a darab kiinduló pontja, az nem hall mást, mint egy jól hangzó, muzikális művet. (Ez a kompozíció akár üzenet is lehet a művészeti racionalizmus megszállottjainak.)

Csíky Boldizsár művészetében az utóbbi években a népzene mellett ihlető forrásként megjelent a régi magyar irodalom is. Balassi (Madrigál) és Zrínyi Miklós (Az idő és a hírnév) kórusaival stílusa már a letisztult, klasszicizáló hangvétel megjelenéséről tanúskodik. 70. születésnapja alkalmából azt kívánjuk a jeles zeneszerzőnek, hogy teljesítse be, koronázza meg eddigi értékes életművét további szép kompozíciókkal - sokunk örömére.

*Kroó György A magyar zeneszerzés 25 ill. 30 éve című, 1971-ben ill. 1975-ben megjelent könyvében kimentí magát a felelősség alól: nem vállalkozik a határon túli magyar zeneszerzés feltérképezésére.

Kuti László:
Vizitáció
2007

Ágoston Zoltán A lassulás esztétikája

Kuti László és Nyári Zsolt szobrairól

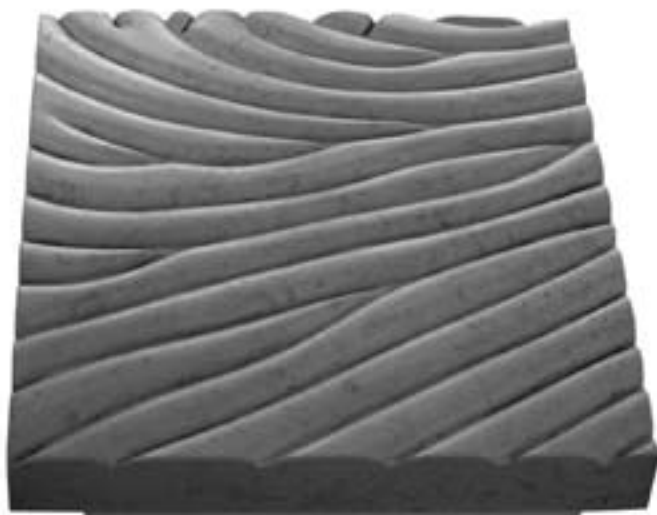
Ha e két szobrász, Kuti László és Nyári Zsolt együtt állítja ki műveit – különösen, ha nem saját városukban, Pécsen, ahol munkásságukat számos kiállításon ismerhette meg a közönség –, érdemes megemlíteni róluk, hogy mindketten Bencsik István szobrász tanítványai. A kilencvenes évek legelején a Bencsik, Keserü Ilona és mások által megalapított képzőművészeti mesteriskola növendékei voltak. A Villányi-hegység oldalában található nagyharsányi kőbányában dolgoztak, s a közelben álló Gyimóthy-villában laktak, kolóniaszerűen évekig. Ez az iskola egyedülálló kísérletként működött az akkori Magyarországon, mivel az államilag támogatott képzésen kívül, főként művészeti, mesterségbeli célokra, szempontokra épült. Ez a bátor kezdeményezés már a múlté ugyan, a művészeti doktorképzés Pécsen akadémiái keretek közt zajlik, ám a mesteriskola szellemi értelemben végtelenül szabad, másfelől, a munka oldaláról embert próbálóan kemény közegére minden résztvevő egykori növendék pályáját meghatározó, formáló időszakként emlékezik.

Az itt kiállító két művész tehát nem véletlenül került egymás mellé, hanem a szoros baráti kapcsolaton túl, mely lehetne életrajzi véletlen is, a Bencsik által vezetett mesteriskolából származó gondolkodásbeli, attitűdbeli rokonság is fennáll kettejük között.

Ha körülnézünk itt, már első pillantásra is jól érzékelhető, hogy mindketten vonzódnak az organikus, természeti formákhoz. E látható, elemi tény mögött a művészi alkotó folyamat lényegi vonása ragadható meg, mely a két szobrászi magatartást jellemzi. A geometrikus témáktól eltérően ugyanis ezek esetében fennáll annak a kockázata, hogy a kész szobor először a mesterségbeli szinten vajon megfelel-e ezen formák mindannyiunkban kialakult képzetének. Olyan művészet tehát ez, amely bizonyos szempontból, a mai művészet egyes irányai felől nézve konzervatív módon ragaszkodik a pontosság, hitelesség fogalmához. Nem felejt el az autenticitásra való törekvést sem, függetlenül attól, hogy a posztmodern elméleti horizontján ennek lehetőségessége is alaposan megkérdőjeleződött. (Kuti László munkamódszerében is vállaltan őrzi meg a kockázat esélyét, azaz nem készít előre vázlatot, kitéve magát annak, hogy a végeredmény esetleg sikertelennek bizonyul.)

A közös jellemzőknél maradva: mindegyikük munkásságában jól érzékelhető a kőszobrászat archaikus örökségének tudatos jelenléte. Tudjuk, hogy a megalitikus kultúra jeleinek legfontosabb megmaradt emlékei óriási kő kompozíciók. A kő mint művészi közeg melletti döntés nem véletlen tehát, s mind az alkotót, mind a befogadót illetően felidézi a tudatban a Húsvét-szigeteki bálványoktól az egyiptomiakig a régmúlt korok titokzatos szobrászatát. A kő az időt hordozza, zárja magába valamiképp, minden más anyaghoz hasonlíthatatlan módon. Ugyanakkor az előbb használt "konzervatív"

Nyári Zsolt:
Labirintus
2005

terminust bizonyos értelemben rögtön vissza is kell vonnom vagy legalábbis mellé kell raknom – *contradictio in adiecto* – hogy "modern konzervativizmus" ez. Tehát az archaikus szobrászati örökséghez való ragaszkodás, a kő mint kétségbe vonhatatlan, nehézkedéssel rendelkező anyag szeretete modern művészeti gondolkodással párosul. Ennek itt is látjuk példáit, nemegyszer a legjobb értelemben vett rafinált megoldásokkal. Ennek ellenére fölteheti a kérdést valaki: vajon nem valami dacos "ellenbeszéd"-e az itt látható válogatás a mai képzőművészeti trendek java részével szemben? Én legalábbis nem így olvasom.

Ha e munkák valami ellen tartanak mégis, talán inkább ösztönösen, mint programszerűen, akkor az a mai művészetben és általában az életben megnyilvánuló gyorsaság, divatos szóval: pörgés. A történeti értelemben vett romantika, a 19. század elejének gondolkodásával lépett be a művészet alakulástörténetébe az eredetiség hangsúlyozott szempontja, amelyből aztán az újdonság, újszerűség kultusza kialakult. A kortárs művészet jelentős része reflektáltan vagy naivan hagyja figyelmen kívül az antik "aere perennius", az "ércnél maradandóbb", az örökkévalóság szempontját. (Pedig például a reneszánsz művész nem csekély hübrisze, jól megedzett öntudata épp abból az egyéni életen túlmutató belátásból, várakozásból táplálkozott, hogy ugyan mindenkit vár a sír, ám az ő neve művészete által fennmarad.) Mindez azzal jár, hogy épp csak most feltűnt új művészeti megoldások, jelenségek a következő pillanatra már elévültnek számítanak, minden szinte születése pillanatában passzé lesz. Nem mellékesen a befogadó ezekkel párhuzamos átváltozását is meg kell említenünk, azaz hogy a kitarató figyelem, elmélyült koncentráció szintén kimegy a divatból, s ezt persze

Kuti László:
Mag torzó
2007

Ágoston Zoltán: A lassulás esztétikája

Nyári Zsolt:
Fiatal lány
1997-2005

a művészek jelentős része is belekalkulálja a leendő produktumokba, mi több elébe megy ezen öngerjesztő folyamatnak. Visszatérve most már Kuti László és Nyári Zsolt szobrászi világához azt mondhatjuk, hogy ezek a munkák igényt tartanak a szemlélődésre, a lassú bevésődésre, a meditáció luxusára. A fentiek értelmében tehát a lassulás, a lassítás esztétikájáról beszélhetünk a körülöttünk látható szobrok láttán.

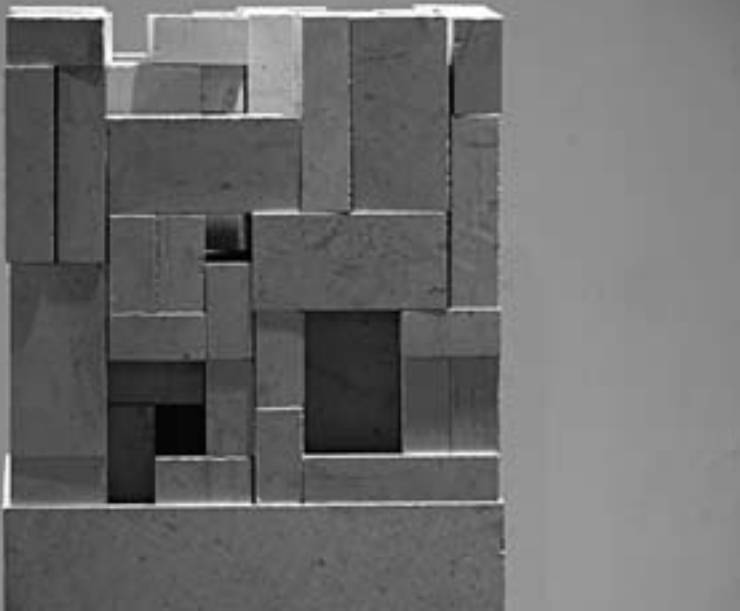
Kuti László korábban számos mobil szobrot készített: a nagy fagerendákból és kőből összeszerkesztett *Időgép* (vagy *Időinga*), melyet sajnálatos módon elloptak a pécsi Bázis Szobrászegyesület telepéről, aztán a különböző kőből faragott fejek, amelyek alsó, kerekded formáikon képesek úgy billegni, hogy végül mindig nyugalmi helyzetbe álljanak vissza. Kuti László esetében az organikus formákon belül is önálló tematikus vonulatot képez immár azoknak a szobroknak a sorozata, amelyek a kenyér, illetve a mag rendkívüli módon jelentéstelített, az ember számára nélkülözhetetlen – nem dolgokat, hanem – létezőket formálják újra. Kuti Panem Nostrum című kenyér-szobra épp Zalaegerszegen a Gébárti Szoborparkban látható. E téma változata a *Mindennapi kenyérünk* című munka. Mint a címadás is egyértelműen jelzi, a keresztény gondolatkör hangsúlyosan van jelen a művészi értelemadásban, s így természetesen a befogadói értelmezésben sem kerülhető meg. A *Bálvány* címet kapta az a felnagyított mag forma, amely valódi

búzaszemekből álló kis halom tetejére került. A mag duzzadt, nyíló hasadéka azonban az élet forrásának másik nagy, a prehistorikus időkben barlangfalakon ábrázolt jelképét is felidézi a szemlélőben, a női nemi szervet. Az itt látható mag-sorozat e korábbi művel induló gondolkodás folytatása. A modern, keresztény vagy általában vallásos művészet a részben az előzőekben említett, részben egyéb okok miatt a szekularizált világban elméletileg is nehéz helyzetben van, ugyanakkor a lehetséges terét sem tölti be. Úgy gondolom, anélkül, hogy műveinek értelmezését mindenáron erre akarnám leszűkíteni, hogy Kuti László pályájának alakulása a valóban kortárs, vallásos ihletésű, érvényes művészet lehetőségét igéri.

Mindkét művész egy-egy nagy méretű festménnyel is jelen van a kiállításon. E képek a Keserű Ilona által kezdeményezett, a pécsi Zsolnay-gyár óriási, üres csarnokaiban megvalósult Színerő I., illetve II. című kiállításra készültek, s elevevőségükön, dinamikájukon, szépségükön túl azt is konstatálhatjuk, hogy a két szobrász örömmel lép át egy másik képzőművészeti műfajba, s nem kívánják feladni a vizualitáshoz mint felparcellázhatatlan imaginárius és valós térhez való viszonyuk igényét.

Nyári Zsolt az organikus formákon belül hosszabb ideje főként testrészleteket formál meg. De – s ez megkülönbözteti azokat mestere, Bencsik ilyen témájú szobraitól – nem pusztán a formai logika alapján hozza létre a szekvenciát, hanem arra törekedve, hogy az jelszerűen működjön. A testkivágatok ez esetben egyfajta ismeretelméletinek nevezhető művészi beállítottságra utalnak, amelyet a test minél pontosabb felfedezése érdekel.

Nyári Zsolt:
Épített tér
2007

Tolnai Ottó egyik verse szerint "a szépség: alvó kategória". E metafora értelmét szükségtelen magyarázni, hiszen mindannyian tudjuk, hogy életünk részben összetett, részben kevert, részben silány esztétikai minőségek közt zajlik, s a "szépség" kategóriája ilyenformán igen csak problematikusan használható. Úgy látom, Nyári Zsolt testrészleteket felmutató munkái valamiképpen kísérletet tesznek a szép esztétikai minőségének visszanyerésére, noha a kivágások, a vágások síkjai persze itt is valamiféle elvonatkoztatást, reflexiót jeleznek, és várnak el a nézőtől.

Végül, itt láthatják ezt a fiatal lányt, akiben a realiztikus ábrázolás és a stilizáció (gondolok itt például a figurának a szobrászat korai időszakaira utaló beállítására) valami egészen különös arányban van jelen. Ehhez kapcsolódóan, mondandóm zárásaképpen, egy rövid és rokonszenves művészi önvallomás részletet idézek. A Bencsik Istvánnal és tanítványaival készített interjúim egyikében Nyári Zsolt ezt válaszolta: "A »nagy művészethez« való viszonyom? A befestett Fiatal lány szobromra gondolok úgy, mint amit sosem fogok befejezni, de mindig folytatni fogom, ez kifejez valami totalitás-elképzelést, s minden egyéb szobrom pedig tanulmány ehhez. Persze van bennem olyan igény, hogy nagyobb vállalkásokba is belefogjak. Ha Nádás Péter húsz évig készült regényére, a Párhuzamos történetekre gondolok, ahhoz képest ugyan micsoda egy ilyen kis kőköcka."

(Elhangzott Zalaegerszegen a Városi Kiállítóteremben 2007. október 2-án.)

Kuti László:
Datolya
2007

Németh László:
Kan(ha)
 kerámia
 20x30x32 cm

Feledy Balázs

Identitás – a művészethez

Benyomások a 2007. évi Balaton Tárlatról

A nagyszabású kollektív tárlatoknak igen régóta nagy szerepe van az európai képzőművészet történetében, de így van ez a magyarországi kiállítás-történelemben is. A második világháború előtti és utáni kulturális politika megegyezik például abban, hogy mindkét időszak kedvelte a monstre, nagy tárlatokat, vagy évszakhöz vagy évhez kötve ezeket, nem is beszélve a történelmi, politikai jubileumokról. A fővárosban ezek helyszíne a Műcsarnok volt, mely a múlt század húszas, harmincas éveiben egy-egy esztendőben több csoportos kiállítást is rendezett. A háború után alakultak ki a nagy nemzeti tárlatok, melyeknek az első években mintaadó kultúrpolitikai szerepük is volt. Aztán változtak az idők, s a rendszerváltást követően a Fővárosból eltűntek a nagyszabású, állami háttérű tárlatok. A Műcsarnok mindenkor vezetői immár nem tekintik feladatuknak az évenkénti „nagy felvonulások” megrendezését. Egy-

egy ilyen kiállítás mellett nem tudnak érveket felhozni, csak ellene, s nem jelent mellette szóló érvet egy széles szakmai kíváncsóság sem. Maradtak tehát a vidék fővárosai, melyek egy része folytatta szakmai alapú országos kiállításait (Miskolc, Győr - grafika, Szeged - festészet, Pécs- kisplasztika, kerámia, Salgótarján - rajz stb.). Mások például jelentős nyári tárlatok szervezésébe fogtak vagy folytatták a korábbiakat (Szolnok, Debrecen, Békéscsaba). Ám mindenütt tapasztalni, hogy ezek szervezése egyre több nehézségbe ütközik, pusztán különböző önkormányzati forrásokból nehéz megrendezni egy ilyen kiállítást, támogatót találni pedig igen ritkán lehet az ilyen programokra.

Éppen e körülmények miatt is fontos és sajátos a helye a Balatonalmádiban immár folyamatosan megrendezett nyári Balaton Tárlatoknak, mely kezdeményezés a rendszerváltozást követően indult, s ez év nyarán, biennálészerű rendezési elveinek megfelelően immár a kilencedik alkalommal volt látogatható. Embert próbáló munka egy ilyen közel száz művész munkáiból álló kiállítást megszervezni, megrendezni (előbb a kiállítókat kiválogatni a pályázók közül), katalógust kiadni, ám az eredmény – ha nem is mindenben, de – a megszállott szervezőket igazolja. Mert ebben a különös atmoszférájú kiállítóteremben, melyet igazi kiállító teremnek nehezen lehet nevezni, ám jó hangulatú térnek mindenképpen, ambivalens érzései támadhattak az érdeklődő látogatóknak. Ugyanis Balaton Tárlat a kiállítás összefoglaló

címe, ám a jellemzően balatoninak tartott vagy tartható képek többsége a gyengébb minőségű munkák közé tartozott, s Identitás volt a kiállítás mottója, s az ebből következő azonosságot, azonosság tudatot így – a jobb művekben – inkább emberi, filozófiai, művészi problémákkal összefüggésben érezhettük, s nem a Balatonnal kapcsolatban, de valószínűleg ez tudatosan történt így.

Eképpen újra érzékelhető volt a tárlat sorozat kezdete óta mindig jelenlévő dilemma: legyen-e döntő a Balaton látványa a kiállított művek esetében vagy törekedjen-e a kiállítás – természetesen a felelős zsűri segítségével – arra, hogy a Balaton csak sajátos áttételezettséggel lengje át a kiállítást? Természetesen e sorok írója is azon az állásponton van, hogy nem a közvetlen leképezés a cél, hanem valóban a kiállítók sajátos, személyes viszonya például - de nem feltétlenül - a Balatonhoz vagy, hogy mit indukál ez a talányos és csodálatos természeti kincsünk a XXI. század képzőművészenek. A 2007-es kiállításon mindkét véglettel találkoztunk. Láthattunk szimpla Balaton-ábrázolásokat, de láthattunk olyan műveket is, melyek bárhol, bármilyen más célú kiállításon is megállták volna a helyüket. Ám mégis, ezen második műcsoportban találkozhattunk az igényesebb munkákkal. Láthatóan a kiállítási anyagot válogató és a díjakat odaítélő zsűri is így vélekedett.

A közel száz művészből természetesen – mint minden ilyen több műfajú tárlaton – a festészeti anyag volt a meghatározó, de a nagyságrendileg kisebb grafikai (rajzi), szobrászi (kispasztikai), iparművészeti (kerámia, textil, üveg) kollektív nem csak változatosabbá tette a látványt, de több esetben felvillanyozta az érdeklődő látogatót.

Váli Dezső: A /4/39 - olaj, vászon 60x60 cm

Belépéskor jó érzéssel tekinthettünk végig egy olyan válogatáson, mely Időtlen értékeink címen jeles, már elhunyt mesterekre emlékezett egy-egy kép erejéig. Koncepció e mögött a válogatás mögött nem nagyon lehetett, de az esetlegesség öröme megcsapta a nézőt Patay László, Bartha László, Csók István vagy Ágh Ajkelin Lajos munkája láttán. Bár bizonyosan nem kell figyelmeztetést adni e jeles jubileumra akár az ország nyugati fertályán, de mégis jelezzük: 2008 Bartha László születési centenáriuma (egyben halála 10. évfordulója), reméljük látjuk életműve javát, miként a Balaton Tárlaton 1958-as Téli Balaton-ja ismét reveláció erejével hat.

A festészeti kollektívban talán a legerősebb egy lírai, költőiséggel telt vonulat, ahol nem is annyira egyfajta stílus eszmény, hanem a megvalósítás mikéntje kapcsolt ívet a kiállítók közé. Kiemelkedett ezek közül az immár évek óta tudatos programszerűséggel dolgozó Ásztai Csaba két képe, melyek hihetetlen finomságokkal állították elénk pl. az időtlenséget (ez egyik képének címe). Ám jeles festői értékek voltak érzékelhetők Ágh Edit, Árvay Zolta vagy Zöld Anikó képein, Karsch Manfréd monokrómitásában és szintén az immár több éve tartó tudatos szakmaiság érezhető Batai Sándor papír munkáján. E vonulathoz kapcsolható egy-két igényes akvarell, Büki Attila, Dobos Lajos vagy a jó periódusban lévő Ikafalvi Farkas Béla munkája. Ha nem is szemben állnak, de jótékonyan egészítik ki a látványt az expresszívabb festők, mint Kádár János Miklós, Kiss Győző, Lőrincze Miklós, Nagy Előd vagy a találó címet képének adó (Identitászavar) Kovács Johanna szuggesztív munkája. S ez a mű vezethet át a tárlaton meglehetősen kevés ironikus mű irányába, melyek közül kiemelkedett

Kovács Endre: A művész fiatalkori portréja - fotó 40x40 cm

Veszeli Lajos:
Megkopott etűdök
 vegyes, fa, olaj
 23x83 cm

Györgydeák György munkája (jelentős egyéni kiállítása volt látható a nyáron a balatonfüredi Kerek Templom galériájában!). Felfedezés Ruczek Zsófi eleven és kreatív anyag használata és ezzel együttes protestálása. Más módon és más magatartásmódon, de Kéri Mihály sem tagadja meg önmagát, egy identitást központba helyező tárlaton A magyarok kivonulása című képével.

A kiállítás filozofisztikus festői egy-egy bensőséges, jellemzően vizuális gondolatisággal képviselnek erős vonulatot, mint Kovács Albert, Kovács Péter Balázs vagy Váli Dezső. Sajátos realitáival ide köthető Halász András profán munkája., s mintegy ennek ellentételeként Marosfalvi Antal szimbolisztikus képe. Lehetőségeket hordoz magában Farkas István festészete, de e helyről is üzenjük, hogy ez a név egyszer s mindenkorra foglalt a magyar festészet történetében, úgy hogy valamilyen megkülönböztető jelzés alkalmazása hamarosan indokolt. A megújulást jelzi Veszeli Lajos mű együttese, amely részben történelmi elmélyültségével, részben az enyészet határán álló motívumok festészetté emelésével kelt jó benyomást.

A Balaton élményéhez, látványához kapcsolódó művészek, munkák közül figyelemreméltó Balogh Ervin és Vágfalvi Ottó frissessége, ám rutinművekként állnak előttünk Fülöp Lajos, Nagy Kálmán, Szöllösi Máté és sajnos mások képei. Igényes pasztelleket mutat be Bodnár Imre és Szőke György, puritán rajziséggel, ám elevenségével tűnik ki Szilvási Nándor, értékekkel teli Csabai Tibor színes vasmaratása, Sipos István mezzotintoja.

Jó helyre került a zsűri pasztikai díja Balás Eszter szobrászi kollekciója kapcsán. Identitásra utaló fej pasztikája feszültségeket, hasadtságokat jelez, villódzó szobrászi nyelvezetben. Örömmel láttuk Veszeli Jelena

dinamikus, rendkívül igényes pasztikáit, Diénes Attila világos, Lugossy László sötét, sajátos nyugalommal teli munkáit.

Az iparművészeti kollekcióban kitűnt Németh János agyagmázás samott Agár-ja erőteljességével, személyességével, Németh László jelképszerűséget és natúrát egyaránt magában foglaló kerámia pasztikájával. Dárday Nikolett üvegmunkája dekorativitásával, emelkedettségével magas esztétikumot hordoz, miként egyszerűségével tűnik ki Kiss Miklós munkája.

Egy ilyen sűrű szövetű kiállításon nem biztos, hogy szükségesek fotográfiák bemutatása is, lehet, hogy e művészeti ág műveinek kiállítása hatékonyabb és elevenebb egy önálló tárlat keretében. Ez évben is azonban lehetett látni értékes munkákat (Kovács Endre, Maczky László, Milos József).

A kiállításához jól tájékoztató katalógus is készült, melyben a művészek munkái mellett egy-egy vallomás is olvasható, mely – saját maguk vagy mások megfogalmazásában - kifejezi identitásról vallott nézeteiket. A katalógustervezés, a kiállítás rendezés már-már heroikus feladatával ebben az évben is Veszeli Lajos küzdött meg. Most is sikerrel. A kiállítás nyitását ez évben is nagy érdeklődés kísérte, s Balatonalmádiban a nyárvége igényes látónivalójává vált ez a sokgyökerű esemény. Világossá válhatott számunkra, hogy az alkotók leginkább művészeti identitásukat szerették volna kifejezni, s erre a 2007. évi Balaton Tárlat alkalmas volt, bizonyítva, hogy nem járt le az ilyesfajta kollektív kiállítások ideje. Az egyenetlenségekkel együtt, mely szükségszerű velejárója egy „százművész” kiállításnak, elevenen emelkednek ki a jó művek kvalitásai. Izgalmas feladat észrevenni őket.

Németh János

Archaikus erő – mai megfogalmazás

Szemereki Teréz kiállításáról

A zalaegerszegi Gönczi Galériában 2007 szeptemberében került megrendezésre Szemereki Teréz kiállítása. A keramikumművésznek közel negyven alkotását tekinthették meg a látogatók, akik egy míves, igényes, formagazdag kiállítási anyag látványával gazdagodtak. A samott, kőagyag, porcelán anyagokból készült munkák hűen tükrözték alkotójuk ars poeticáját, és mintegy keresztmetszetét adták eddigi munkásságának. Mai világunkban, amikor sok a művész és kevés a mester, a művésznő minden lépcsőfokot megjárva, a mesterség ismeretén keresztül jutott el a művészetig. Vagyis jól ismeri a fazekas kézművességet, az alacsony hőfokon égetett, bársonyosan meleg színű kerámia tárgyak „cserépízű” világát. Bőven kamatoztatta is mindezt korai munkáin.

A természet világából vett motívumok, növények, ágak, levelek rajza, a formák gazdagsága, lírai hangvételű szépséggel szólalnak meg munkáin az agyag nyelvén. A későbbiekben tovább lépve új technológiákat, módszereket ismert meg szimpóziumokon hazánkban és külföldön. Ezek ismeretében ősi kultúrák kerámiaművészetének hagyományait átfogalmazva építi munkáit. Művei egyszerűek, a mai közönséggel is párbeszédet kezdenek. Megszólítanak, és gondolatokra készítenek. Nem a technikai trükkök látványa, hanem az értelem és az érzelem egyensúlya hatja át munkáit. Ez igazi erénye. Mindez önfegyelmekkel társul. Műveiben a formai minimalizmus, a megmunkált felület tisztaságára való törekvés, az anyag szépségének megmutatása, kiteljesítése érvényesül. A forma érdekében színvilága mértéktartó, nem tarka, hanem színes, a rusztikus felület aláhúzza, kiemeli a mondanivalót. Témaválasztása tárgyi motívumaiban mítoszok, legendák világából merít, beleszóve a honfoglalás kori mondavilágot is. Az ősi művészet, a népművészet pedig egyetemes. Nem szükséges, hogy a kultúrák fizikálisan is érintkezzenek. A hasonló korú társadalmak, népek életszemlélete, a lelke találkozik és rokon produktumokat, műveket hoz létre. Akár óceánon innen vagy túl. Így aztán azonos gondolatokat fedezhetünk fel sok esetben európai vagy távol-keleti mondákban, mítoszokban. A hősök jelleme, de a cselekmény is sokszor hasonlatos. Tárgyi művészetünkben, a mi pástorfaragóink munkái azonos jegyeket hordoznak az afrikai varázslók vagy törzsi főnökök botjaival. A botvégek díszítésében hasonló

motívumok mutatkoznak. De a göcseji vagy órségi abrincsos, szalagdíszes, nagy lakodalmas fazekak olyanok, akár a görög archaikus edények. Az ősi formajegyek öröklődnek és tovább élnek. Olyan jelképpé alakultak, melyek a mindenkori művészetek nyelvének betűi, mondatai. Olvasni lehet a formákból. Mindezt szemet gyönyörködtetően érzékeltetik Szemereki Teréz jelképpé formált, szép kerámia plasztikái. Filozófusok, Napfivér-Holdnővér, Madár, ókori mítoszok lényei. Nem ábrázolja, idézi őket. Munkássága egyre gazdagodik, és még sok szép művével örveztethet meg bennünket. Szigorú igényessége, gyökerek iránti tisztelete, mesterséghez való alázata ezt ígéri.

És még egy kicsit időzzünk a kiállításon. A galéria két tagas termében, fehér környezetben, kitűnő megvilágításban, jó elrendezésben zavartalanul érvényesültek a művész kerámia plasztikái és táljai. A „tőmondatos”

formák életet kapnak és kiteljesednek. Semmi esetlegesség, minden tárgy megkomponált egység. Nem szeretne csak meghökkentő és különös lenni, amint már hangsúlyoztam, nem felületi bravúrokra törekszik. A formák mondanivalója a fontos. Kerámiai idézik az archaikus ősi cserepek erőteljes hangját. Ez is vonzó munkásságában. Korunk kerámiaművészége csak részben új, de ugyanakkor sok felújított, korábban már használt, ismert

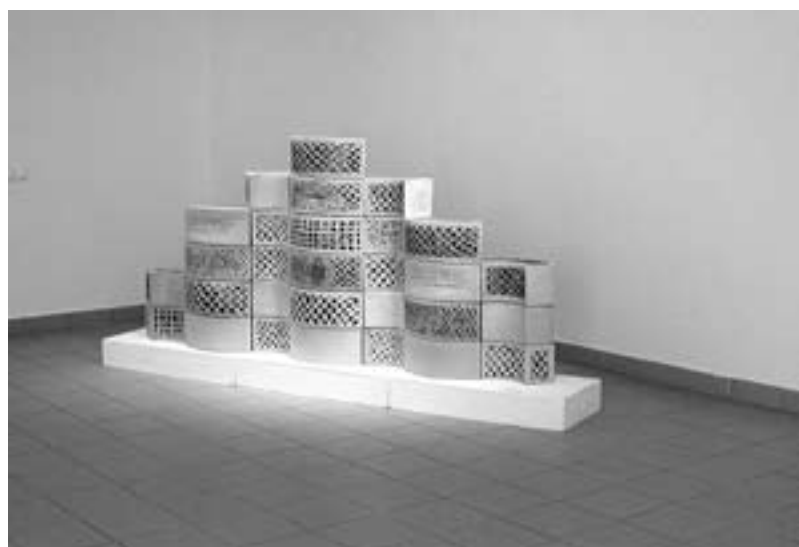

módszert, technológiát alkalmaz. Többek között ilyenek a redukciós égetési eljárások. Ez azonban csak akkor jó igazán, ha nem öncélú, nem csak a látványt, hanem a plasztika erejét, az anyag szépségét fokozza, annak belső törvényei szerint. A mesternek, a művésznek tudnia kell: a csont az csak csont! A lehetőségek ismertek és adottak. A mester, a művész a vázat hús, vér materiával kiteljesíti. Különös, jelképes alakjai a képzelet világába röpitenek, és a mítosz bennünk tovább folytatódik, majd időtlen kerámiaszobrai lakásunk, parkunk kedves darabjaivá válnak. Otthonra találunk, ha a művészetet sugallva megszólítanak. De elvesznek, ha csak a művészszerűséget hordozzák.

Szemereki Teréz sajátos világot teremtetett. Öntörvényű, nem a felszínen, hanem a mélyben keresendők gondolatai. A kiállítás anyaga ezt bizonyítja. Ez alkalommal nem a kiállítás darabjairól akartam külön-külön szólni, hanem a művek lényegéről, szelleméről. Ezt azért érzem fontosnak, mert az alkotó tevékenység indító ereje a lélekben rejlik elsősorban, és nem csak az agy számítógépként működő tevékenységében. Kiagyalni ugyanis műveket nem lehet. Csak akkor jöhet létre mű, ha bennünk is dolgozik valami. A művészi kifejezés pedig nem lehet őszinte, ha nincs mély összefüggésben a mester vagy művész lelki alkatával. Ezt a régi kultúrák művészete is egyértelműen bizonyítja, vagy a naiv alkotók, alkotások megszólító és természetes ereje, mely nem a tudományos pontosságra épül. Tehát a műveket elsősorban a lélek szüli és szűri ki a lényegtelen, hogy a

legfontosabbat élénk tárja. Ez valahol a döntő, amikor a mesterségből művészet születik. Mindez, úgy érzem, Szemereki Teréz törekvéseiben tökéletesen megjelenik. Ez óvhatja meg attól, hogy felszínes divatáramlatok sodrásába kerüljön, és azok a gyökerek, azok az alapok, amelyeket az egyetemes kultúrák a kerámiaművészetben megteremtettek, elveszzenek. Ezekre, mint alapra építeni lehet, hogy a ma embere visszataláljon az elvesztett, elhalványult, de benne élő múltba. Mert nincs új a nap alatt, csak más van!

Antall István

Plakátember

Árendás József
a színház szólistája

Árendás Józsefnek plakáthangja van, ráadásul (óriás) plakát mérete, tehát Árendás József teljesen azonos műfajával. Nem kell neki kiabálnia, mert basszusa hal-
 kan is hallatszik, oda kell rá figyelni, ha megszólal, hadonásznia is teljesen felesleges, mert megakad rajta az ember szeme, mindenhol kilátszik. Úgy tud kiki-
 áltója, népszerűsítője lenni egy műfajnak, hogy meg sem kell szólalnia, mi több: személyesen jelen sem kell lennie. Mindent, amit a színház érdekében, a szüle-
 tendő előadás kedvéért tenni és mondani akar, azt a látványra bízhatja. Mert pontosan tudja, hogy a plakát is játszik, pedig a premier napján szinte véget is ér a szerepe. Megelőlegezi a drámát, és megőrzi azt, azo-
 nos vele, miközben radikálisan különbözik tőle. Árendás egyetlen tömondatba sűríti azt, ami három felvonásba is alig fér bele, és a plakát mégsem dramaturgiai húzás, vagy rendezői elgondolás által születik. Ő állóképpé fogalmazza a még meg sem született színpadi moz-
 gást, az írott történet, emblemikus jellel tömöríti az irodalomtörténeti értelmezéseket. A plakát tehát nem lehet egyszerű interpretáció, kellő fantáziával kénytelen megelőzni és megélni a teremtést, hogy a művel azonos értékű műve váljon. Akkor van esélye a megmaradásra, ha öntörvényű, önjáró, ön-azonos. A plakát bemutat a bemutató előtt, hírt ad, ígéri a produkciót, a szellemi izgalmat, üzenetet közvetít, csalogat és biztat. A premi-
 mertől kezdve már csak ismétél, az utolsó előadás után pedig már csak emlék, dokumentum. Ez a nagyalakú, kiragasztható papírlap már régen nem egyszerűen a szerzők, a szereplők, a közreműködők, a játékosok, a zenészek, a nélkülözhetetlen háttéremberek névsorát hordja hátán, nem a hely és az idő, valamint a körülmé-
 nyek meghatározásával van elfoglalva, hanem egy másik műfajban képes eljátszani a gondolatot. Árendás József tehát aláfeszül a nagy közös ügynek, miközben megtalálja benne a maga feladatát. Kellő alázattal, de mérhetetlen ambícióval és invencióval dolgozik, nem válogat eszközeiben, és nem is kell válogatnia, mert igazi kortárs polihisztor, akinek teljesen mindegy, hogy mihez nyúl, mert tehetsége a szabadsága. Aki pedig árendába kapja tehetségét, az tudja, hogy gazdálkodni kell vele. Estéről estére beosztva a monumentalitást, több tételes műben

mérve a költészetet, a napi feladatok szertelensége sze-
 rint teljesítve, mégis az egészet építve, de ha a helyzet úgy kívánja, egyetlen széles ecsetvonással megidézve a végtelent. A műfaj közömbös, a tudás és az ösztön között feszülő kötélen kell végig egyensúlyoznia annak is, akinek szemernyi tériszonya sincs, s a mélység rettenetével küszködőnek nemkülönben. Aki árendába veszi ki tehetségét, az pontosan tudja, hogy ezt az adottságot, ezt a helyzetet, ezt a lelkiállapotot, ezt a magatartást gondoznia, ápolnia kell, készenléti állapotban kell tartania, mert a tehetség szellemiekben éppúgy utántöltésre szorul, mint élmények dolgában. Bérbe kapjuk tehát a tehetséget, személyes használatra, aki együtt tud vele élni, mi több élni tud vele, annak érvényes az örökkévalóságra váltott bérele. És Árendás elszántsága nem jár le a meg és beérkezéssel, hiszen minden pillanatban újra nekivág. Az örökké változó megbízások pörgésében, de az állandó műhelyek időtlen közegében is újdonságot talál, mert teljesítménye éppen a tételes kihívások felől értelmezhető.

A készülődés, a tanulás majd a kényeszerű várakozás idején sem adta föl, nem adta föl magában a festőt, a rajzoló, a grafikus és papírművészt, a fényképezőt, a komponistát, a tipográfust, a szerkesztőt, a kishivatal-

noki pontosságot, a kiszámíthatatlan nagyvonalúságot, a költőt, az elbeszélőt, a szerepvállalót, egyszerűen a játékost. A kalandorságtól a mesterség ismerete, az állandó kíváncsiság, a tanulás, a belső építkezés nem évülő igénye óvja meg. Ahogyan az ostoba infantilizmustól a sokgyerekes pedagógus család belső légköre, felnevelő felelőssége, sznobéria nélküli műveltség-igénye, és az a protestantizmustól folyamatos európai puritán polgári munkaeszme, amely az alkotás szertelenségében is megleti a rendet. Így Árendás mestereit nem majmolta, de mintát vett tőlük: szakmai és morális módszert, életre valót, nemzedéktársaitól pedig a termékenyítő közös élmény megosztásának képességét: a történelmi korlátok között megteremthető belső szabadság gyakorlatát szerezte be. Azt a fajta gondolkodásmódot, amely az irodalomban, a szabad eszmék áramlásában találja meg idegen erők által megszállhatatlan territóriumát. A többi „semmiséget”, a következetességet, mint általános stílusjegyet az eltelt évtizedek alatt maga tette hozzá, ezzel találkozhatunk mi nap, mint nap színházi belépőin, műsorfüzetein, meghívóin, plakátjain. Lapozunk hát.

A plakátműfaj dekorativitása Árendás József számára nem dogma. Használhat bármilyen eszközt, valóságos vagy elvont képi elemet, a festőiség hol rejtve, hol nagyon is tetten érhetően, de az életmű egészét tekintve hallatlan gazdagsággal van jelen munkáin. A

metszetek kemény foltjai, a tónusok érzékeny, szinte teljesen feloldott valósága mellett a véletlenszerűség látszatával elpötytyintett folt, odavetett toll, vagy ecsetnyom, fújt vagy hálózott faktúra, a roncsoltság gyötört felület - valamennyi megjelenítés erőteljes drámai erőt hordoz. A színek jelenléte jelzesszerű, szinte minden esetben visszafogott, monokróm alányomás, esetenként geometriai formát kitöltő folt, máskor szerepe szerint felkiáltójelszerű erőteljes gesztus. Mégis másodlagos, alárendeltje ennek a sokféleségében is egységes szemléletnek. Kompozíciós világának szabadsága alkalmanként elbírja a szokatlan fekvő formát is a klasszikus és általános (kiragasztáskor is) könnyebben kezelhető álló változat mellett. (Hubay: Tűsz-szedők.) Nem egyszer jelenik meg áttételesen, vagy éppen határozottan a látványban a belső tükör, az elmozgatott, kibillentett dekoratív elem. A plakátok esetében mindig kockázatos térábrázolás Árendás esetében soha nem öncélú, és legkevésbé a játszó térre, a színpadra való közvetlen didaktikus utalás. Minden perspektivikus rend, minden konkrét tárgyiasság, plasztikai, vagy valós szobrászi utalás az előadás jelszerű közelítését, értelmezését szolgálja, ekképpen érzelmileg összegez, hatásos, de nem hatásvadász. A rajz, amelynek stúdiumszerű, rendszeres gyakorlásáról Árendás József máig nem tud, és nem akar lemondani, szinte rejtőzködik lapjain. Kerülő az illusztratív magatartást a rajz a fogalmazás, ha

Antall István: Plakátember

úgy tetszik a vázlat, a kompozíciós jelzés, az értelmezés eszköze, önálló szerepet éppen teátrális kockázata (manierizmusra hajló természete) miatt szinte alig kap. Ha meg is jelenik, grafikai elemként, faktúraként, kréta-rajzok tónusaként mutatkozik, esetenként rézmetszetek hálójává álcázza magát, textúraként tapogat le tárgyakat, s ha önálló hangsúlyt is kap a vonal szándékoltan steril és átlátható, áttetsző magányos kontúrvonalként teremt valamiféle transzcendens képi élményt. Ugyanez a tartózkodó következetesség jellemző a fényképek fölhasználásakor, szinte teljes és mégis természetes átírásokor, melynek bravúrajait a Liliom, vagy a Három nővér plakátjainál bámulhatjuk meg leginkább. A valószerűség megőrzésénél mindig a líra segít. A Zeneórák billentyűsora a lepusztult lépcsőházban a szépség melankolikus emlékművévé szelídül, míg a Kőszívú ember fiai a kardra olvadó gyertyákkal úgy tudja a romantika érzelmegzaltságát megidézni, hogy a giccsnek árnyéka sem vetülhet rá. Kétféle Svejk plakátjában a kétféle előadás jellege karakteresen különbözik. A rajzzal föllazított, a ruha alatt meztelen testét, tehát sebezhetőségét, tragikus kiszolgáltatottságát mutató katona menetelve, puskáját jövőendő sírkeresztjeként tartja a végzettel szembe. (A számtanfűzetek vonalhálója nemcsak az emberiség számára soha meg nem tanulható „történelmi lecke” koordináta rendszere, hanem az oldalt függőlegesen leeresztett szövegfolt tartó eleme is.) A másik megol-

dásnál a mindenki által ismert Svejk illusztrációt úgy használja fel, hogy míg a derék katona felső teste egyik irányba, lábai a másik irányba tartanak. Pszichológiai tanulmányt érdemelne a ráismerés és a meghökkentés e finom módszere. A kétféle Brecht plakát is az elfogultlanság és a nagyvonalú szellem példája. Kurázi mama vonásait halálfejjé pusztító égetett, tépett papír, s az előtte megjelenő első pillantásra túlságosan is oktató jellegű drótháló úgy vált jelentést, hogy szinte elfolytatja, lecsurgatja az arcot. A Koldusopera harmincas évekbeli nevelő szándékú komédiája minden erőszakoltság nélkül utal a hatvanas évek félelem szülte, ám átlátható, kiszámítható magyarországi kollektív társadalomlélektani élményére. A mellre tűzhető, láncon liffegő ötágú csillag árnyéka több egy színházi plakátnál. A jelképiség összefogottságát a Két úr szolgája, a karikatúrákig kihegyezett szemléletet a Hippolit a lakáj, vagy a Cyrano hordozza. Mondanom sem kell érvényesen és magas színvonalon. Elmondható, hogy Árendás jó érzéssel menti át az évtizedeken át készített filmplakátok világából azt a szakmában szinte szokatlan háttérben maradó alkotói attitűdöt, amely legerőteljesebben az Országúton Fellini plakátjában, vagy a Fábri Zoltán Requiemjén, a Schiffer Pál féle Cséplő Gyuriján érzékelhető.

A hagyományos eszközök, a rajzolás, a festői, grafikai megjelenítés, a fényképezés mellett itt kell szólnunk a digitális manipuláció szinte fölmérhetetlen lehető-

ségéről. Árendás József használja a számítógépet, a világhálón való közlekedés, kapcsolattartás, a művek digitális postázása mellett alkotásra is. Ebből a szempontból talán előnyös, hogy a magyarországi technikai fejlődés kétsége miatt viszonylag későn találkozott vele, így pontosan annyira épít a digitalizálás lehetőségeire, amennyit szükséges. A gépi manipuláció, a beavatkozás, az átírás, átértelmezés soha nem érhető tetten munkáin, nem beszél ki az egészből, véletlenül sem sugallja a „gépesített” rajzfilmek „korszerű” grafikai világát, techno érzését, távol marad annak szándékoltan riasztó „esztétikájától” is. Modernitása - ahogy egész munkásságán - itt sem, ezáltal sem csinált, keresett, hanem hagyományokból táplálkozó, belülről megélt, ezért érvényes.

Miközben Árendás József színházi plakátjainak monumentális sorozata azt mutatja, hogy minden esetben a feladat határozza meg módszert, az összetartó erő, a stiláris azonosság a szellem felől érhető tetten. Tudjuk, hogy a nemzedéktársakhoz hasonlóan a lengyel plakátművészet nagy korszaka erőteljes hatással volt mesterünkre is. Ám ez a hatás csak az intellektuális hangoltság, a groteszkre való hajlás, az iróniára való érzékenység, a humor komorabb vonásainak megjelenése, a közép-kelet európaiság által van jelen. A plakát nagy klasszikus eredet-korszaka, a Toulouse Lautrec-től a szecesszióig töretlen, az erőteljes dekorativitást ornamentekkel a finomkodásig túlhalt - és a XX. század hatvanas éveiben bizonyos jegyeivel újból divatos - korszaka éppúgy nem hagy nyomot Árendás József szemlé-

letén, ahogyan az ötvenes évek politikát kiszolgáló elbeszélő realizmusa, a hatvanas-hetvenes évek látszat-modernizmusa is minden szempontból idegen tőle. Viszont finom utalásokkal, mélyen megélt és újraértelmezett, ezért igen természetes jegyként, tanulságként jelenik meg Árendás munkásságában a két világháború közötti avantgárd dokumentumok iránti érzékenysége, szociófotós szemlélete, montázs építő képessége éppúgy, mint bátor konstruktivizmusa, kompozíciós kísérletező kedve, a reklámban modern művészi kihívást látó magatartása. A pályatársak, egy igazán nagy nemzedék: Orosz István, Keresztes Dóra, a lengyel-magyar Duczki Kristóf, Pócs Péter, Barát Ferenc, Kemény György, Felvidéki András, a zömmel az Egyesült Államokban élő Bányai István szellemi jelenléte érzékenyen képeződik le ebben az életműben, a finom hatások a közös intellektuális és érzelmi eredetre, a közös élményekre, műveltségre utalnak úgy, hogy csak erősítik az alkotói karaktert. Mert Árendás József társas lény, csapatember akkor is, ha munka közben az alkotáshoz elengedhetetlen magány a része, s közösségi kötődése nem kioltója, hanem mutatója eredetiségének, egyediségének. Művészemberként szolgáltató szerepjátszónak, önmagát naponta újrafestő, újrateremtő bohócnak, esetlenségével és könnyeivel nevetésre ingerlő clown-nak hiszi magát Árendás József. Hogy a Vidám kísértet valószerűtlen komédiájának plakátjáról ő nézne le ránk, azon nem is kell töprengenünk, hiszen minden plakátjáról ő szólít. S ennél többet egy mindentudását megosztó magatartásra szocializálódott ember nem is adhat.

Péntek Imre

Eurégiós tárlat – harmadik alkalommal

Térségünkben több, határokon átnyúló képzőművészeti szerveződés is található. Művésztelep, szimpózium, biennálé egyaránt akad köztük. Néhány a rendszer-váltás időszakában szűnt meg, mások éppen ekkor indultak. Kivételes helyet foglal a Lendvai Nemzetközi Művésztelep, mely több mint harminc éve talpon tudott maradni, a változó körülmények közepette, s zalaegerszegi GébART-i művésztelep is az idén 17-dik évébe lépett. Csak sajnálni lehet, hogy a Dél-Nyugat Pannóniát felölelő (horvát, magyar, osztrák és szlovén alkotókat megszólító) Nemzetközi Kisplasztikai Biennálé mögül elfogyott a támogatás, de hasonlóan a múlté az Alpok-Adria – főként a Szombathelyi Képtár szakmai háttérével működő – kiállítás sorozat is. A muraszombati kisplasztikai triennálé szintén fontos szerepet játszik ebben a képletben, a maga európai kitekintésével. Ebbe a körbe tartozik a Zalai Művésztelep sajátos képződménye, mely egy-egy településre hívott meg határon túli magyar és nem magyar művészeket, erősítve az összetartozás gondolatát. Az újabbak között tarthatjuk számon a Cicelle Művész Társaság tárlatait, a RégióArt (a MAOE vasi tagjainak) kiállításait vagy az Alpok-Adria-Pannonia formációt, melyet az osztrák képzőművészeti szövetség alelnöke, Elisabeth Ledersberger-Lehoczky szobrászművész hívott életre, éppen az idén. De említetnének az Első Szombathelyi Faszobrász Szimpóziumot

is, amely az Asztrofizikai Observatórium invitálására, az űrkorszak 50 éves évfordulója inspirációit kínálta fel az olasz, német, magyar művészeknek. Sajnos, az új formációk gyakran nélkülözik a szakmai és intézményi háttérrel, s ami még fontosabb: kultúrpolitikai támogatást. Tartós fennmaradásuk, színvonalas működésük bizonytalan.

Ezért örülhetünk annak, hogy az Európai Unió regionalizációs politikájából született nyugat-magyarországi Euregio Kunstpreis – Eurégió Művészeti Díj és Euregio West/Nyugat Pannónia kiállítás immár 6. éve kerül megrendezésére, Győr-Sopron-Moson, Vas, Zala megyék és Burgenland tartomány összefogásával. A beadott munkákat négy tagú zsűri bírálja el, az idén dr. Gálig Zoltán (Szombathely), dr. Kostyál László (Zalaegerszeg), Székely Zoltán (Győr) és dr. Rudolf Götz (Eisenstadt) művészettörténészek végezték ezt a felelőségteljes munkát. A biennálészerűen jelentkező tárlat és díj népszerűségét mutatja, hogy 186 művész 409 alkotásából kellett kiválasztani a kiállításra kerülő 60 festményt, grafikát, szobrot, plasztikát. A tárlat megnyitójára a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban került sor, majd az új kollekciót Szombathelyen, Győrben és Eisenstadtban is láthatja a közönség. Nem mellékesen: a megnyitón már kapható volt a színvonalas katalógus is, megfelelő információkat kínálva a kiállító művészekről.

Milyen tendenciákat figyelhetünk meg a művek között tallózva?

Érdekes, hogy a két évvel ezelőtti, nagyobb anyagot felvállaló tárlaton meghatározó volt a burgenlandi festők-szobrászok szereplése. Az új „merítésben” viszont elég gyengén szerepeltek. Érthetetlenül kevés a szobor és plasztika. (Sajnálatos, hogy több ismert szobrászmű-

vész munkái nem nyerték el a zsűri tetszését, mások, a korábbi tapasztalatok alapján, nem is próbálkoztak.) Ami az új generáció színrelépésével várható volt: a különböző egyetemeken végzett fiatalok előretörése és színvonalas szereplése. S persze, továbbra is hódít a fotórealizmus.

Maradjunk is ennél. A burgendlandi Judith Horvatis, korábbi díjazott, a mostani tárlaton szerényebb anyaggal képviseltette magát, dekoratív, élénk színekkel festett tájképe nem igazán győzött meg. Bernhard Dörner Istenkiáltó párja már hatásosabb mű, az artikulálatlan kiáltás eltorzult (arc)vonásainak naturalisztikus megfestésével. A győri Könyves Borbála „retroja” (Photoshop Lady, Retro) a vonulatból inkább a formai elemeket vette át, hiányzik az a fajta érzelmi telítettség, ami valóban a múlt életérzéséről szólna. Dobosi László (Gyenesdiás) szolid mesterségbeli tudással „vette a gátat”: bicikliző cigány alakjait „elkapó” szociózsánere inkább csak „jelzéses” dokumentáció. De annak jó. Vadvári Katalin (Győr) hiperrealista „étkészlete” (Vacsora után) szintén csak bravúrosan kivitelezett formai játék. Mészáros Szabolcs (Szombathely) a folyók és vízi vegetáció spirituális atmoszféráját kutatja, kétes sikerrel. Csalódást keltett Gyécsek József (Szentgotthárd), Emlék puzzle III. című képe inkább csak ötlet, a felbontott, érdektelen részletekből „nem áll(hat) össze” a valódi mű. A burgendlandi Florian Lang pedig a tömeg/kultúra delíriumos látomását vitte vászonra, kritikusan idézve fel a képernyőhöz láncolt, szuggerált embercsoport kiszolgáltatott anonimitását. Vitáris József (Győr) a bur-

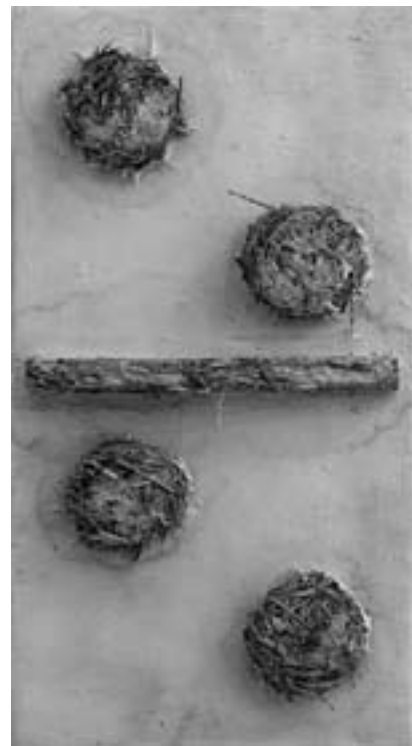
nuszokból összeálló fehér textúrával játszik el, amikor az ebből előtűnő fekete arcokkal, kezekkel próbál drámai hatást kelteni, nem igazán sikeresen. (Menekültek a táborban) Szántó István díjazott műve, Kicsi vagy Nagy kétségtelen trouville-ja, hogy baseball sapkás gyermek-arc sötét sávjából elderengő szemek a rejtőzés és kitarulkozás kontrasztját képesek megjeleníteni.

Ide sorolhatók a különböző print-technikával készült, vagy azt utánzó, raszteres felbontást imitáló művek. Josef Sattler sajátos „új pontilizmusa” az emberi testrészek metszeteivel végez különböző, analitikus eljárásokkal dolgozó (monokróm) festői műveleteket. A mosolyra húzódó száj vagy testhez simuló kéz felbomló látványa mintegy modern fotófossziliaként jelenik meg a képen. Talányosságával tűnik ki Dana Urda festménye, a kék árnyalatokkal, fényreflexekkel vibráló festménye, a Rögös út. A köves útfelületre helyezett leterített, üres asztal, valamiféle áldozati oltár, főként, ha a kereszt alakú fénycsíkra tekintünk.

Nagy Csaba (Bük) ember nélküli, tárgyias előadasmódja is ebbe a kategóriába tartozik. A Kert X. a pázsit zöld textúrájába ékelődő, szürkés kavicsokból készült alakzatot tár elénk, hatásosan. Az üres tér festői problémáit (tonalitás, tágasság) érzékletesen megjelenítő Vojnich Erzsébet nyomán indult el Lányi Adrienn (Szombathely), a maga Csarnok V- jével. A sötét, derengő tónusokkal megfestett csarnokbelső, a tetővilágítás fénylő ablakritmusa az ember nélküli világ „tárgyias” lírájának meggyőző kompozíciója. Reklám-plakátszerű benyomást kelt (szándékoltan) Fűzy Zsuzsa (Győr) Teázás

Dana Urda:
Rögös út
olaj, vászon
90x120 cm

Monok Balázs:
Fészekrakó
program II.
kollázs, vegyes
technika
83x43 cm

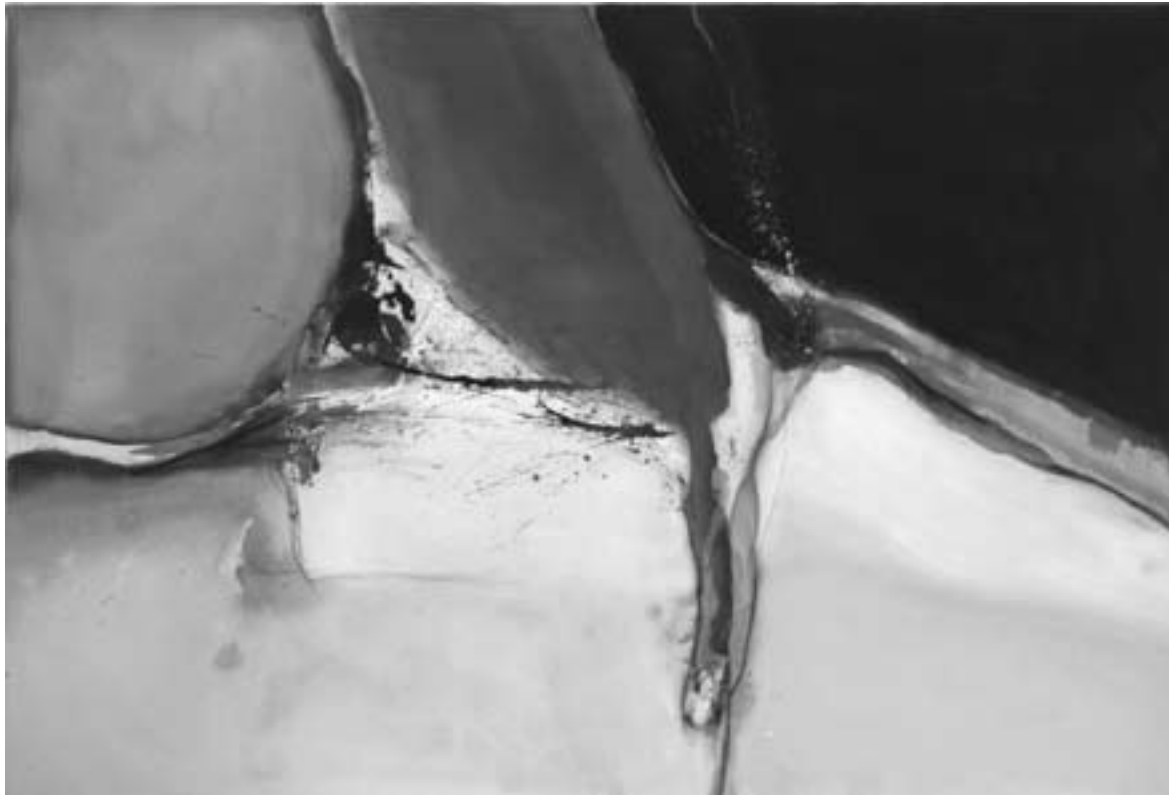
című festménye. Az ismétlődő szó-kép, a különböző edények, a tea-szertartás kellékei, s zöldes árnyalatokkal megdolgozott képmező közepén az extatikus női arc – amint a teáscsésze fölé hajol – nos, ez tanulmánynak még elmegy, kiérlelt műalkotásnak aligha. Franz Probst (Hornstein) a Mozart kultusz ellentmondásaira hívja fel a figyelmet, a lazúrosan festett, vörösbe hajló Mozart-portré és a ritmikusan sorakozó Mozart csokoládépapírok kontrasztjával.

A lírai groteszk látásmódot Ágh Edit (Keszthely) és Balogh István Péter (Velemér) festményei képviselték színvonalas alkotásaikkal. Ágh Edit a bibliai „tizenkettő” csoportozatának sugárzó, sűrített vízióját festette meg, meleg, barnás-zöldes tónusokkal, mint egy modern miniatúrát. Balogh István Péter egy lepusztult szobabelső tárgyaival (üres szék, rozzant kályha, vak ablakszem) képes érzékeltetni a magány, elhagyatottság „díszleteit”. Tóth István (Söjtör) „arcimboldós” feje – romantikus természeti motívumokból kiforrva – akár jó is lehetne, ha a festői megvalósítás, felületkezelés (olcsó) manírjai nem zavarnának.

Az „analitikus szemlélet” nem túl fajsúlyos alkotása Kovács Krisztián (Győr) Katedrálisa.

Malasits Zsolt újra felfedezi magának Léger szerves formákból építkező kubizmusát. Az Ébredők I. (Az öngyógyító) drasztikusan felnövesztett testformációi, egybefonódó női-férfi alakzata kétségtelenül meghök-

kentő mű, árad belőle valamiféle groteszk vitalitás. Szakmailag „jól megcsináltsága” az, ami kielégítetlenül hagy. A brutista stílus meggyőző példája – s egyben stílusparódiája – Brigitte Weissenbacher Éva, a rossz lányka címmel készített akril-kollázs. A paradicsomi emberpár, Ádám és Éva, valamint a kígyó gyermekrajzokra emlékeztető gúnyoros, síkszerű ábrázolása, már a modern idők csabulásait veszi célba, a háttérben egy primitíven körvonalazott, falfirka autóval. A véletlen és a szervezett struktúra viszonyát vizsgáló művek közt találjuk Bakucz András Útirajzát. A barnás, törött, „megyötört” fakturális képfelület akár egy régi térkép is lehet(ne), de inkább a természeti erők munkálkodásának rajzolata bontakozik ki előttünk. Karner László (Zalaegerszeg) a maga kissé leegyszerűsített, mitikus formavariációival képes (ezúttal is) figyelmet kelteni. Ám vigyáznia kell: az egymásba illeszkedő, brutista Kapuk zsákutcába is vezethetnek. Radics Judit (Zalavég) Különbség című festménye, mint ha egy népi anekdota, közmondás illusztrációja lenne. Feltűnően narratív jellegű, ám a festés jelzésszerű volta, vázlatossága, karikatúrisztikus figurái nem állnak össze, a felhasznált elemek taszítják egymást. Franz Rittsteuer hasonló gondokkal küzd: a narratív cím (Sokasodás) pár naiv jelzéshez, esetleges motívumhoz kapcsolódik (sokszorozódó fák, terhes nő magzattal a méhében), a vörös árnyalatokkal tagolt felület csak bombasztikus, de üres megnyilatkozás. Sebők Éva viszont tud valamit

Marina Horvath:
Cím nélkül
akril, vászon
100x150 cm

Gombos Andrea:
Cím nélkül II.
tölgyfa
60x25 cm

a térről és ezt képi minőségé tudja változtatni. Az Egy másik térben című festménye elmosódó, zöld pontjaival, pászmáival olyan mélységet teremt a képmezőn, mely a végtelenbe tágul/zuhan. Mintha egy csillagászati felvétel fázis részletét látnánk, pedig „csak” egy festői bravúrról van szó. Borbás Helga (Zalaegerszeg) vörös színben úszó képfelülete egy delíriumos lelki-fizikai állapotot igyekszik felidézni. (Képzeld magadnak tengert I.) A gúnyos felszólítás – a kiloccsanó bor és kitörő hányadék közepette – egy emberi mélypontról ad borzongatóan hiteles képet, kuszált, fekete vonalakkal körvonalazva a visszataszító „történet”. Dienstag István(Zalaegerszeg) Bűdös Zoárdja szintén a lelki zavartság visszatükröződése akar lenni, feltűnő, kaotikusan kavargó, esetleges, elbillenő motívumokkal. Marina Horvath (Friedrichshof) cím nélküli festménye az absztrakt expresszionizmus, az abszolút festőiség kissé jellegtelen megnyilatkozása. Henning-Kiss Katalin(Keszthely) Kékek címmel hozta létre a maga festett, konstruktivista objektjét; a kék négyzetben kialakított kis „fiókocskák” adják az egész kompozíció ritmusát, szabályos-szabálytalan eltéréseit. Szilárdi Béla (Rábatöttös) színekavalkádja a biomorf formákban rejlő és ható természeti erők „leképezése”, a gesztusfestészet eszközeivel. (TÉrMészet II.) Ugyanezt a témát Szócs Géza(Sopron) (nem kéne nevet változtatnia?) Notesz Lapjaim című alukarc-dombornyomás sorozata a minimális „eltérések”, utalások, (el)változások jelenetei/jelenései révén adja vissza. Hasonló minimalizmussal dolgozik Brigitte Weiler (Eisenstadt): vörös-fehér rést

nyitva a szürkés-zöldes, gyűrődésekkel barázdált textúrán. Kiss Ágnes Katinka absztrakt expressziója – Harc a süteményért – szeszélyes formáival, rózsaszín- csokoládé barnáival képes felkelteni az édesség és a rákiváncozás mindent elsőpró élményét. Az analitikus látásmód meggyőző példája Nemes László (Zalaegerszeg) festménye. (Magyar pszicho I.) A lilás-barnás „foszlányokba” rejtett női test: rémült arc, tehetetlen kezek a totális kiszolgáltatottság drámáját jelenítik meg, bravúros festői eszközökkel. Amíg Nemes László lágy, ritmusosan hullámzó felületet alakít ki, addig Stekovics Gáspár (Szombathely) a geometrikus alakzatok szigorú elrendezésének elkötelezettje. Szinte minden képén az elvont, mértani formák „visszaérzékiesítése” figyelhető meg. Kompozícióinak hihetetlen precíz kidolgozásával, a meleg, „beszédese” tónusokkal szinte pszichikai tartalmakat csempész bele a ridegnek tűnő formációiba. Szalkai Károly (Győr) rozsdás tónusokkal megdolgozott, triptichonszerűen kialakított felülete (Belső tér) a színértékek játékát, statikáját és elasztikus eloszlását kínálja fel a tekintetnek. A közepén végigfutó sötét foltok pedig mintha valami sebzésre, sérülésre utalnának... Ugyanennek a stílusnak (colour-field) hatásos megnyilatkozása Marton Zoltán számozott festménye. (M07-33) Ami többlet a hasonló felfogású képekhez: a kék árnyalataiban „úszó” képmező hihetetlen gazdag megdolgozása, a kompozíció spontán és szerkesztett elemeinek vizuális élményt fakasztó összjátéka. Színállapotok „váltják” egymást, elrendeződnek, majd szétáradnak; laza ecsetnyomok,

karcolások, a vászon átderengő fehérsége variálódik egy vibráló, nyugtalanító optikai jelenséggé. A csipkeháló fehérségét sötét, ajtószerű keret határolja, mintha azon át vezetne út egy titokzatos birodalomba. Budaházi Tibor (Zalaegerszeg) nem elégszik meg az amorf sterilitás „bájával”, számára a múlt töredékessége, torzóban előkerült írás-és jelkészlete jelent folyamatos kihívást. A feltárás és értelmezés. Kalligrafikus ecsetnyomai, különös fényjátékai, a felület törései, szakadozottsága – mind-mind az elsüllyedt múlt (idő) megidézése. Ezúttal is erről a sejtelmes világról ad hírt a Töredék II., a képzet mitikus aranykor (pseudó-történelem) iránt ébresztve nosztalgiaát. Nehéz besorolni az első díjas Kelemen Benő Benjamin (Újrnafő) tirtichonját. (Bizonyos foltok I-III.) A mű a merített papír fehérsége, s a dombornyomás felületi játéka, valamint az alig észrevehető, finom grafikai alakzat(ok) sejtelmes egysége. Minimalizmus ez, de nem a szó klasszikus értelmében: a reduktív látvány és az eszközök felhasználásának minimumával képes légi-es, elfoszló látomásokat rögzíteni.

Tolnay Imre (Győr) al secco tehnikával készült „nyomrögzítése” az anyag viselkedését „kutatja”, különböző szín és felületalakító behatásokra. (Világos helyek) Műve sajátos átmenet a plasztika és festmény között: a keret nélküli, szabálytalanul határolódó fakturális felület szintén finom átmeneteivel műfaj Németh Hajnalka (Győr) Pilinszky doboza. A háttérben látszó, papírra nyomtatott idézetcsíkok – „még meg lehet szülni/ még fel lehet kötni”, a piros kötél és a terhes női szobor – az élet erőszakos elpusztítása elleni tiltakozás „oltára”, híven interpretálva a költő intencióját. A tárgykonstrukciónak egy másik változata Sára Zoltán (Győr) légies, festett fa, sárgaréz és gipsz szerkezete. (Zaklatott pillanat) A nyitott, töredékes, torzójellegű formáció valamiféle modell, egy érzelmi állapot kivetülése, tárgyiassulása. Lisbeth Sailer plasztikája pedig éppen zártságával „tüntet”: felnagyított, egymásba kapcsolódó, festett fa láncszemei a természeti törvény megbonthatatlanságát példázzák. A természetes anyaghasználat szép példája Monok Balázs (Zalaegerszeg) tárgykollázsja. (Fészekrakó program, II.) A dominószerű konstrukció érzéki, törekenyen formázott fészek alakzatai (szalmából) a madárfészek védeltségére utalnak, számuk és elrendezettségük azonban a fészek fogalmi megragadását kívánja demonstrálni. Sokkal provokatívabb tárgykollázssal jelentkezett Elisabeth Ledersberges-Lehoczky (Mahnartsbrunn). A sokoldalú osztrák szobrászművész is lemondott a nemes anyagokról, „ronccsá” táncolt, leszögeezett balettcipőkből összeálló, bordó, gyűrött plüss drapériára helyezett szellemes installációja (Dance me the of love) Leonard Cohen ismert számának ihletét tükrözi, a végletes, önpusztító szenvedélyről. A szobrászati anyagban csalódást keltett a burgenlandi Heinz Bruckschwaiger Vörös borba merült burgenlandiak című groteszk-bumfordi kettős portréja, mely inkább karikatúrának hat, mint

valódi plasztikai megnyilatkozásnak. Gombos Andrea (Szombathely) cím nélküli fa plasztikája – a rönkdarabba vágott négyzetes „hiány” – a természeti és mesterséges beavatkozás kontrasztját formázza meg. A plasztikai minimalizmus meggyőző konstrukciói Horváth László (Zalaegerszeg) munkái. Különleges technikája ezúttal is jól érvényesült: a papírtestet acélporral bevont alakzatai, maximálisan felfokozott, szinte rakuszerűen repedezett, rozsdaszínű felületükkel az idő kéréllhetetlen munkálkodásának jelképei. Különösen találó az In memoriam J. A. című kompozíció, a kockakövek közé szorult, elmozduló, lehullani készülő kéziratlapjaival.

Michael Horak (Groszöflein) kerámiasorozata (Ki mint vet, úgy arat) homokba ágyazott, növényi formákat „tálal” elénk, de hiányzik belőlük az erő és plasztikai lelemény. Geszler Mária (Szombathely) változatosan színezett „hegedűtorzó” viszont valósággal elbűvölök a szemlélőt. Az ismert keramikusművésznek sikerült megújulnia, több helyen is látható kollekciójának szinte minden darabja más, egyedi, mégis a hegedűforma bájos variánsa.

A műfaji képet Kustán Melinda (Győr) ötletes, dekoratív falikárpitja (Kerekecske, Gombocska) teszi teljessé.

A III., Zalaegerszegen megrendezett Eurégiós tárlat jól reprezentálja az alakuló régió kortárs képzőművészetét. Az itt-ott ingadozó színvonal, bizonytalankodás ellenére is. Kivehetők az egymásra hatások, az érintkezések, a kölcsönös inspirációk jelei, az intenzív tájékozódás a legújabb nemzetközi stílusirányok felé. Az itt élő, dolgozó művészek úgy vannak szinkronban a világáramlatokkal, hogy vállalják a műveikbe sugárzó lokális energiákat. S az év végén eltűnő határok módosíthatják a régió körzetét: hiszen a Muravidéken élő szlovén és magyar művészek joggal és szervesen tartozhatnak bele ebbe a West/Nyugat Pannon kultúrkörbe.

Lisbeth Sailer:
Cím nélkül
tölgyfa
hamu, grafit

Pinczehelyi Sándor

Tánczos György és Farkas Ferenc kiállításáról

Városi Hangverseny-és
Kiállítóterem, Zalaegerszeg

Amikor jó néhány hónappal ezelőtt felkérést kaptam, hogy nyissam meg a kettős kiállítást, azon gondolkodtam, hogy miért olyan fontos a művészek életében egy ilyen bemutatkozás.

Az ember dolgozik, végzi a napi, maga vagy mások által számára kijelölt penzumokat, amely rengeteg energiát, erőt kíván. A kötelező, a napi megélhetéshez szükséges feladatok elvégzése után jön az alkotómunka, a művész énjének kibontakozása. Szerencsés esetben a kettő egybeesik. Az itt kiállító művésztanárok esetében ezek közel állnak egymáshoz, hiszen a tanítás, a diákokkal való foglalkozás, az ismeretek átadása is egyfajta képzőművészeti irányultságra mutat. Nem mellékesen a saját elképzeléseinek megoldásában sokszor segítségre lehet egy friss ötlet, gondolat a diákok részéről, ami tovább lendíthet egy probléma megoldásán.

Az elkészült művek nagyon sokszor nem tükrözik azt az óriási mennyiségű munkát, amelynek révén a gondolat megszületésétől, a rajzokon, vázlatokon, makettek keresztül, a különböző technikai megoldások segítségével, elkészül az alkotás. Én rendkívül fontosnak tartom, hogy az ember az első lépésben tudja, hogy mit is szeretne közvetíteni magából a világ, a közönség számára. A többi talán a kisebb, de sokkal időigényesebb tevékenység. A műteremben történő elmélyült foglalkozás a világ számára nagyon sokszor nem látható.

Farkas Ferenc:
Fotelben
bronz

Pedig érdekes, hogyan lépeget előre a művész, mikor torpan meg, mikor lendül újra neki, mikor érzi úgy, hogy ehhez már nem tud hozzátenni semmit. Aztán eltelik egy éjszaka, néhány nap vagy hét, amikor kellő távolságból nézi az elkészült festményt, grafikát vagy szobrot, és akkor észrevesz néhány momentumot, amit ki kell javítania, esetleg átalakítania azért, hogy minél

Tánczos György:
Emlék I-II-III.
olaj, vászon

teljesebb legyen az egész. De közben már ott motoszkál az alkotóban a következő kettő, három vagy akár tíz ötlet, ami biztosítja a továbblépés lehetőségét, újabb és újabb művek csírájának formájában.

Akkor szerencsés valaki, ha ezeket meg is tudja valósítani, senki és semmi nem tudja eltántorítani ettől. Néhány hónap vagy év elteltével összeáll egy anyag, amely kikíváncozik a műterem falai közül, keres magának egy másik közeget, ahol el tudja kezdeni az újabb életét. Ez lehet köztér vagy kiállító terem. A köztér a szerencsésebb, mert ott hosszú távon tudja kifejteni mondanóját, a galériában erre csak néhány hete van.

Visszatérve eredeti kérdésemhez, hogy miért fontos a kiállítás? Ez az az alkalom, amikor a közönség láthatja az úgynevezett végeredményt, megismerheti a művész gondolkodásának milyenségét, elfogadja, vagy elutasítja a műveket, egyszóval kialakul egy párbeszéd, amely mindenki számára inspiráló lehet, tanulságokat hozhat. A művészekben a készülődés és a várakozás izgalma fokozódik, kíváncsiak a reakciókra, megrendelést és vásárlást remélnek, szeretnék magukat arról biztosítani, hogy nem csak nekik, hanem másoknak is szüksége van arra, amit létrehozta.

Érdekes lenne összeadni egy hónapon keresztül, hogy

Tánczos György:
Csoportkép
olaj, vászon

Farkas Ferenc:
Szent Miklós
és a szegények
bronz

Magyarországon naponta hány kiállítás nyílik, és hogyan fejt ki hatását. Sajnos mi, vidékiek, óriási hátrányban vagyunk a fővárosiakhoz képest, mert az itteni tárlatok nem nagyon kerülnek az országos média figyelmébe. Sokszor egy harmadrendű pesti kiállításról ódákat zengenek, közben számtalan elsőrendű vidéki tárlatról szó sem esik, szó sem eshet. Hát akkor most nézzük ezt a kiállítást, nézzük a két alkotót, akik vállalták egymást, vállalták azt, hogy együtt mutatkozzanak be.

Tánczos György hajdanán tanítványom volt a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán. Már az első egyetem éveiben is kitűnt szorgalmával, igyekezetével, az adott feladatok minél tökéletesebb megoldására való törekvésével. Az utolsó esztendőben talált rá saját hangjára. Az itt látható festmények bizonyítják, hogy az akkor megkezdett út, a lendületes, mégis meditatív festésmód jellemző rá. Kiindulópontja mindig valamilyen

régi fotográfia, gyerekkori emlék, ezeket rakja egymás mellé, kapcsolja össze különböző fakturális felületekkel, megoldásokkal. Ezek a dörzsölt, kapart felszínek megpróbálnak valamit visszahozni az adott kor hangulatából, kiegészítik a fotókat, de önálló darabokként is megállják helyüket. Ez a furcsa kettősség, ami a realitásból kiinduló fotó és a „meggolgozott” felületek egységéből áll össze, lett a jellemzője tevékenységének. Folyamatos nosztalgiát érek az alkotásain, egy elmúlt, letűnt kor iránt, melynek összetettsége, zaklatottsága is jelen van a különböző képeken. Ugyanakkor átsüt rajtuk Tánczos György szelíd, mosolygós, mindenre odafigyelő lénye, a világra nyitott szemmel figyelő alakja. Remélem, az újabb képek eredményeit felhasználva, friss, jól át gondolt, megoldott munkák sora következik.

Farkas Ferencel is van halvány találkozási pontunk, ha ezt lehet annak mondani. Pontosan 12 évvel érettségizett az után, mint én a Pécsi Művészeti Szakközépiskolában. Alkotásain látszik, hogy azok az első lépések, amelyek őt elindították a pályán, mennyire fontosak voltak. A

Képzőművészeti Főiskola elvégzése után hazatért, és itthon, közel az ötvenhez, impozáns életművet alakított ki. Klasszikus szépségű plasztikai mindig a kiegyensúlyozottságra, a megfontolt kompozícióra helyezik a hangsúlyt. Mindig az emberre figyel, a figurát helyezi a középpontba. Varázslatos, ahogy a különböző anyagokkal bánik, ahogyan megtalálja azokat a matériákat, amelyekkel legjobban ki tudja fejezni a mondanivalóját. Kikeresi a közlendőjéhez alkalmazkodó gondolatiságot, amit magas fokú mesterségbeli tudással old meg. Nekem különösen azok a munkái tetszenek, ahol a színes festést is használja, visszatér az ősi, ókori eljáráshoz, így még több tartalmat ad, árnyaltabbá teszi a szobrok jelentését. Farkas Ferenc minden egyes munkáján érzem az elkészítés örömet és küzdelmét, látom azt a szeretetet, amellyel kibontakoztatja a mintázás során az általa elképzelt figurát.. Nála minden a művészetről, a kultúráról szól. Nem alkuszik, következetesen járja a maga útját, megpróbálja kijelölni helyét a magyar szobrászok között.

Péntek Imre

Spirituális plasztikák és grafikai „próféciák” egy „poszthumán” világból

Horváth László és fia, Horváth László Adrián
közös tárlata Gönczi Galériában

Úgy látszik, Zalaegerszegen is kialakulóban vannak a „művész dinasztiák”, több már ismert festő és szobrász gyermekei folytatják az apák vagy az anyák „mesterségét”. Fischer György szobrász és Németh Klára festőművész lánya, Fischer Judit komoly sikereket ért el sajátos, mini-képeivel, nőművészeti fotóival. S érdekes színfoltja volt a Gönczi Galériának, amikor tavaly a Munkácsy-díjas szobrász apa együtt állított ki festő lányával és építész fiával. Idén novemberben hasonló tárlatra került sor: ezúttal Horváth László szobrászművész és a fia, Horváth László Adrián, a Kaposvári Egyetem Művészeti Főiskolai Karának hallgatója, tehetséges grafikus mutatkozott be közösen ugyancsak a Gönczi Galériában.

Horváth László autodidaktaként kezdte, mint a ma már neves alkotók közül jó egynéhányan, a hetvenes években. Gondoljunk csak ef Zámbo Istvánra, Bukta Imrére, Samu Gézára, vagy a szintén Zalaegerszegről indult Drabik Istvánra. Dús László szakkörébe járt a tehetségesen rajzoló ruhagyári szakmunkás, ott képezte magát, majd a zebegényi nyári szabadiskola stúdiómai jelentették a továbblépést. A hihetetlen szívós, intenzív önképzésnek meglelt az eredménye: mind a rajzban,

a plasztikai formázásban komoly szintre jutott az ifjú amatőr, aki egyre inkább a szobrászatnak kötelezte el magát. Az avantgárd kifejezőmód érdekelte, a maga módján lázadt minden ellen, ami megkötötte volna fantáziáját. Eljutott a különböző művésztelepekre, s ezek egyikén találkozott a számára meghatározó mesterrel, Csiky Tibor szobrászművésszel. Az első, nyíregyházi kiállítását – Ézsiás Istvánnal – neki köszönhette. S ettől kezdve, szakmailag egyenesbe került: művei megjelentek a soproni érembiennálékon, a pécsi kisplasztikai szemléken és más országos kiállításokon. Sőt, díjakat is kapott! 1990-ben felvették a MAOE-ba és Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségébe. Az indulás hátrányait leküzdve, ma a kortárs művészet számon tartott, megbecsült alkotója.

E mostani kiállítás (és a hozzá kapcsolódó igényes katalógus) egy kicsit tisztelgés is az 50. évét betöltött szobrász és teljesítménye előtt. És a pálya – persze vázlatos – áttekintése. Horváth László kezdettől fogva vonzódott a nonfiguratív megjelenítéshez, formáláshoz; a tárgyak lecsupaszított, lényegi koncentrátumát akarta közvetíteni plasztikáival. Egyike azoknak a szobrászoknak,

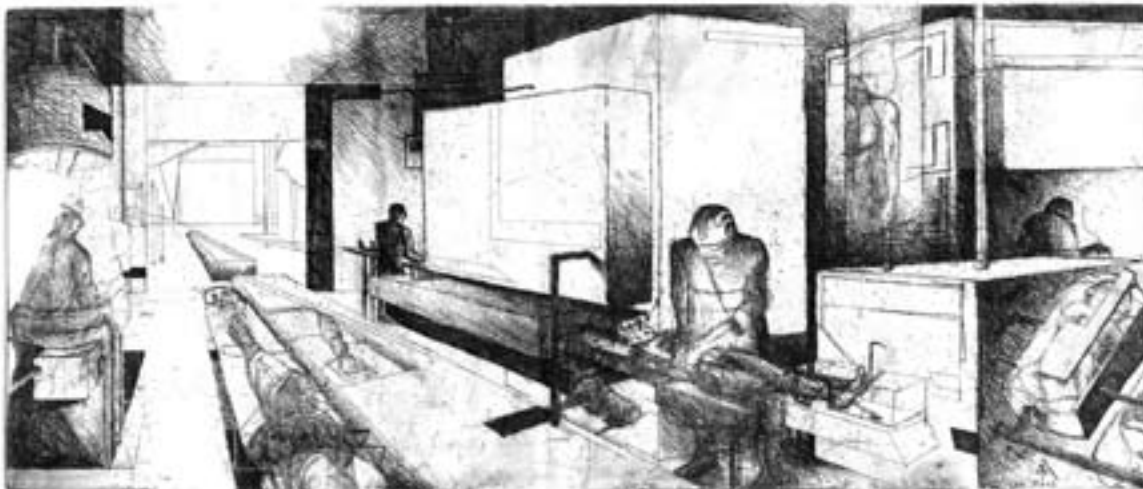
akik az „érzéki minimalizmus” formanyelvén fogalmazzák meg gondolataikat. Ő is jeleket, absztrakt „modelleket” alkot, számára egy háromszög olyan „teljesség”, amelynek variációi a mindenség törvényeit sűrítik magukba. Még egy képesség, amit csak az anyaggal való bensőséges viszony alakíthatott ki, fizikai munka révén, a műhelyben bajlódva, a kiváló anyagismeret. A fémmel és fával való kemény küzdelem. Horváth László „jeleket, jelrendszereket” alkot, ismeri a konstruálás szellemi izgalmát, szobraiból spirituális erő árad. A kilencvenes években alkotott modern „gótika torzói”, az égbe törő háromszög variánsok finoman, légiiesen mozdítják meg a teret (a 90-es Gótika, a '96-os Kinyílás, a 90-es Meditáció, jellegzetes példái ennek a műtípusnak), ugyanakkor szinte mindegyik anyaga valamiféle kontrasztra épül. Horváth László a kemény és puha, a sima és rusztikus, a krómácel keménysége és korhadó fa szétomló struktúrája ellentéteivel képes feszültséget teremteni. Rejtett szándékát – hogy jelei lelki tartalmakat fejezzen ki, hordozzanak – a Kereszt 1990) teszi nyilvánvalóvá: amikor is egy vallási szimbólum szakrális jelentése válik a legfőbb mondanivalóvá.

Egy másik műtípus, amikor a „pszeudo-történelem”, a magánmitológiaarchaikusépítmény-torzói, romalakzatai, ásatási (sír) leletei, motívumai hordozzák a civilizációs hanyatlás tragikus üzenetét. Egy rozsdás, időmárt, szinte elmálló korona, a pusztulásból, a megsemmisülésből (ki) kapaszkodó kézfej, görcsös ujjak, beteljesült prófécia mesélnek az elmúlás kivédhetetlenségéről, s arról, hogy kell lennie valami többletnek, ami ennek az egész lehangoló folyamatnak értelmet, „kegyelmet” ad. A szobrász is tudja, amit Pilinszky: „A tények mögül száműzött Isten időről időre átvérzi a történelem szövetét.” S ez az „átvérződő spiritualitás” állandóan jelen van plasztikában, áttételesen vagy nyíltan, mintha anyag „szenvedése” volna analógiája a megváltó

Enteriőr
Horváth László
szobraival

szenvedésnek. A Könyvek könyve – a Biblia – erről vall: a fém kereszt előcsillan deformálódó, leépülő, borzas faktúrából, mint az egyetlen lehetséges menekvés. A főműnek is tekinthető „Istennek ereje” – tükörre applikált kereszt forma – valamiképpen arról is szól, hogy mi vagyunk az isteni erő, bennünk van az a romolhatatlan

Horváth László
Adrián:
Posthumán
rézkarc

elem, ami kiemel az anyagi folyamatokból, s ami ezekből a véletlenre is rájátszó, tárgy-kompozíciókból is kisugárzik.

A szobrászművész is érezhette: ennyi komorság már sok, oldódásra, derűsebb hangulatokra, személyesebb megnyilatkozásra vágyott. Ebből a törekvésből születtek a festett fa plasztikák-reliefek, melyek könnyedebb, felszabadultabb alkotói attitűdről tanúskodnak. (Távolodás, '97, Út, '98) Az utóbbi években meg is erősödött ez az irányultság, Horváth Lászlót mind jobban érdeklik a színek. Az Ősz sorozat kifejezetten a színárnyalatok skálájával idézi fel a lombok zöldből élénk pirosra változó stádiumait, s más helyütt pedig éles elhatárolódások, vágások, hangsúlyok jelennek meg a meditatív zónákra oszló, töredékes felületen. (Fekete csík) Ennek a „színes mező” (colour field) felfogásnak egyik meghatározó mű együttese a Kapu, amely ismét a spirituális „átjáró” felé vezet nemcsak a tekintetet, hanem a lelki rezdüléseket is.

Egykor a rajzművészet felé tájékozódó Horváth László négy egyedi grafikája jelzi: ennek a konstruktív-analitikus látásmódnak lágy, szinte költői motívumokkal teleszórt, optikailag elbájoló lapjai visszatérnek a kezdetekhez, egy sokoldalú tehetség síkbeli kalandjának és hódításának lehetünk tanúi. A két évtizedből válogatott kollekció – mely kiter a művész köztéri munkáira is – látványával, változatosságával meggyőző arról, hogy Horváth Lászlónak sikerült az „áttörés”, súlyos tartalmakat hordozó, egyéni plasztikai világot teremtett. Katalógusának előszavában Kostyál László a következőket írja: (az évtizedek során) „Konstruktív alapszemlélete megmaradt ugyan, azonban gondolatilag egyre elmélyültebbé, filozofikusává vált, és a plasztikák alapvetően geometrikus felépítését mind gyakrabban rendelte alá a tartalmi metaforának. Olyan karakteres stílusú és markáns művésszé érett, aki egyértelmű, határozott és legtöbbször egy irányba mutató mondanivalóval rendelkezik.”

A fiú, Horváth László Adrián más úton indult el: a leheletfinom vonalakból szőtt grafikáival éppen részletek, a részletezés, a naturális látvány mikroanalízisével kápráztat el, készletet megállásra. Bizarra utcafrontok, épületszeletek (darabok), félelmetes (üres) terek kapcsolódnak össze a lepusztultság övezetévé – amit akár városnak is nevezhetünk. Ám ez nem valóság, csak a jövő (egyik) alternatívája – szorongató álmokkép, szurreális káprázat, titokzatos díszlet, aminek egy-egy csellengő, tétova figurája maga az elveszettség, a magány. „Poszthumán” világ ez, kegyetlen, kíméletlen és racionális. Gyáracsarnokában tetemeket darabolnak a szorgos munkások, újrafelhasználásra. (Az ifjú művésznek ajánlanám Szathmári Sándor Kazohinia című művét, ha nem ismeri.) Ha közös elemet akarunk találni a két anyag között, akkor azt mondhatjuk: mindkét alkotó szinte kényszeres víziója a civilizatórikus (emberi) hanyatlás, s

míg Horváth László a kiábrándító végeredményt rögzíti, addig Adrián az oda vezető fázisokat jelenti meg iróniával, gúnnyal, az elgépiesedő, humanoidok által benépesített, „szép új világban”. Adriánnak azonban vigyáznia kell: a képregény-stílus „átköltése” nem mindig sikerül. A finom, alig érzékelhető gesztusok „beragadnak”: s pont az fog tetszeni, ami ellen grafikai hadjáratot folytat. De az is igaz: fiatal még. Tanulmányai során még sokféle hatás érheti, és erőteljesebb, karakteresebb eszközökkel vágthat mélyebb „nyomot” az elutasított „cyberpunk” dimenzióba.

Tanulságos tárlat ez: két nemzedék képviselője a művészet nyelvén fogalmazza meg a mai valóság iránt táplált averziót. Kierkegaard írta egy helyütt, számára egy a fontos: „mindenütt nehézségeket támasztani...” Ha megértjük szándékukat, akkor ezek a „nehézségek” segítenek messzibbre tekinteni, kritikusabban viszonyulni modern korunk szemfényvesztő, buján tenyésző „vizuális vadonához”.

Horváth László
Adrián:
Infomorff
rézkarc

Marton Zoltán

A természetes matéria „felnemesítése”

Krawczun Halina,
a festő (és) keramikus

Spirál alakban feltörő kékszínű láng. A kemence tetejére pakolt száradó, samottos téglák között kb. húsz centire csap fel imbolygó, mélyen bűgő csápjával. Erős szürkület, reflektor az egyik fára drótozva. Imbolygó árnyalakok a metsző, természetellenes fényben. Aztán a kemence fedlapján csattan a vasfogó, és az határozott, pontos mozdulattal megemelkedik. Feltáru a több, mint 1200 fokosra izzított száj. És már jönnek is kifelé a tárgyak. Izzó csíkot, néha lángcsóvát húzva a levegőben. Szikrák pattognak szerteszét, szürke füst burkolja be a serénykedőket. A homok alá, levél alá, kukoricalevél alá bújtatott, izzó anyag ez alatt a pillanat alatt a levegőben lánggra kap, majd sercegve, szikrafelhőket szórva, duzzogva elhallgat és elcsendesedik.

Rakuzás folyik a Gébárti alkotótelepen.

Krawczun Halina, aki az idei évben a telep művészeti vezetője volt, kerámiáival és festményeivel gyakori szereplője az itthoni és külföldi kiállításoknak. Energikus, nagy munkabírású művész, sokat dolgozik, minőségi szinten. Életereje és emberi mentalitása, munkáinak kisugárzása pedagógusi tevékenységének köszönhetően tanítványaira is mélyen hat.

A legősibb anyaggal: a földdel dolgozik. Legfőbb alkotóeszköze az egyik legősibb elem: a tűz.

Munkáinak témája is erőteljesen az embert körülvevő természetből fakad. Formavilága annak formavilágából, szellemisége pedig a természethez kötődő, mitizálható, tárgygyá, művészi formává alakítható gondolatkörökből táplálkozik.

A középiskolában (Lengyelországban) festőként végzett, Magyarországra ösztöndíjjal került művész saját bevallása szerint tévedésből került az Iparművészeti Egyetem kerámia szakára (mesterei: Csekovszky Árpád, Schrammel Imre és Litkei József), hiszen továbbra is festészetet szeretett volna tanulni. A tévedés azonban a sors döntésének bizonyult. Szakmáját alaposan ismerő és szerető, ma a nagy múltú Zsolnay kerámia egyik meghatározó tervezőjeként dolgozó iparművészé érett. Sokoldalú tevékenysége a használati tárgyak igényes, művészi tervezésétől a teljes alkotói szabadság megélését lehetővé tévő „objektok” megformálásáig terjed. Átírt, felnagyított termésfragmentumok, stilizált

madármotívumok és a számos szimbolikus jelentést is magában hordozó tojásforma egyaránt szerepelnek formavilágában.

Glinko Biloba készleteméltána Zsolnay egyik legsikeresebb darabjai közé tartozik. A forma kecses vonalvezetése és a harmonikusan illeszkedő motívumvilág elegáns, ünnepélyes és mégis emberközeli módon megszólaló tárgyat eredményez. Szépsége és a motívum tisztasága -azt gondolom- egy tervező életében is ritkán adódó telitalálat.

Kicsit nyújtott, már-már lőszere emlékeztető tojásformái a máz és színekísérletek izgalmas terepei. Energikus gesztusokkal megfestett felületek, a matéria természetes voltát kiemelő és felvállaló, sőt azt gyakran direkt megmutatni akaró szín és motívumvilág található rajtuk. (Úgy tűnik, a körplasztika mellett merészen kezdi használni a „körpiktúra” lehetőségeit is.) Így csábítanak ezek a munkák izgalmas körbetekintésre, vizuális kalandra.

Rakuzott, félbevágott tojásai (Végtelen hullámvonalak) már-már archaikus tárgyak, a múlt ígézetét magukon hordozó talányos fossziliák. A különböző vegyszerekkel kezelt, többszöri égetésen átesett (agyag-)anyag a földből

Halina K. Krawczun:
Metamorfózis I.

nyert testes matéria átlényegülése és „felnevesítése” valóban nagy mesterségbeli tudást igényel. Halina itt is remekül találja meg a formát, amivel e sajátos technikai tudást igénylő folyamat legszebb erényeit tudja felmutatni. Hullámvonalak mentén szétvágott tojásai egyszerre születés- és elmúlásszimbólumok, ötvöződik bennük az új és a roncsoltságukban, mélységeikben évszázadosnak tűnő pillanatok hangulata.

A madár motívum több szinten, anyagban és formában jelenik meg műveiben. Készíti porcelánból, finom, apró, az anyaghoz illő mintákkal megfestve, talán egy kicsit jobban elvonatkoztatva a valóságtól, minthogy a címet nem látva valóban madárra asszociáljunk. Készíti rakuzott kerámiából, szárnyakkal, elnyújtott testtel, a tűz nyomát markánsan magán viselő patinás megjelenésű plasztikaként. A gyűrődő, néhol negatív árkokat képző anyag szépsége itt is meghatározó. (Az olykor szinte már fémszerűre égett matéria archaikus (idő)élményeket ébreszt.)

„Hold” ill., „Nap” című munkáival viszont már a szobrászi plasztika területére lép. Amúgy is érdekesek munkái sokféleségén belül a szinte nehézség nélküli műfaji áthajlások és áthallások, a tárgyak világából (az iparművészet területéről) a szobrászat világába (ami már képzőművészeti gondolkodásmódot jelez). A kovácsoltvas elemekkel ötvözött „installációk” egyértelműen a kerámiaszobrászat tárgykörébe tartoznak. Ráadásul az íves ablakokban megjelenő égitest motívumok és színezett „függönyszerű” formák egy festmény térbeli lefordításaként is felfoghatóak. Színezettségük különösen emeli ezt a hatást.

Levél, hullám és metamorfózis sorozatai kerámiaplasztikáinak legszebb darabjai közé tartoznak. Expresszív színezésük, nagyvonalú megformálásuk

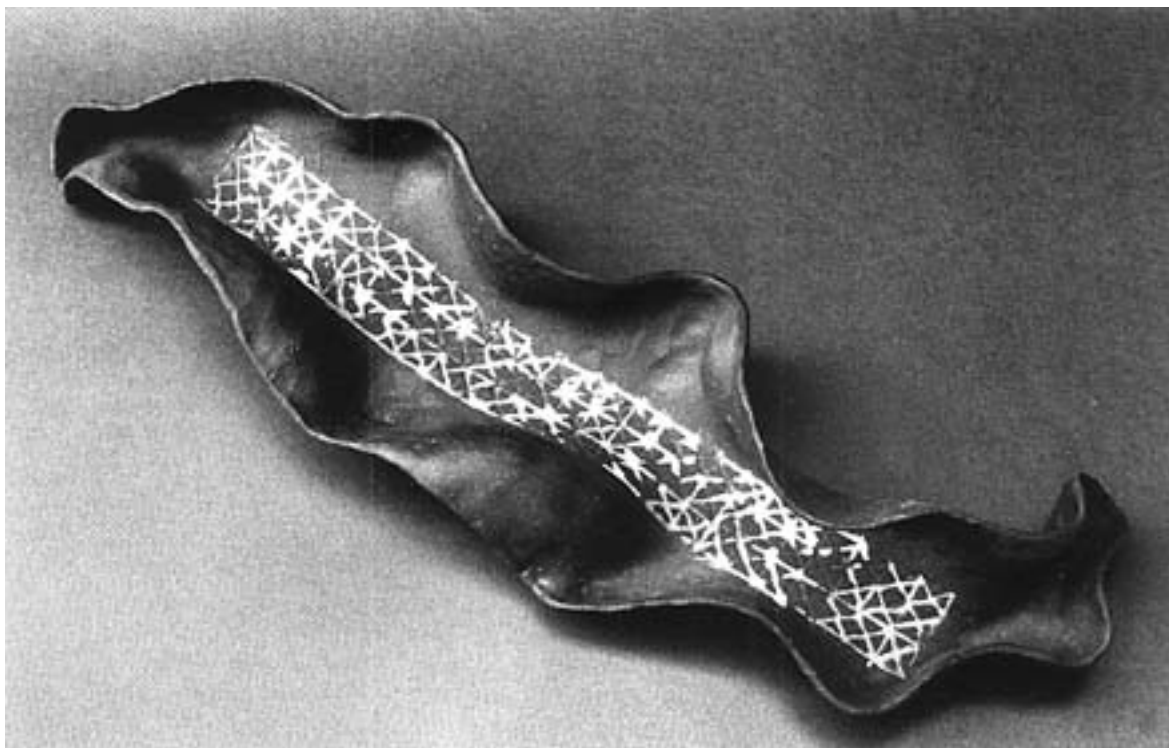
mindenképp elismerésre méltó. Vonalak, pöttyök, olajos és natúr mázak gazdagsága, a kerámia anyagának tűzben „edzése” és annak lágyabb, finomabb felületű, egyszer égetett variációi mind-mind felsorakoznak ezeken a virtuózan elkészített kisplasztikákon. Különösen a „metamorfózis” címet viselő amorf, egyszerre biológiai és furcsa, korallszerű képződményeknek ható munkáinak formai és felületi gazdagsága szembetűnő.

Nem felejthetjük el, hogy Krawczun Halina munkásságában most is meghatározó műfajként van jelen a festészet. Képei, festményei, önálló világgéppel rendelkező, kerámiáit kiegészítő, ámde semmiképpen nem annak alárendelt műveknek tekinthetők.

Játékos, a színekbe és kompozíciós játékokba belegyönyörödő, a festészet alapértékeit felvállaló képekről van szó. A látvány apró részeiből épít új minőséget. Kiválasztott témáit lényegük mentén csupasztítja le, és gazdagítja fel újra, saját látásmódja szerint. Nem fél „szépet, tetszőt” alkotni, a korszellem Tescohoz hasonlítható művészeti nagyáruházai láthatóan nem érintik meg.

Holdfény, Levegő, és Kerti fény című képei látszólag pointillista felfogással készültek. A valóság leképezése azonban itt is csak ürügy, egy sajátos, ritmikus rend megteremtéséhez. Kozmikus vibrációjukat a képsíkok egymásra helyezésével, rétegződő és átsejlő, sűrűsödő és ritkuló festékfoltok ismétlődő jelzéseivel éri el. Szurrealisztikusak és szimbolikusak egyben. Játékos önfeledtséggel bánik a színekkel, látható élvezettel építve kompozícióit. Higgyük el, festményei és kerámiái egyaránt örömet okoznak teremtőjüknek és szemlélőjüknek.

Hagyjuk magunkat fenntartások nélkül hatásuk alá kerülni...

Halina K. Krawczun:
Levélplasztika

Novotny Tihamér

Mint szakrális felhőből fakadó jóleső jeleső...

Lírába oltott elmélkedés Aknay János, a mindig megújuló (poszt) modern szentendrei festő művészetéről

[Gönczi Galéria, Zalaegerszeg, 2007. december 7. – 2008. január 12.]

A nyíregyházi születésű Aknay János (1949) mint Szentendrére települő, a kibontakozó Vajda Lajos Stúdió tagjaival egyivású, fiatal művész, 1971-72 körül, kétségtelenül megértett és megérett valami olyasmit a hely szelleméből, amitől a keze alá simultak a fejében és szívében elrendezett dolgok és motívumok. Nevezetesen a sűrítetten egymásba bújó, otthonos és barátságos, de a különösebb művészettörténeti értékkel nem bíró, mégis lélekbekapaszkodóan szép szentendrei házak. A bújócskát játszó kacskaringós utcák, a kurta síkatorok és a zegzugos udvarok. Az élet színdarabjához épült hegyes tetők és az emberarcú homlokzatok. A kecses oromdíszek és a párkányzatokon egyensúlyozó, álmatag kőbabák. A föl-lejáró, meghittén muzsikáló lépcsőfokok, s a lágyívú, jelvényes kőkapuk meg a lizénás, copfos ablakok. Az Ige csigaházába göngyölgő kálváriák és a rozsdáette, szenvedő korpuszok. Az égre mutató, éber, keresztes toronysüvegek és az időutazó, csendestű templomhajók. A hétköznapi emberek és a

megdicsőült, méltó szentek. Az aranyfüst glóriákba burkolódzó, könnyecskéket izzadó, hallgatag ikonok, s a freskókról röppenő, neszező szárnyuhogások és a szekkókról leváló, felhőként úszó, szelíd angyalok... S azóta is, mint szakrális felhőből fakadó jóleső jeleső, bőségesen hullik az égi áldás a vásznak és papírok sokaságának termékeny talajára. Mert nála az égi mására emlékeztető, bensőségesen átszemélyesített város szakrális áhítat-kulisszái egy új, szubjektív módon tömörített *lírai s egyben sík-konstruktív* értelmezési képszerkezetben és hangulatban jelennek és jelennek meg, az itt ragadó őslakosok, a még élő, s a már halott, neves és tapasztalt művészeldők, valamint a festészet iránt nem csak hobbiból érdeklődő, a képszomjúság forrásvidékeit tudatosan kereső földközi „úrutazók” és lelki nyugtalanok számára.

Azután, 1977-től kezdve, egyre általánosabb fogalmakká és elvontabb vizuális jelekké átalakítva ezt a páratlan gazdagságú, melegséget árasztó építészeti

környezetet, megjelentek nála a keményen kézben tartott, a tiszta színekben és a világos, fekete és fehér *konstruktív-geometrikus* formarendszerekben gondolkodó, tervezőmérnöki precizitást tükröző, hűvös és racionalizált képtémák. A mértani *kapcsolatok és viszonyok*, a *születések és kitörések*, *arányok és kompozíciók*, vagyis az utcákat, lépcsőket és tereket, házakat, tetőket, tornyokat, templomokat, kapukat és ablakokat egyszerre érzékeltető síképítmények, a madártávlatból vagy oldalnézetből komponált, kisímított, absztrakt városképrészleti motívumok, s a szigorú hullámvonal vezetésű, néha enyhén plasztikus és réteges, színes táblaképek, s a közterekre szánt *murális tervek és tanulmányok*.

Majd a '80-as évek elejétől fogva bujtatott vagy csak lappangó közkincs-ként őrzött archaikus betűjelek kerültek az osztott felületű, sík-konstruktív tereket is érzékeltető színes képablak mezőkbe. Az individuálisan megújított, festett székely-magyar rovásjelek, s az általuk titkosított történetek. A tamgákba csomagolt asszociálható emberi érzelmek, a megfejtésre felkínált, rejtőzködő üzenetek, a sűrített drámává alakuló családi és közösségi élethelyzetek vagy történetek. A jelképes kapuk és gyászos koporsók, a zuhanó és emelkedő szárnyrészletek, a feszülő ívek és kemény ékek, a megfejtésre váró rovás-ligatúrák, a kereszttek és keresztelődések. Az új szimbólumokká alakuló, élesen kirajzolódó, konstruktív, lírai, szürreális és emblematikus piktogramok. S a jelkiemelésekkel egyenértékű módon nőtt meg a két-, három- vagy négyosztatú, a sűrűn aprólékos kézjegyhalmozó megmunkáláson alapuló, gyakran elolvasható rovásszövegeket is tartalmazó, rézsútos egyenesek mentén szerkesztődő, igényesen és változatosan telített ablakszárnyyszerű háttérfelületek jelentősége.

Hovatovább 1986-tól kezdődően (a korán elhunyt Sári nevű kislánya örök emlékére) a rovás geometrikusan vagy organikusán használt „S” és „Á” betűjéből, valamint több régebben használt szárnymotívum keresztelődéséből megszületett egy új absztrakt angyalmotívum alap is, amely egészen napjainkig a legváltozatosabb kombinációkban, variációkban és helyzetekben bukkant és bukkant fel festményein, grafikáin és objektjein (s egy köztéri, s két tájban felállított szobrán is!). Ám úgy, hogy annak esszenciálisan és éterien elvont alakja, a '90-es évek második felétől indulva, mind gyakrabban alakult és alakul vissza expresszív megmunkálású, félabsztrakt égi lényvé vagy emblematikus érvényű, az alakváltozás állandó kényszerétől hajtott angyalemberré vagy a szó szoros értelmében vett szakrális angyalikká.

Ez a képzelet szárnyán közlekedő, térben is időben igen mozgékony, tisztavirágyszerűen új és új alakot öltő angyalmotívum valóban úgy röpköd Aknay Jánosnál, mint mesékben a gondolat. Világokat hág át, csillagok közt jár-kelel, de mindig visszatér alkotó (atyjához), a művészhez, s be-benéz az ajtókon, ablakokon, s fel-

felbukkan az újra és újjáépített szentendrei kulisszák között, és a háztetők, kereszttek és kálváriák felett. Lénye néha kettős: síkkonstrukcióba metszett pozitív vagy negatív absztrakció, félig jel és félig artikuláció, néha gyermek, néha leány, néha androgín álomarc, néha maga a köd, a sötétlő félelem vagy a barlangi magány, néha egy darabka konkrét valóság, néha aranylő szent, néha *in memoriam* festő vagy barát, néha a visszasugárzó múlt és néha a tűnékeny jelen, néha a nap és néha a hold, néha árnyék, néha fény, néha szárnyas felhőként röpködő glóriás amőba-paplan, néha ablakban, kapuban időző gyémánthegyű piramis-ufó, néha őriz, néha véd, néha magányos, néha jó hírt hozó, néha rejtőzködő, néha tojásba vagy körképbe költöző végtelen titok, és néha Isten mosolyában fészkelő, önmagát többszöröző, ikonfióka némaság.

Ám Aknay János öntápláló, önfejlesztő és öngerjesztő eszköztárában, a hallatlanul gazdag és variabilis motívumkészleten túl, ott találjuk a lecsupaszított, merész komponálási és szerkesztési elveken és ötleteken nyugvó, vázszerű festői leleményt is, valamint a vonal-, a szín-, a felület- és az ecsetkezelés érzelmileg kimeríthetetlen változatosságát. A képszélekre kifutó, levágott vagy elvágott alap- és háttérmotívumai, valamint a kivezető, (fel)függesztő, talán a képtörténet a semmihez pányvázó, s ezáltal az örökös folytathatóságot, a szellemi megszakíthatatlanságot is jelölő egyenesei, illetve a határsávokat kijelölő tiszta színmezői vagy színeretei – a lehetséges lélektani magyarázatokon túl – mind-mind arra utalnak, hogy nála a jel- vagy jelrendszer-

felmutatásnak kiemelt jelentősége van, s hogy ebben az életműben minden egyes műnek előzménye és következménye volt, van és lesz, bármelyik pontból is kezdjük el a szálak felfejtését.

A szentendrei művészettörténetbe ágyazódó, éppúgy szubjektív-alanyi, mint közösségi művészete tehát egyszerre horizontális és vertikális irányultságú, földi és égi természetű. Vagyis témáit és motívumkészletét tekintve vízszintes kiterjedésében jóformán csak a város határait bejáró, Szentendre szemüvegén keresztül látó, függőleges emelkedésében azonban lelki és szellemi töltésű. Ezért művészete mintegy szakrális délibáb nem csak Szentendre felett lebeg, de imaginárius éteri dimenziókban és kozmikus idejében határtalan pályákat bejáró, tehát univerzális kiterjedésű. El kell ismerni, hogy 35 éve jelenlévő képvilága (amely egy magával ragadóan ösztönös és egy rendkívül tudatos képvilág keveréke) nemcsak hazai, de nemzetközi mércével mérve is igen egyéni és igen nagyszabású teljesítmény! Ahogy manapság mondani nemigen szokás: művészete egyszerre egyetemes és magyar.

Tanulmányok gróf Batthyány Lajos, az első felelős magyar miniszterelnök születésének 200. évfordulója alkalmából

Molnár András

Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig (1807-1848)¹

Batthyány Lajos gróf az egyik legnagyobb múltú és leggazdagabb magyar főnemesi családban született 1807. február 10-én. Ősei elsősorban a törökellenes háborúk során tanúsított vitézségükkel alapozták meg a család vagyonát és hírnevét. Az 1630-ban grófi címet nyert Batthyányak a 18. században, Mária Terézia királynő uralkodása idején jutottak el hatalmuk csúcsára, amikor hercegi rangot szereztek, és a legmagasabb állami, katonai és egyházi méltóságokat töltötték be Magyarországon: Batthyány Lajos Ernő gróf a király helyettese, nádor, Károly a császári sereg fővezére, József pedig hercegprímás volt. Batthyány Lajos – a későbbi miniszterelnök - apja, József Sándor gróf a familia szerényebb tehetségű, grófi ágához tartozott, és az 1790-es években csupán az alhadnagyi rangig vitte

a császári királyi hadseregben. Batthyány Lajos még csak ötéves volt, amikor apja meghalt, és anyja, a horvátországi eredetű családból származó Skerlecz Borbála lett a gyámja. Az ifjú gróf ettől kezdve egészen 19 éves koráig jórészt Bécsben nevelkedett, arisztokrata ifjak katolikus szellemű, bentlakásos intézeteiben, azután pedig egy bölcsészdoktor házában. Közben mindössze egyetlen tanévet töltött Magyarországon; 1819/1820-ban a győri bencés gimnáziumban tanult.

Batthyány Lajos 1826 augusztusában katonának állt, az Itáliában állomásozó császári királyi 32., Esterházy gyalogezred hadapródja lett. Jogi tanulmányait katonáskodása idején, 1826 novemberében fejezte be a zágrábi jogakadémián, majd 1827 áprilisában a császári királyi 9., Frimont huszárezredhez helyezték át, ahol négy évig szolgált alhadnagyként, előbb Itáliában, azután Stájerországban, végül pedig Csehországban. Katonai előmenetelét hátráltatta, hogy örökösödési vitába keveredett az anyjával, aki az apai végrendeletet kijátszva kisajátította a birtokok jövedelmét, és feljelentette a fiát, amiért az könnyelműen adósságokba verte magát. A vitát végül az udvari kancellária segítségével sikerült lezárni, és Batthyány a felnőtt kort elérve, 1831 tavaszán kilépett a katonaságtól, átvette apjától örökölt, zömében Vas megyei birtokait, és legnagyobb uradalmának székhelyén, Ikerváron telepedett le. Személyesen irányítva a gazdálkodást, birtokait néhány év alatt rendbe tette. Uradalmaiban korszerű eljárásokat alkalmazott: bevezette a vetésforgót és az istállózó állattartást, a majorságok tagosított földjein takarmánynövényeket termesztett, eperfákat ültetett, selyemhernyót tenyésztett és selyemgombolyító manufaktúrát alapított, végül pedig cukorrépa termesztésbe fogott és cukorgyárat épített.

Batthyány Lajos gróf magas, szikár termetű, délceg tartású, büszke tekintetű, hosszú, sűrű szakállával komoly és impozáns megjelenésű férfi volt. Az 1830-as években a közéleti pályára készülve tudatosan fejlesztette műveltségét és ismereteit, emellett hosszú külföldi utazásokat tett, bejárta egész Nyugat- és Dél-Európát. 1834 decemberében vette feleségül a hazafias szellemű családban nevelkedő Zichy Antónia grófnőt, aki nagy hatást gyakorolt a férjére, és elősegítette, illetve lelkesen támogatta annak politikai szerepvállalását is.

Batthyány ikervári kastélyában pezsgő társasági élet bontakozott ki az 1830-as években. A gróf kastélyának ajtaja nyitva állott nemcsak az arisztokraták, hanem a

¹ A Ljubljanában, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémián 2007. október 4-én rendezett Batthyány-émlékülésen elhangzott előadás szövege.

környékbeli köznemesség és értelmiség előtt is. Ikerváron egymást követték a nagyszabású vadászatok és lövőversenyek, a fényűző lakomák és bálók, valamint a pompás színelőadások. Batthyány ilyen módon tett szert hírnévre és — később politikai jellegűvé váló — szerteágazó személyes kapcsolatokra.

Batthyány Lajos gróf 1839 júniusában kapcsolódott be a Pozsonyban háromévente ülésező, kétkamarás magyar országgyűlés felsőtáblájának munkájába, és a fiatal, nemzeti érzelmű arisztokratákból – a bécsi császári udvar abszolutista politikáját kiszolgáló magyar kormánnyal, illetve konzervatív kormánypárttal szemben – megszervezte a főrendi ellenzékét. A főnemesi ellenzék valójában az országgyűlés alsótábláján helyet foglaló, Deák Ferenc Zala megyei követ által vezetett ellenzéki köznemesek liberális célkitűzéseit támogatta. Batthyány azonban ekkor még úgy képzelte – amint 1839 decemberében közzétett politikai programnyilatkozatából is kitűnik –, hogy a polgári fejlődést elősegítő reformokat az arisztokratáknak kell kezdeményezniük és irányítaniuk.

Batthyány az 1839/1840. évi pozsonyi országgyűlésen elsősorban a liberális szabadságjogok (a szólás, a sajtó és a vallás szabadsága) védelme érdekében emelt szót a felsőtáblán, a kulisszák mögött, a nyilvános üléseket előkészítő értekezletek házigazdjaként pedig erős kézzel igyekezett összefogni, és egységes állásfoglalásra készíteni a főrendi ellenzék tagjait. Batthyány és társai különösen a politikai nyilvánosság kiszélesítése terén értek el jelentős eredményeket: megalakították a gyorsírást pártoló egyesületet, és kiharcolták, hogy létrejöjjön az 1840 februárjától vezetni kezdett főrendi napló, a felsőtábla üléseinek hivatalos jegyzőkönyve. Batthyáynak, és a főrendi ellenzék maroknyi – alig 30-40 főnyi - csoportjának is része volt abban, hogy a kormány, engedve az országgyűlés követeléseinek, 1840 tavaszán szabadon bocsátotta a korábban törvénytelenül bebörtönzött politikai foglyokat (köztük Wesselényi Miklós bárót és Kossuth Lajost, az ellenzék hangadóit), azután pedig minden korábbinál kedvezőbb politikai légkörben és szélesebb nyilvánosság előtt folytatható a reformelképzelések vitája.

Az 1841 januárjától megjelenő, Kossuth Lajos ügyvéd által szerkesztett új politikai napilap, a Pesti Hírlap rövid idő alatt a legnagyobb hatású közvélemény-formáló erővé vált, és lerombolta Batthyáynak az arisztokraták vezető szerepével kapcsolatos korábbi elképzeléseit. Az 1840 őszén a magyar fővárosba, Pestre költöző gróf kezdetben ifjúkori példaképével, Széchenyi István gróffal együtt kárhoztatta Kossuth lapját. Batthyány azonban rövidesen félretette sértődését, és egyre inkább azonosult a lap határozott, ellenzéki liberális irányvonalával. Batthyány az Iperegyesület munkájába bekapcsolódva, 1841 novemberében ismerkedett meg személyesen az egyesületet szervező Kossuth Lajossal, aki ekkor már az ellenzék hangadóinak számított. Kapcsolatuk, mely kevésbé barátság, sokkal inkább politikai érdekszövetség volt, hatást gyakorolt mindkettejük pályafutására, sőt befolyásolta az egész magyar liberális ellenzék jövőjét is.

1842 júniusában az Iperegyesület elnökévé választották Batthyányt, és a gróf 1843 februárjától ellátta a Jégverés ellen Kölcsönösen Biztosító Magyar Egyesület, 1844 májusától a Magyar Kereskedelmi Társaság, 1844 júliusától pedig a Pesti Cukorfinomító Gyar-Egyesület elnöki teendőit is, emellett további egyesületekben vagy társaságokban – így például a Gyáralapító Társaságban és az Országos Védegyletben – is igazgatóválasztmányi tag volt. Ezek a társadalmi egyesületek és vállalkozói társaságok Kossuth Lajos liberális érdekegyesítő politikáját valószínűsítették meg, céljuk pedig elsősorban a nemzeti ipar megeremtése, illetve támogatása és fejlesztése volt. Az egyesületek szilárdabb anyagi bázist, nagyobb társadalmi elismertséget nyertek Batthyány csatlakozásával, a gróf viszont – aki saját jövedelméből is jelentős összegeket áldozott az egyesületek javára, és számos társaságban jegyzett nagy értékű részvényeket – ismertséget és megbecsülést szerzett szélesebb társadalmi körökben is.

Batthyány Lajos 1843 májusától 1844 novemberéig ismét a főrendi ellenzékét vezette a pozsonyi országgyűlésen, ekkor azonban már nem csupán a háttérből irányította az ellenzék összehangolt fellépését, hanem maga is sokkal gyakrabban vállalkozott hosszabb beszédekre. Míg az előző diétán, 1839/1840-ben még kevésbé tudott magyarul, ezért inkább csak előre betanult, rövidebb beszédeket tartott, 1843/1844-ben már magabiztosabban, több mint kétszáz alkalommal szólalt fel, és sokszor rögtönözve, a konzervatív szónokokkal vitázva mondott hosszabb beszédet. Batthyány legfontosabb felszólalásaiban keményen bírálta a kormány politikáját, és reformok egész sorát támogatta a városok rendezésétől a közteherhivatal bevezetéséig, vagy a vukovár-fiumei vasút építésétől a börtönök korszerűsítéséig, továbbá felvetette a miniszteri felelősség elvét, sőt a Habsburg Monarchia örökös tartományainak alkotmányos átalakítását is. Miután a kormány megakadályozta, hogy a javaslatok bármelyikéből is liberális törvények szülessenek, elutasító magatartásával még határozottabb összefogásra ösztönözte az ellenzéki erőket.

A magyar liberális ellenzék reformmozgalmának párttá alakulása 1845 novemberében kezdődött, amikor a Pesten tartott értekezleten Batthyány, Deák Ferenc és egy társuk megbízást kapott az ellenzék egyesítésének előkészítésére. 1846 júniusában konferenciát tartottak, ahol Batthyány elnökletével sajtóbizottság alakult, mely az ellenzék elképzeléseinek hazai és külföldi népszerűsítését tűzte ki céljául. 1846 augusztusában és novemberében újabb ellenzéki tanácskozások voltak Pesten, és az utóbbi alkalommal eldöntötték, hogy Batthyány fogja vezetni az egységesülő ellenzékét. Batthyány 1847 januárjában jelentős szerepet vállalt a fővárosi és vidéki ellenzékiet, elsősorban az értelmiségieket tömörítő Ellenzéki Kör megalakításában, azután pedig az ellenzéki programnyilatko-

zat megalkotását szorgalmazta.

Batthyány Lajos mindeközben kapcsolatot keresett a Habsburg Monarchia olasz, cseh és osztrák ellenzéki mozgalmaival, és 1846 novemberében érintkezésbe lépett az ausztriai ellenzék egyik hangadó személyiségevel, Victor Franz von Andrian-Werburg báróval, az ismert publicistával, aki az örökös tartományok alkotmányosságának magyarországi támogatásáért viszonzásul nagyobb sajtónyilvánossághoz juttatta a magyar liberálisokat a német tartományokban.

A magyar liberálisok 1847. március 15-én Pesten tartott konferenciáján elfogadták az ellenzéki program alapelveit, és Batthyány Lajost hivatalosan is az ellenzék Központi Választmányának elnökévé választották. Amikor 1847. június 6-7-én a Batthyány elnökletével tartott országos nagygyűlésen jóváhagyták a magyar liberális ellenzék pártprogramját, az Ellenzéki Nyilatkozatot, Batthyány szervezte meg a nyilatkozat sokszorosítását, valamint hazai és külföldi terjesztését.

A Batthyány vezette ellenzéki párt – melynek operatív irányítását legnagyobb részét az elnöklő gróffal szorosan együttműködő Kossuth Lajos végezte – 1847-ben minden korábbinál szervezettebb, országosan összehangolt kampányt folytatott, annak érdekében, hogy párhíveit bejuttassa az országgyűlésre. Batthyány Pest vármegyében minden tekintélyét és nem kevés pénzét latba vetette, sőt személyesen is korteskedett Kossuth követté választása érdekében. Jelentős részben neki köszönhető, hogy Kossuthot Pesten követté választották, és Kossuth személyében rátermett, határozott vezére lett az országgyűlés alsótábláján helyet foglaló ellenzéknek.

Batthyány 1847 novemberétől ismét a főrendi ellenzékot vezette a pozsonyi országgyűlés felsőtábláján, közben pedig Kossuthal együttműködve irányította az országos ellenzékot. A gróf több jelentős, önálló – ám eredménytelen – indítványt is tett a felsőtáblán az utolsó rendi országgyűlés idején. Így például 1847 decemberében felvetette a Habsburg Birodalom egészének alkotmányos átalakítását, 1848 februárjában pedig, a magyar nyelv használatáról szóló törvény vitájában azt javasolta, hogy Horvátország belső ügyeiben használhassa a horvát nyelvet.

1848 első hónapjaiban a pozsonyi országgyűlésen pathetizet alakult ki az ellenzék egységét mérsékelt reformot ígéréssel megbontani igyekvő kormánypárt, és az újkonzervatív Apponyi-kormány megbuktatására

törekvő liberális ellenzék között. Az országgyűlés kiegyenlített erőviszonyait március elején megingatta az itáliai és párizsi forradalmi megmozdulások híre, végleg azonban csak a március 13-i bécsi forradalom változtatta meg az ellenzék javára. Március 14-én a felsőtábla is elfogadta Kossuth március 3-i, alkotmányos átalakulást sürgető felirati javaslatát. A magyar liberális reformellenzék követeléseit összegző felirattal másnap, március 15-én Pozsonyból küldöttség indult Bécsbe, Pesten pedig ugyanekkor kitört a forradalom. A császári udvar a bécsi és pesti forradalmi megmozdulások hatására engedményekre kényszerült. Teljhatalommal ruházták fel a magyar nádort, István Habsburg főherceget, aki március 17-én az uralkodó, V. Ferdinánd szóbeli hozzájárulásával miniszterelnöki megbízást adott Batthyány Lajos grófnak, az ellenzéki párt elnökének.

Magyarország első független felelős kormányának elnöke született vezéregyéniség volt, ám kevésbé a szavak, sokkal inkább a tettek embere, elsősorban gyakorlati politikus, kiváló szervező és irányító. Kortársai rendkívül büszke, öntudatos és magabiztos személyiségnek ismer-

ték; ezt fejezte ki a jelmondata is: „Saját utamat járom”. Batthyány Lajos eszményképe az alkotmányos monarchia, a polgári jogállam volt, és egész politikai tevékenységét a Magyarország társadalmi és gazdasági modernizációját, valamint Habsburg Birodalmon belüli függetlenségét megalapozó reformtörvények kivívásának, majd azok védelmének szentelte.

Felhasznált irodalom

- Ács Tibor: *Batthyány Lajos katonai szolgálatának története* 1826. augusztus 5. - 1831. április 30.
 In: *Hadtörténelmi Közlemények* 1984. 4. sz. 716-751. p.
 Batthyány Lajos reformkori beszédei, levelei, írásai. (Sajtó alá rendezte Molnár András) Zalaegerszeg, 1998.
 Erdődy Gábor: *Batthyány Lajos*. (Magyar Szabadelvűek) Bp., 1998.
 Erdődy Gábor: *Batthyány*. – Hermann Róbert: *Szemere*. Bp., 2002.
 Molnár András: *Batthyány Lajos a reformkorban*. Zalaegerszeg, 1996.
 Molnár András: „Viam meam persequor”. *Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig (1807-1848)*. Bp., 2007.
 Tilcsik György: *Adatok Batthyány Lajos ikervári uradalmának történetéhez*. In: *A Dunántúl településtörténete VII. Falvak, várak és puszták a Dunántúlon*. X-XIX. század. (Szerk. Somfai Balázs) Veszprém, 1989. 255-264. p.

Batthyány Lajosné, Zichy Antónia grófnő

Hermann Róbert

Batthyány Lajos és a honvédsereg megteremtése

A Batthyány-kormány 1848 áprilisában úgy került hatalomra, hogy gyakorlatilag nem volt fegyveres ereje. Az 1848 tavaszán megalkotott törvények között nem volt olyan, amely az ország haderejéről külön is rendelkezett volna. Az 1848:3. törvény cikk nem fogalmazott elég egyértelműen, hiszen határozott formában csak azokat a tárgyakat utalta a magyar kormány hatáskörébe, amelyek korábban a Magyar Királyi Kancellária, a Helytartótanács és a Kamara köréhez tartoztak, vagy „azokhoz tartozniuk kellett volna.” A törvény cikk szövege csak általában szövelt a minisztériumhoz tartozó „katonai és általában minden honvédelmi” tárgyokról.

A korábbi kormányzások azonban legfeljebb a Magyarországon állomásozó császári-királyi hadsereg ellátásában, illetve a katonai és polgári hatóságok közötti kapcsolattartásban játszottak szerepet. A katonaság ügyeinek nagy részét a birodalom egész területére kiterjedő rendszerben a főhadparancsnokságok intézték. Ezekről azonban nem intézkedtek az 1848. évi törvények, ahogy arról sem, hogy mit jelent a magyar katonaság; az országban állomásozó, nagyjából osztrák, lengyel, cseh, morva, ukrán kiegészítésű alakulatokat, vagy pedig az ország területén toborzott és sorozott, ámde sokszor külföldre vezényelt katonaságot?

E kérdéseket azért is rendezni kellett, mert a főhadparancsnokságokra az 1848:22. törvény cikk értelmében felállítandó belső rendfenntartó erő, a nemzetőrség felfegyverzésében is fontos feladat várt. A nemzetőrségi intézmény a polgári forradalmak jellegzetes vívmánya volt, s 1848-1849 Magyarországon különleges jelentőségre tett szert. A nemzetőrség olyan keretet jelentett, amelyben a lakosság egy jelentős része elsajátíthatta a fegyverforgatás alapismereteit, s ezt a reguláris hadsereg megszervezésénél kamatoztathatta. A nemzetőrség alapegysége a zászlóalj volt (egy városban általában egy, egy megyében egy-négy volt). A zászlóaljakat századokba, ezeken belül szakaszokba szervezték. Az összeírt nemzetőrség létszáma 1848 nyarára elérte a 350-380.000 főt, de ebben a számban nincs benne Erdély, illetve a határvidék és Horvátország nemzetőrsége. Ebből a jelentős létszámból mindössze 6000 volt lovas nemzetőr, az is meglehetősen egyenetlen területi eloszlásban.

A császári-királyi főhadparancsnokságok kezdetben egyáltalán nem törődtek a kormány utasításaival, mondván, hogy az iránta gyakorlandó engedelmeségre nézve még nem kaptak utasítást Bécsből. Batthyány miniszterelnök határozott fellépésének köszönhetően

május 7-én az uralkodó királyi kéziratban a Batthyány-kormány rendelkezései alá rendelte a négy magyarországi főhadparancsnokságot, a budait (a szűkebb értelemben vett Magyarország), a temesvárit (Bánság), a péterváradit (Szlavónia és Szerémség) és a zágrábit (Horvátország). A nagyszebeni (Erdély) főhadparancsnokságot csak június 10-én, az erdélyi unió szentesítésekor utasította a magyar kormányzat rendeleteinek teljesítésére. E hatóságok engedelmesége azonban sok kívánnivalót hagyott maga után. Vezetőik az uralkodó iránti feltétlen hűség és a birodalmi egység gondolatának jegyében nőttek fel. A rendelkezésük alá tartozó csapatok többsége idegen volt, s ezeket sem fűtötte valami elsöprő lelkesedés a birodalmat – szerintük – veszélyeztető magyar politikuskok iránt.

Batthyány ezért is tartotta fontosnak, hogy az idegen alakulatokat minél előbb kicseréljék a külföldön állomásozó magyar ezredekre. A Galíciában, Csehországban és Ausztriában állomásozó magyar huszár- és gyalogezredek tekintetében még volt némi remény, az itáliai hadszíntéren harcoló császári-királyi hadseregben szolgáló magyar alakulatok hazahozataláról azonban szó sem lehetett. Ezt a magyar kormány már csak azért sem erőltethette, mert abba a látszatba keveredhetett, hogy nem szándékozik teljesíteni a Pragmatica Sanctióból fakadó kölcsönös védelmi kötelezettségét.

A külföldön lévő katonaság hazahozatala lassan haladt, a kormánynak pedig mielőbb fegyveres erőről kellett gondoskodnia. Az április 24-ei minisztertanács arra figyelmeztetett, hogy „ha a közbátorság fenntartására szükséges katonaság behozatala tovább is gátoltnék, a minisztérium oly lépések megtételét látja elkerülhetetlennek, minőkre felelősségének érzete kényteleníti.” Ez a burkolt figyelmeztetés azt jelentette, hogy ha a minisztérium nem kapja meg a kért katonaságot, saját fegyveres erőről gondoskodik.

A kormány a választ be sem várva, április 26-án „az országban mutatkozó mozgalmak vesztes természetére” hivatkozva elhatározta „egy mozgó nemzetőrség felállítását, vagy egy önkényes őrsereg kiállítását.” A határozat szerint 10.000 emberre költségvetést kell készíteni. A kormány a teendőket a hadügyeket ideiglenesen vezető miniszterelnököt és Kossuth pénzügyminisztert bízta meg. A határozat közvetlen előzménye az 1848. április 24-én Nagyikindán kitört lázadás volt, amely egy nemzetiségi és társadalmi felkelés rémét idézte fel.

Az önkéntes mobilis nemzetőrsereg, a későbbi honvédség ötlete valószínűleg magától Batthyánytól származott. A tervezetet Sztankó Soma, a császári királyi 62., Turszky gyalogezred hadnagya, az Országos Nemzetőrségi Haditanács munkatársa készítette el. A miniszterelnök május 15-én kapta meg a tervezetet, azon a napon, amikor megérkezett Hrabovszky János báró, altábornagy, szlavóniai és szerémségi főhadparancsnok jelentése arról, hogy Szerbia Magyarországgal szemben fenyegető magatartást tanúsít. A minisztertanács ezért elhatározta, hogy

a határvidéki várakat harckészültségbe helyeztetni, Szeged környékén egy 12.000 főnyi tábort állít fel, s haladéktalanul megkezdi a 10.000 főnyi mobilis nemzetőrsereg kiállítását. A kormány tehát akkor intézkedett a zászlóalj felállításáról, amikor még csak azok tervezete készült el. Május 16-án megjelent a kormány felhívása, amely a fenyegető veszélyre hivatkozva bejelentette a toborzás megkezdését. A kiáltvány egy 10.000 főből álló rendes nemzetőrsereg felállításáról szólva közölte, hogy az önkéntesekből kiállítandó sereg tagjai három évig szolgálnak, s zsoldjuk magasabb lesz a sorkatonáknénál. Az önkéntesek fegyvert és ruhát az államtól kapnak. A kiáltvány felszólította azokat a serezedi tiszteteket, akik az így kiállítandó zászlóaljakban akarnak tisztibesztaást nyerni, hogy

jelentkezzenek az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnál. Május 17-én egy újabb felhívás látott napvilágot, ezúttal „a Magyarországon tanyázó sorkatonasághoz.” A felhívás lényegében megismételte, illetve értelmezte a május 16-i felszólításnak a serezedi tisztikarra vonatkozó részeit. Közölte, hogy a kiállítandó sereg 10 zászlóaljból fog állni, „a hadseregnél szokásban levő tisztekkel ellátva, és katonai szabályok szerint gyakorolva és oktattva leend és őrnagyok által kormányoztatni fog.” Ez egyértelművé tette, hogy nem csupán afféle elit-nemzetőrségről, hanem reguláris katonaságról van szó.

Az új alakulatok közjogi helyzete is magyarázza a kezdetben bonyolult elnevezést. A különböző dokumentumok eleinte „önkéntes”, „rendes”, vagy „mobilis” nemzetőrségről beszéltek, ezzel is jelezve, hogy e csapatok a nemzetőrséghez tartoznak, tehát megszervezésük az 1848:22. törvénycikk biztosította kereteken belül történik. Ugyanakkor éppen az említett finom megkülönböztetések érzékeltetik, hogy a kormány e sereget eleve másnak és többnek szánta. Már az április 26-i minisztertanácsi határozat utalt arra egy félmondatban, hogy „a katonaság hiányát annyira szükséges pótolni.” A május 16-17-i felhívások is egyértelművé tették, hogy az új sereg a reguláris katonasággal egyenlő szerepet fog játszani. Az új sereg felállítását Batthyáynak sikerült elfogadtatnia a májusban Innsbruckba menekült udvarral is.

Az új alakulatok nehézkes elnevezése rövidesen átadta helyét egy új szónak, a honvédnek. Az elnevezés a nem magyarországi soryalodgezredek tartalék zászlóal-

jainak, a Landwehr-zászlóaljaknak a tükörfordítása volt. Megszervezésük közjogi alapját a nemzetőri törvény egyik passzusa adta. Eszerint olyan, a vagyoni és végzettségi kvalifikációt meg nem üto személyeket is fel lehet venni a nemzetőrségbe, akik „érdekeltek az alkotmányos rend fenntartásában.”

A zászlóaljak társadalmi összetételénél szembetűnő az értelmiség magas aránya. Az arányok természetesen ország-részenként változtak, ám a túlnyomó paraszti elem mellett mintegy 10 százalékot tett ki az értelmiség, s viszonylag magas volt az iparoslegények részvétele is. Ez a magas arány afféle kiképzőzászlóaljjá is tette ezeket az alakulatokat. A szeptembertől szervezett újabb honvédzászlóaljak főtisztikáranak jelentős része ezekből

Jellačić hadai 1848. szeptember 11-én átkelnek a Dráván

a zászlóaljakból került ki. A szeptember végéig kinevezett 24 törzstiszt mindegyike, a 360 főtiszt 77 százaléka előzőleg császári-királyi tiszt volt.

Az új zászlóaljak fegyverzetének nagyobb része a budai és a temesvári főhadparancsnokságok raktáraiból származott.

A szerveződo honvédzászlóaljak mozgósítására június második felében került sor. Eredetileg a délvidéki táborba küldendő sorkatonaság felváltására, helyőrségi szolgáltra szánták őket, majd különböző, a hadszíntérhez közeli, de a gyakorlatozásra még alkalmas táborokba vezényelték őket. A Délvidékre küldöttek táborává Szegedet, a Dráva-vonalra küldöttekét Nagykanizsát jelölték ki. A Délvidékre vezényelt zászlóaljak többségét azonban röviddel Szegedre érkezésük után valamelyik, a szerbekkel szembeni katonai táborba vezényelték.

Ez a feladat jutott az 1848:22. törvénycikk értelmében szervezett rendes nemzetőrség egy részének is. A hadszíntérre havi váltásokban vezényelt rendes nemzetőri alakulatok azonban nem váltották, nem is igen válthatták be az alkalmazásukhoz fűzött reményeket. Batthyány augusztus közepén ezért kezdeményezte újabb, önkéntes mozgó nemzetőri alakulatok szervezését. Ezek többsége aztán az ősz folyamán szintén honvédzászlóaljjá alakult át. Ezekből az alkotóelemekből, a császári-királyi hadsereg magyar alakulataiból, honvéd- és önkéntes mozgó nemzetőri zászlóaljakból jött létre végül az a fegyveres erő, a honvédség, amelynek feladata 1848 őszétől az ország önállóságának megvédése volt.

A népképviselői országgyűlés 1848 augusztusában kezdte meg a katonai törvények vitáját. Mészáros Lázár hadügyminiszter terve az volt, hogy a kiállítandó újoncokból újabb sorozati zászlóaljakat hoznak létre. Ezt a tervet az országgyűlés többsége elutasította. A képviselők jelentős része újabb honvédszászlóaljak szervezését indítványozta. Végül kompromisszumos megoldás született. Az újoncokból kiegészítették volna a Magyarországon állomásozó, magyarországi sorozatokat és lovassorozatokat, a fennmaradó újoncokból pedig újabb honvédszászlóaljakat szerveztek volna. A népképviselői országgyűlés augusztus 26-29-én fogadta el a katonai törvényjavaslatot, de az uralkodó ezt nem szentesítette. Josip Jellačić horvát bán seregének betörése miatt azonban az országgyűlés szeptember 12-én határozatot hozott a törvényjavaslat életbeléptetéséről, s Batthyány e parlamenti határozat alapján rendelte el szeptember 14-én az újabb honvédtoborzást, majd a sorozást. Szeptember 16-án az országgyűlés Nyáry Pál indítványára úgy határozott, hogy a törvényhatóságoknak minden 127 fő után 2 újoncot kell kiállítaniuk. A szabadságharc hadseregének nagyobbik felét tehát már *nem önkéntes*, hanem *sorozott* alakulatok tették ki. Az év végéig összesen 67, a szabadságharc végéig – az átállt sorozati zászlóaljakat, a külföldi légiókat, a vadász- és szabadcsapatokat nem számítva – összesen mintegy 150 zászlóaljat szerveztek meg.

Megkezdődött az átállt vagy hazaszökött huszárezredek feltöltése, illetve újabb hat huszárezred szervezése is. A tüzérség szervezését még szintén Batthyány kezdte meg, s a többnyire mérnökhallgatókból álló magyar tüzérek olyan kitűnően teljesítették kötelességüket a háború folyamán, hogy az osztrákok és oroszok meg voltak győződve arról: a magyaroknak francia tüzérek vannak. Sőt, 1849 őszén az osztrák tüzérség legfőbb irányítója, Vinzenz Augustin altábornagy a magyar ütegek szervezetének átvételét javasolta.

Magyarországon 1848 előtt nem folyt fegyvergyártás. Így a magyar kormány egyik fontos feladata volt ennek beindítása is. Batthyány miniszterelnök április 29-én kötött szerződést a Pesti Gép- és Vasöntőgyári Társasággal, amelynek értelmében a kormány kamatmentes kölcsönt nyújt a gyárnak, és megrendel 100.000 darab szuronyos fegyvert. Cserébe a társaság vállalta, hogy november 15-től naponta 500 fegyvert fog előállítani. A gyár szeptember végéig csak régi fegyverek javításával és átalakításával foglalkozott, s a későbbiekben is a fegyvertárak készleteinek felhasználásával gyártott puskákat. November 14-én Kossuth intézkedett a gyár államosításáról. Ezt követően „Állami Országos Fegyvergyár” néven működött. A gyár mellett 1848 őszétől mintegy 20, 1849 tavaszán kb. 40 kisebb-nagyobb üzem foglalkozott fegyver- és alkatrészgyártással. Ezek főleg az ország hagyományos iparvidékein helyezkedtek el, de 1848 őszétől kialakulóban volt egy székelyföldi fegyver- és lőszergyártási bázis is. 1849. január elején Nagyváradra telepítették át a Fegyvergyárat,

s 1849. július-augusztusáig ott működött.

A honvéd hadsereg alig másfél évet ért meg. Az időnként jelentkező ellátási problémákkal sikeresen megbirkózott, vereségét a több mint kétszeres túlerő okozta. Működésével bebizonyította, hogy a reformkor nem csupán a magyar politikai gondolkodás fénykora, hanem a gazdasági gyarapodás időszaka is volt. Hiszen a külső utánpótlástól elvágott országot a birodalom többi, fejlettebb területeinek gazdasági forrásait hasznosító abszolutisztikus kormányzat hadserege önerőből képtelen volt legyőzni.

Amikor Magyarország 1848-1849-es teljesítményét mérlegre tesszük, nem feledkezhetünk meg egy fontos tényről. Kétségtelen, hogy a döntő kérdés az ország polgári átalakulása volt. Az átalakulás azonban – jóllehet, kedvezőtlenebb körülmények közepette – bekövetkezhetett volna az egységes Habsburg-birodalomba tagolt Magyarországon is. Az átalakulás magyar programja 1848 előtt már készen állt, s az ellenzék vezetői csak megfelelő kül- és belpolitikai helyzetre vártak, hogy végre életbe léptethessék ezt a programot. A magyar hadsereg azonban 1848-1849 legsajátabb alkotása volt. 1848 előtt még a program szintjén sem létezett, 1848-ban néhány hónap alatt hozta létre Batthyány Lajos kormánya. Ez a hadsereg képes volt megállítani a horvát bán több tízezres ármádiáját, elviselte egy kudarcokkal teli téli hadjárat megpróbáltatásait, s kevesebb, mint egy évvel születése után már a határokig kergette vagy az erődök sáncai mögé kényszerítette a büszke császári-királyi hadsereget. Amikor 1849. május 21-én I. Ferenc József fél térdre ereszkedve kézcsókkal köszöntte meg I. Miklós cárnak a magyar forradalom leverésére adott 200.000 katonát, e térdhajtás a honvédsereg teljesítményének is szólt.

Felhasznált irodalom

Hermann Róbert: *1848-1849. A szabadságharc hadtörténete.* Bp., 2001.

Hermann Róbert: *Az 1848-1849-es szabadságharc nagy csatái.* (Nagy csaták.) Bp., 2004.

Urbán Aladár: *A Batthyány-kormány hadügyi politikájának első szakasza (1848 április – május).* In: *Hadtörténelmi Közlemények 1971. 2. sz. 211-237. p.*

Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége.* Bp., 1986.

Urbán Aladár: *A magyarországi osztrák hadsereg és a hazánkban állomásozó katonaság 1848 áprilisában.* In: *Hadtörténelmi Közlemények 1963. 2. sz. 145-169. p.*

Urbán Aladár: *A nagy év sodrában.*

Tanulmányok 1848-ról. Bp., 1981.

Urbán Aladár: *A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán.* Bp., 1973.

Urbán Aladár: *A nemzetőrség önkéntes mobilizációja 1848 nyarán.* In: *Hadtörténelmi Közlemények 1958. 3-4. sz. 124-150. p.*

Erdődy Gábor

Közép-Európa gróf Batthyány Lajos külpolitikájában 1848-ban²

1848 tavaszának forradalmi néhány hónap alatt felforgatták a Szent Szövetség rendszerét. Az ellenzék vezéréként Batthyány terjesztette elő Magyarország újjászületésének perspektíváit nemzetközi összefüggésben. A Habsburg Birodalomhoz való viszonyt állította a közép-pontba, és az egyetlen lehetséges megoldásként a monarchia összes örökös tartománya számára saját alkotmány létrehozását sürgette.

Batthyány különös figyelmet szentelt a polgári átalakulás kulcskérdéseire vonatkozó parlamentáris vitáknak. Amikor bekapcsolódott a magyar nyelvhasználatról és a nemzetiiségekről való eszmecserebe, többek megütközését és tiltakozását vívta ki, amikor február 4-én azt javasolta, hogy a horvátok számára „belső ügyeik” intézésénél a latin mellett saját nyelvük használatát is engedélyezni kellene. Rendelkezésével abbéli igényét demonstrálta, hogy a nemzetiiségi kérdést nacionalista túlzások nélkül kezeljék, és már ekkor egy nagy államférfi bölcsességével elejét kívánta venni a Bécs által manipulált ellenségeskedés elharapózásának.

A franciaországi februári forradalom Batthyányt kifejezetten lelkesedéssel töltötte el. A március 13-án kitört bécsi forradalom ösztönzésére fokozta aktivitását, mivel felismerte, hogy a bécsi kormányzat helyzetének megrendülése új esélyeket kínál a reformok keresztülvételére. Azonnal kapcsolatba lépett a pesti radikális ifjakkal és kész volt egy sikeres vér nélküli forradalom érdekében a radikális nyomásgyakorlás eszközét is igénybe venni, az erőszak alkalmazásának gondolatát azonban kategorikusan elutasította. Március 15-én a magyar rendi gyűlés delegációjának tagjaként Pozsonyból Bécsbe utazott, ahol kiélezett viták zárásaként március 17-én független és felelős miniszterelnökké nevezték ki. 1848 márciusában Batthyány Bécsben és Pozsonyban egyaránt népszerű politikus volt, a nyilvánosság számára ő testesítette meg a megújulás legfontosabb szimbólumát.

Amint ismert, a sokoldalú kompromisszumok eredményeként kidolgozott pozsonyi „áprilisi törvények” képezték a modern magyar államszervezet és a modern társadalmi, gazdasági fejlődés alapjait. Hivatalba lépő miniszterelnökként Batthyány kinyilvánította célkitűzéseit: a forradalom vívmányainak megszilárdítása, az áprilisi törvényekben meghatározott alkotmányos autonómia kiterjesztése minden területre, és az Ausztria és Magyarország közötti tiszta perszonálunió békés úton való elismertetése. Magyarország külpolitikájának kidolgozásában meghatározó

szerepet vállalt. Teljes mértékben felismerte, hogy 1848 tavaszának győztes forradalmi nemcsak a Szent Szövetség reakciós rendszerét törölték el, hanem a közép-európai térségben a politikai-társadalmi megújulás feltételeinek megteremtésén túl a nemzeti átcsoportosulások és újjászületések lehetőségét is felkínálták.

Batthyány és munkatársai megértették, hogy a liberális alkotmányos és polgári demokratikus Európa kibontakozása alapvetően Lengyelország újjáalakulását, Magyarországon az áprilisi törvényekben szentesített önrendelkezés teljes megőrzését, valamint az olasz, illetve a német nemzeti egység megteremtését jelenti. Ugyanakkor helyesen ismerték fel, hogy a márciusban kivívott magyar és európai szabadságot mindennek előtt az orosz cári birodalom fenyegeti. Törekvéseiket illetően azonban Angliában a hivatalos londoni kormányzati körök részéről közönyt és passzivitást, Párizsban pedig az ottani mély szociális válság miatt mindenfajta nemzetközi aktivitás teljes hiányát kellett tapasztalniuk. Ezután egyre határozottabban azt az álláspontot képviselték, hogy a közép-európai népek demokratikus törekvéseinek sorsa és jövője csak közös ügy lehet.

A közép-európai nemzeti változások tekintetében Galícia kulcsszerepet kapott. Lengyelország újjászületését Batthyány az új európai rend kialakulása szempontjából alapvető kérdésként kezelte. A „Pesti Hírlap” napilap, amely a kormány félhivatalos lapjaként működött, április 7-i számában kiemelte: „Galícia egy töredéke a nagy lengyel nemzetnek. Lengyelország Európa vérző sebe: nem lehetséges a béke, sem pedig biztos új államrendszer kialakítása Lengyelország felszabadítása nélkül.” Jövőre vonatkozó terveiben a magyar államvezetés számolt egy új lengyel állam létrejöttével, és egyebek mellett olyan új szövetséget keresett benne, akivel összefogva Magyarország képes lehet átvenni a széthulló Habsburg Birodalom egyensúlyozó szerepét.

Az egyesült Németország és a független Magyarország 1848 nyarán úgy az alkotmányos-polgári-liberális-nemzeti fejlődés maradéktalan előmozdításának szószólói, mint a régi viszonyok helyreállításában bízók számára egymástól és Európa demokratikus jövőjétől elválaszthatatlan elemeknek tűntek, melyek kölcsönösen feltételezik egymást. Batthyány 1848 késő tavaszán és nyarán körvonalazódott véleménye szerint a Habsburg Birodalom Buda és a Német Birodalom Frankfurt am Main központú elképzelései az összeurópai folyamat két meghatározó, egymástól elválaszthatatlan pillérét képezték. Ezért várták a magyar politikusok reménykedve az új Németország létrejöttét és üdvözölték a Frankfurt am Mainban, a történelmi Pál templomban újonnan formálódó államban a legfontosabb stratégiai és természetes szövetségesüket. A felbomló Habsburg Birodalom örökös tartományait is magában foglaló német egység létrejötté 1848 nyarán még a különben reakciós politikai körök számára is valósággá vált. Augusztus 26-án a német birodalmi kormányzó, Habsburg

János főherceg a nemzetközi protokolláris szokásoknak megfelelően fogadta a magyar követet, Szalay Lászlót. Ezzel hivatalosan is megtörtént a kapcsolatfelvétel, azaz a diplomáciai elismerés Németország és a független Magyarország között.

A Batthyány Lajos által vezetett magyar liberális ellenzék már 1847 végén úgy Magyarország, mint Európa szempontjából nagy jelentőséget tulajdonított az itáliai felsziget eseményeinek. Az olasz nemzeti egységmozgalom kibontakozását a Habsburg Birodalom jövőjét tekintve is nagyon jelentékenynek tartotta, így Lombardia-Velence kiválását március végén a francia és angol állásponttal összhangban tiszta tényként kezelte. Mivel pontosan felismerte, hogy mindenek előtt egy itáliai győzelem adhatná vissza az ellenforradalom cselekvőképességét, úgy vélte, az olasz egység sorsa a magyar fejlődésre is kihat bizonyos tekintetben. A magyar oldal bizakodását azonban csökkentették az olasz egység híveinek táborából érkező negatív hírek. Batthyány ténylegesen kétségbe vonta a szárd király őszinteségét és kötelezettségvállalását, és harcát egyenesen úgy jellemezte, mint „egyszerű birtokszelő háborút az osztrák birodalom ellen”. Az sem volt számára váratlan meglepetés, hogy július 25-én a custozzai csatában a Radetzky tábornok által vezetett Habsburg hadsereg megsemmisítő vereséget mért az olasz hadakra.

Ez a fordulat újra jelentősen megváltoztatta a közép-európai térség erőviszonyait – így az újra megerősödött Habsburg ellenforradalom augusztus 31-én döntő lépésre szánta el magát, mikor maga üzent hadat az V. Ferdinánd által szentesített áprilisi törvényeknek, és követelte Magyarországtól az önálló külpolitikáról, had- és pénzügyekről való lemondást.

Szeptember közepétől az ellenforradalmi és alkotmányos erők közötti harc új szakaszához érkezett. Windisch-Grätz tábornok bécsi forradalom fölötti győzelme következtében alapvetően megváltoztak a közép-európai erőviszonyok, és lehetővé vált egy általános ellenforradalmi offenzíva megkezdése Közép-Európában. Ismeretes, mekkora problémát okozott ez a magyar kormány számára, különösen a horvátok tekintetében. A konfliktus kiéleződése közben Batthyány magatartása sajátos diszkrpanciát mutatott, ami onnan eredt, hogy miniszterelnökként az uralkodó bizalmával nevezték ki, azonban a képviselőháznak tartozott felelősséggel. Makacsul ragaszkodott minden esély megragadásához a békés megoldást illetően, míg ezzel párhuzamosan céltudatosan, azonban a törvényesség tekintetbe vételével készítette elő Magyarország törvényes jogainak védelmét. Határozottan készült a katonai erőpróba, mivel pontosan ismerte Bécs szándékait. Hiába proponált a magyar kormány augusztus végén rendkívüli engedményeket és kompromisszumokat. Hiába döntött

augusztus 27-én arról a törvényjavaslatról, amely kész volt beleegyezni a horvátoknak Magyarországtól való teljes elválásába, korlátozás nélküli abszolút nemzeti függetlenségébe. A Habsburg udvar és a szolgálatában álló horvát felkelők azonban a béke fenntartása érdekében hajthatatlanul ragaszkodtak az áprilisi törvények visszavonásához, azaz a magyar önrendelkezés megszüntetéséhez.

Az ellenforradalmi offenzíva végleg meggyőzte Batthyányt arról, hogy lehetetlen a lojalitás további fenntartása. Országgyűlési búcsúbeszédében, szeptember 16-án megindokolta korábbi álláspontja megváltozását, egyszersmind meghatározta nemzete számára a cselekvés irányát: „... ha már életét és existenciáját kénytelen egy nemzet védeni, s azon utolsó extremumra jutott, hol már nincs többé semmi reménység, akkor én is meg vagyok győződve arról, hogy a legalitás némi tekintetben akadállyá is változik. Ugyanazért felszólítom e tisztelt házat, vegye komoly fontolóra, ha vajjon nem érkezett-e még meg azon végperc, melyben a nemzet már azon legutolsó s legelszántabb önvédelemre szorult, melynél a törvényességet nem képes, de nem is köteles respectálni.”

1848 őszén Batthyány felismerte, hogy a fegyveres ellenállás az alkotmányellenes támadásra készülő Habsburg ellenforradalommal szemben elkerülhetetlen és jogos. A miniszterelnök, aki az önvédelmi harc programját kinyilvánította és előkészítésében oroszánrészt vállalt, nem vett már részt a szabadságharc vezetésében. A Jellačić felé irányuló utolsó békeközvetítés kudarca, illetve a királyi megbízott, Lamberg altábornagy pesti meggyilkolása után Bécsbe sietett és bejelentette végső visszalépését. December közepén visszatért az országgyűlésbe és az önvédelmi harc folytatásáról szóló vitában azt javasolta, hogy a parlament tegyen még egy kísérletet a lehetséges szabályozás előmozdítására tárgyalások útján és menessen küldöttséget Windisch-Grätzhez, a támadó hadsereg főparancsnokához. Tekintet nélkül személyes biztonságára, eleget tett a béke delegációba nevezésének és elindult végzetes útján.

Amint ismert, a császári tábornok nem fogadta, Batthyány azonban a rossz ómen ellenére nem a menekülés mellett döntött. Január 8-án visszatért Pestre, a Károlyi-palotába, ahol éjjel 11 órakor letartóztatták. Konceptió perben halálra ítélték, és 1849. október 6-án, a bécsi forradalom évfordulóján, egy napon a 13 tábornokkal, Pesten kivégezték.

2 A Ljubljanában, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémián 2007. október 4-én rendezett Batthyány-emlékülésen elhangzott német nyelvű előadás szövegének fordítása. (Fordította Szemes Péter.)

Molnár András

Batthyány zalai kormánybiztosa Zalabéri Horváth Vilmos (1802-1866)

Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. augusztus 28. és szeptember 9. közötti, utolsó bécsi tárgyalásai nem vezettek eredményre. Az udvar elhárította a magyar országgyűlés által kidolgozott újoncozási és pénzkibocsátási törvényjavaslat elfogadását, és gyakorlatilag minden együttműködést elutasított, ezért a miniszterelnök és kormányának tagjai szeptember 11-én beadták lemondásukat. Mivel ugyanezen a napon Jellačić horvát bán hadserege benyomult Magyarországra, hogy megdöntse a törvényes kormányt, és szétkeresse az alkotmányos parlamentet, Batthyány másnap, szeptember 12-én a nádor felkérésére ismét elvállalta a kormányalakítást. Az uralkodó azonban nem hagyta jóvá a miniszterek kinevezését, ezért Batthyány a továbbiakban ideiglenes, ügyvezető miniszterelnökként, a hivatalban maradt államtitkárokra támaszkodva intézte a teendőket.

A következő hetekben jelentős részben Batthyány irányította a honvédelem szervezését: szeptember 13-án a dunántúli megyékben népfelkelést hirdetett Jellačić hadai ellen, másnap az országgyűlés határozata alapján elrendelte a király által jóvá nem hagyott újoncozási törvény azonnali végrehajtását, szeptember 19-én arról adott ki rendeletet, hogy minden 127 lakos után két honvéd újoncot kell a településeknek kiállítaniuk, szeptember 17-étől pedig kormánybiztosokat nevezett ki a honvédtoborzás és a népfelkelés szervezésére. Batthyány politikai helytállásának és szervezőmunkájának, valamint az általa kinevezett kormánybiztosoknak is jelentős részük volt abban, hogy a többségében nemzetőrökből és honvédekből, kisebb részben pedig huszárokból és reguláris gyalogságból álló magyar sereg szeptember 29-én Pákozdnál felvette a harcot Jellačić hadaival, és megállította az előrenyomulásukat.¹

A Batthyány Lajos miniszterelnök által 1848. szeptember 18-19-én kinevezett kormánybiztosok egyike volt Zalabéri Horváth Vilmos, Zala vármegye másodalispánja, aki megyéjében kapta feladatul a honvédtoborzás és a népfelkelés szervezését.² Zalabéri Horváth Vilmos 1802-ben született a Somogy megyei Adándon, amely anyja, Dévai Mária birtoka lehetett.³ A család máskülönben tősgyökeresnek számított Zala vármegyében. Apja Zalabéri Horváth Imre császári királyi kamarás, nagyapja pedig az 1790-ben Zalabéren élő Horváth József, Zala vármegye táblabírája volt. Az 1829-ben már a zalai megyeszékhellyel szomszédos Kaszaházán lakó Horváth Vilmos⁴ alig harminc évesen, 1831. június 20-án lett az egerszegi járás alszolgabírója. Tisztségét 1833. október 15-éig látta el,⁵ később pedig táblabírói címet nyert. Közéleti szerepvállalását elősegíthette nagybátyjának (apja testvérének) példája is: Zalabéri Horváth János császári-királyi kamarás 1831 júniusától 1834 szeptemberéig Zala vármegye első alispánja, 1832 novemberétől 1834 májusáig pedig a megye országgyűlési követe volt. Horváth János az 1830-as évek első felében még mérsékelt ellenzékiként viselkedett, és átmenetileg szembe is fordult Deák Ferenc liberális reformpolitikájával, később azonban - mint Csány László barátja - már ő is a zalai liberális ellenzék egyik vezérének számított.⁶

Zalabéri Horváth Vilmos neve gyakran felbukkan a zalai liberális ellenzék pártvezére, Csány László reformkori levelezésében, mert Csány barátjaként ő is a szabadelvűek táborához tartozott. A zalaegerszegi követválasztások és tisztújítások alkalmával 1834-től kezdődően általában Zalabéri Horváth Vilmos kaszaházi birtokán - rétjén vagy pajtáiban - verte fel kortestanyáját az ellenzéki tábor, és ilyenkor a házigazda pénzzel is hozzájárult a kortesek etetéséhez, itatásához és fuvarozásához.⁷ Horváth Vilmos 1843-ban a nemesi adóviselés mellett korteskedett, 1845 márciusában pedig maga is önkéntes adófizetést vállalt.⁸ 1843. december 26-án házasodott meg, felesége, Földváry Kornélia a Heves megyei Gyöngyösről származott.⁹ Két lányuk született: Mária és Vilma.¹⁰

Horváth Vilmos legjelentősebb reformkori szerepét a védegylet mozgalom szervezésében játszotta. 1843. február 14-én tagja lett az akkor alakuló zalai védegylet igazgató választmányának, míg 1844 decemberében az Országos Védegylet zalai tagságát szervezve gyűjtött aláírásokat. 1845. január 7-én Zala megye közgyűlése az ő kérése nyomán vette pártfogásba a Védegyletet, majd a Zalaegerszegen alapított védegyleti osztály elnöke lett.¹¹ Zala megye nemességének 1846/1847-ben készített politikai minősítése meggyőződéses ellenzékiként jellemezte Horváth Vilmost,¹² a megye kormánypárti adminisztrátora, Festetics Leó gróf pedig 1847-ben az ellenzék „leg-túlzabb egyénei” közé sorolta. Horváth valóban részt vett a minősítésben, mert 1845 nyarától kezdődően számos alkalommal heves indulatokkal szállt szembe a zalai megyegyűléseken az udvarhú főispáni helyettesével.¹³

Zalabéri Horváth Vilmos 1848. május 9-én, az Állandó Bizottmánnyá átalakult megyei közgyűlés első ülésén,

a korábban első alispánná előlépett Csillagh Lajost követve lett Zala megye másodalispánja.¹⁴ Első teendői közé tartozott az országgyűlési képviselőválasztást előkészítő és lebonyolító Központi Választmány megalakítása, valamint a megye közbiztonságának megőrzése érdekében rögtönítelő bíróság felállítása.¹⁵ Horváth Vilmos már 1848 márciusában részt vállalt a zalaegerszegi nemzetőrség szervezésében,¹⁶ májusban a kaszaházi nemzetőrök között írták össze,¹⁷ június 17-én pedig, amikor a megye Állandó Bizottmánya elrendelte, hogy hater az zalai nemzetőr vonuljon ki a Dráva-vonal, vagyis az országhatár védelemére, őt bízták meg a táborba induló nemzetőr alakulatok felügyeletével.¹⁸ Horváth Vilmos a következő hónapokban egyaránt foglalkozott a mozgóvá tett zalai nemzetőrség élelmezésével, a kiindulást megtagadók ügyeivel, a tábori szolgálat pénzügyi fedezetével és a nemzetőrök oktatásával, kiképzésével.¹⁹ Csány László, a Dráva-vonal védelmét szervező királyi biztos 1848. június 25-én Kanizsára hívta - a levelében „kedves fiam”-nak szólított - Horváth Vilmost, hogy a nemzetőrség kimozdításáról tanácskozzanak, július elsején pedig Szemere Bertalan belügyminiszterhez és Kossuth Lajos pénzügyminiszterhez írott leveleiben maga mellé, utalványozónak kérte kineveztetni „a szó teljes értelmében bizodalmat érdemlő” zalai másodalispánt.²⁰ Július 17-én Horváth Vilmos is részt vett a Dráva-vonal tábori kórházainak felállításáról Nagykanizsán tartott tanácskozáson,²¹ másnap pedig levélben szólította fel a város földesurát, Batthyány Fülöp herceget, hogy kanizsai uradalmi raktárainak egy részét engedje át ideiglenesen a városban létesítendő tábori kórház számára.²²

Csány László királyi biztos így jellemezte barátja tevékenységét a Batthyány Lajos miniszterelnökhöz írott, 1848. augusztus 24-i levelében: „Zalabéri Horváth Vilmos, másodalispán Zalában, a nemzetőr seregek kivezetésével megbízott a megye által, azért ő ideiglenesen az alispánságról le is mondott. A nemzetőrsereg alakításában nagy erélyt fejtett ki, mi akkor, mikor még Dózsa háborútól tartott az értelmes osztálynak is nagy része, figyelmet érdemelt. Az őrsereget kivezette, s azóta a haza ügye és személyem iránti barátságból mindig körülöm működik, minthogy én a pénzeket sehogy sem akarom, és időhiány miatt nem is bírom kezelni. Helyettem, tőlem miniszteri engedelemnél fogva felhatalmazva utalványoz, a számadásaira a tábori biztosoknak felügyel, és hogy nemzetőrségi tekintélye legyen, úgy tekintettem őt a megyében, mint vezetőt”. Csány kérte a miniszterelnököt, hivatalosan is nevezze ki a zalai nemzetőrség parancsnokává Horváthot, mert a zalai urak máskülönben, rang nélkül, nem hajlandók neki engedelmkedni. Csány az alábbiakkal nyomatékosította a miniszterelnökhöz intézett kérelmét: „Méltóságos úr személyesen is esmeri őtet, igen derék ember.”²³

Horváth Vilmos nemzetőr parancsnoki kinevezése akkor elmaradt, Csány azonban Jellasics betörésekor, 1848. szeptember 11-én azzal bízta meg az alispánt, hogy szervezze meg a horvátokkal szembeni ellenállást, és a vezérletére bízott zalai nemzetőrökkel hátulról nyugtalanítsa az ellenséget.²⁴ Csány szeptember 16-án kérte a miniszterelnöktől Horváth megbízásának megerősítését: „Zala megyében vezérül [...] legjobb barátomat, bátor, erélyes férfiút, Horváth Vilmost, e megye másodalispánját neveztem ki, azon biztos tudatban, hogy Méltóságod kinevezésemet jóvá hagyandja.”²⁵ Batthyány Lajos miniszterelnök szeptember 18-án arról tájékoztatta Csányt, hogy jóváhagyja Horváth Vilmos zalai alispánnak „a felkelő sereg vezérévé lett kinevezését”, sőt, „bízva hazafiúi buzgóságában és erélyességében, őt Zala megyében kormánybiztosul is” kinevezi, arra utasítva, hogy tevékenységét hangolja össze Csányval.²⁶ A miniszterelnök aznap valóban Zala megye kormánybiztosává nevezte ki az alispánt, azzal a feladattal, hogy vezesse a népfelkelés szervezését, segítse a honvédtoborzást, egyúttal pedig minden rendelkezésére álló eszközzel akadályozza az ellenség előrenyomulását és utánpótlását.²⁷ Csány László szeptember 19-ei, Nagyvázsonyban kelt jelentésében köszönettel nyugtázta az alispán kormánybiztosi kinevezését, és az alábbiakról tájékoztatta a miniszterelnököt: „Horváth Vilmos kormánybiztos és alispán urat néhány órák után visszaküldendem Zala megyébe, azzal az utasítással, hogy egy részét a kimozdítandó seregnek, a leggyakorlottabbikat, hozzám küldje, minden egyéb elemeket többnyire felhasználjon az ellenség nyugtalanítására és élelmezése meggátolására”.²⁸

Horváth Vilmos kormánybiztos a következő hetekben rendszeresen tájékoztatta a miniszterelnököt és a több levelében is „Lelkem Apám”-nak szólított Csány Lászlót a Zalában történt ellenséges hadmozdulatokról, valamint a zalai nemzetőrség és népfelkelés szervezéséről.²⁹ Egyidejűleg átiratokat intézett Zala megye Zalaegerszegen ülésező Állandó Bizottmányához, melyekben tájékoztatást adott az aktuális katonai helyzetről, valamint a miniszterelnök és a királyi biztos rendeleteinek végrehajtását szorgalmazta.³⁰ A kormánybiztos különösen a rendelkezésére bocsátott nemzetőrszázadok mielőbbi kiállítását sürgette, mivel – mint szeptember 25-ei levelében írta – „úgy is csekély tehetséggel és erővel odavittem már a dolgot, hogy Kanizsán túl minden szállítása az ellenségnek már tetteleg megszüntetett.”³¹

Horváth Vilmos szeptember 26-án arra kérte a megyevezetést, összpontosítsák a zalai nemzetőrséget az ellenség által megszállt Nagykanizsa körül, mert megítélése szerint ezzel a koncentrált erővel fel lehetne szabadítani a várost, sőt az egész megyét.³² A kormánybiztos aznap éjjel az alábbi jelentést küldte Batthyány Lajos miniszterelnökhöz: „Méltóságodnak írt első levelém után a körutamat tüstént megtettem, melynek bevégeztével

szállásomat szept[ember] hó 24-én Nagykanizsára tettem által. Itten hivatásomnak és kötelességemnek eleget teendő intézkedtem arrul, hogy az ellenségnek öszveköttetését gátoljam; azért is a fővonalon, melyen az ellenség körösztül vonul, a hidakat elrontattam és sáncokat húzattam, az ellenség levelei és élelmezést szállító szekerek elfogására célszerű intézkedéseket tettem, melynek következtében sikerült is már mintegy 80 élelmezési szekérnek, úgy szinte két, sürgönnyel menő és Jellačićnak szóló levél paquettnak [csomag] elfogatása”.³³

Még a kormánybiztos Nagykanizsára érkezése előtt, szeptember 22-én történt, hogy a kanizsai városbíró nem engedte letartóztatni a városon mindössze negyvenfőnyi kísérettel keresztülvonuló ellenséges ágyútelepet (összesen hat ágyút). Az eset tudomására jutott a miniszterelnöknek, aki szeptember 24-én Horváth Vilmost utasította a Nagykanizsán történtek kivizsgálására.³⁴ A zalai kormánybiztos szeptember 27-én tett jelentést az esetről a miniszterelnöknek, mellékelve leveléhez a kanizsai előljárók nyilatkozatát. Az utóbbiból kitűnt, hogy a kanizsaiak nagyszámú ellenség érkezésére számítottak, ezért külső segítség nélkül nem merték megtámadni a horvát menetoszlopot.³⁵

Horváth Vilmos szeptember 27-én felderítő útra indult az ellenség által megszállt Letenyére, ott azonban felismerték és elfogták. Két napig túszként tartották fogva, majd szabadon engedték. Szeptember 30-án az alábbiak szerint vetette papírra „Édes Apám”-nak szólított barátja, Csány László számára a vele történetek: „értésemre esvén, hogy Letenyén az illíreknek egyik csapatja ágyúkkal tanyázik; ezeket elfoglalni s egyszersmind az azokat fedező, valamint a Kanizsán is tanyázó illíreket lefegyvereztetni óhajtván, céloznak elérése végett kémeknek hiánya miatt magam személyesen kívántam Letenyén a dolgoknak miben állásáról tudomást szerezni, azért egyszerűen minden fegyver nélkül Babocsay János úrral együtt Letenyére lementem. Ottan Nugent grófort, mint az illírek vezetőjét találtam, s vele elkerülhetetlen szóváltásba jöttem; azt azonban, hogy kormánybiztos vagyok, véle nem tudattam, s ő nem is tudta, mindamellett az elfoglalt poggyászok, élelmek s egyéb szekerek miatt nagyon bosszankodván, engemet mint megyei alispánt Babocsayval együtt letartóztatott, s kijelentette, hogy engemet véle viend Kanizsára, mint kezeset, hogy ágyút biztosabban elszállíthassa, ha pedig ő akármilyen módon útjában gátoltna, életem veszedelmezevesz. Ily körülmények közt voltam 2 nap, tegnap mégis délelőtt tíz órakor eleresztett Kanizsa előtt oly feltétellel, hogy a megyénél eszközöljem, miszerint az ilyes lefoglalások megszüntessenek”.³⁶

A zalai nemzetőrség és népfelkelés 1848 szeptemberének végén és október elején eredményesen akadályozta Jellačić hadainak utánpótlását, és szinte valamennyi horvát szállítmány magyar kézre került. Horváth Vilmos október 2-án jelentette Csánynak, hogy „több szállítások megtámadása és elemészése, melyek a falubeli lakosok által Vid és Récsce közt végbevitettek, és mintegy 80 szekérre menők, melyek részint élelmezéssel, részint ruházatokkal megrakva voltak, nem csekély kárt okozhattak az ellenségnek; szinte a sárszegiek is több szekereket semmivé tettek.”³⁷ Horváth egyik utolsó kormánybiztosi intézkedéseként október 4-én Zalaegerszegre küldte a Nagykanizsánál lefoglalt hat szekérnyi ágyúlöszert, hogy puskatöltényeket készítsenek belőle.³⁸ (A küldött puskaporból lábadozó katonák készítették a töltényeket a megyeszékhelyen.)³⁹

Időközben október 3-án az uralkodó végleg felmentette Batthyány Lajost miniszterelnöki tisztségéből, három nappal később, október 6-án pedig Horváth Vilmos is lemondott kormánybiztosi hivataláról. Horváth visszalépésének – az őt kinevező miniszterelnök lemondásán túl – több oka is lehetett: legjobb barátja, Csány László a magyar fősereggel távozott a megyéből, a vezetésére bízott zalai nemzetőrség pedig alkalmatlannak bizonyult komolyabb katonai feladatok végrehajtására. Horváth Vilmos lemondását október 9-én már Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke hagyta jóvá. Kossuth leiratában elismerését fejezte ki a leköszönt kormánybiztosnak, egyúttal pedig arra utasította, hogy a hatáskörébe tartozó ügyeket és iratokat adja át utódjának, Csertán Sándornak.⁴⁰

Horváth Vilmos ettől kezdve ismét másodalispánként tevékenykedett, emellett azonban továbbra is ő rendelkezett a zalai nemzetőrséggel. Amikor az október elejétől Zalában állomásozó Perczel-hadtest 1848. december 22-én elhagyta a megyét, hogy csatlakozzon a császáriak általános támadása elől visszavonuló magyar főserreghez, a zalai megyevezetés azt tervezte, hogy „a kiállítandó nemzetőrökkel Perczelt követni, s annak a lehető győzedelmét biztosítani kellene”. Ennek értelmében rendelte el december 27-én Zalabéri Horváth Vilmos, a zalai nemzetőrség parancsnoka, hogy a nemzetőrséget haladéktalanul össze kell vonni századokba, és ahol megválasztott tisztek nem volnának, újakat kell választani. A századparancsnokoknak gondoskodniuk kell a nemzetőrök felfegyverzéséről, továbbá dobokat, fejszéket és lapátokat kell beszerezni. Horváth Vilmos utasította az egerszegi járás főszolgabíráját, hogy a nemzetőrszázadokat az általa kidolgozott terv szerint haladéktalanul állítsa fel, és a nemzetőrség három napon belül foglalja el kijelölt állomáshelyét. Kikötötte még azt is, hogy „útiköltséggel és élelemmel minden egyén magát akképpen lássa el, hogy az élelmiszerek meg nem érkezése esetében magát mindenki pár napig fenntarhassa”. Horváth Vilmos tehát nagyobb arányú, hosszabb ideig tartó hadmozdulatokkal számolt, azonban Csertán Sándor kormánybiztos december 28-án arról tudósította Csillagh Lajos alispánt, hogy

Perczel nem tudott terv szerint csatlakozni a magyar főszereghez, ezért szükségtelen a zalai nemzetőrség kimozdítása. Csillagh másnap értesítette Horváth Vilmost, hogy a „parancsnoksága alatti századosokat a nemzetőrök ki nem állítása eránt” azonnal tudósítsa.⁴¹

A császáriak a magyar csapatok távozását követően, 1848 decemberének utolsó napjaiban és 1849 januárjának elején szállták meg Zala megyét. Február 5-én érkezett Zalaegerszegre Fiáth Ferenc, a megye lecsendesítésével megbízott császári biztos, aki később így emlékezett Horváth Vilmos alispánra, aki le akart mondani tisztségéről: „korlátolt tehetségű fanatizált, de becsületes egyéniség. Ez erővel mártír akart lenni. Sok megtagadás [értsd: türelem] kellett hozzá, hogy tervét meggyúsítsam”.⁴² Fiáth nem fogadta el Horváth lemondását,⁴³ így az alispán kénytelen volt hivatalban maradni 1849. október 31-éig.⁴⁴ 1849. március 19-én a soproni kerület császári parancsnoka, Burits báró vizsgálatot rendelt el Horváth Vilmos ellen, mert a zalai alispán a megyeszékhellyel szomszédos Csács csárdájában állítólag az alábbiakat mondta egy császári tisztviselőnek: „Ön hazaáruló, és a falak hallgatódznak!” (Csillag Lajos első alispán jelentése tisztázhatta Horvátot, mert az ügynek nem lett folytatása.)⁴⁵

Zalabéri Horváth Vilmos az 1850-es években nem vállalt semmilyen tisztséget, 1861. február 7-én azonban, a vármegyei alkotmányos önkormányzat visszaállítása idején ismét ő lett Zala megye másodalispánja. 1861. november 11-e, az önkényuralom visszatérése után végleg visszavonult a közéletől,⁴⁶ és kaszaházi birtokán gazdálkodott. Ott is halt meg 1866-ban, 63 éves korában: a halotti anyakönyv szerint március 30-án,⁴⁷ családjának április 14-én kelt gyászjelentése szerint viszont április 13-án este fél hétkor, „hosszú szenvedés után, vízi betegség” (szívelégtelenségből származó ödéma) következtében. Temetése április 15-én délután volt a kaszaházi sírkertben,⁴⁸ síremléke azonban napjainkban már nem lelhető fel az egykori, elhagyott temetőben.

FÜGGELÉK

1.

Pest, 1848. szeptember 18.

**Batthyány Lajos miniszterelnök értesíti Zala vármegyét
Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztosi kinevezéséről**

649/E.

A miniszterelnök Szala vármegye közönségének

Bízában Horváth Vilmos úrnak buzgó hazafiságába s erélyességébe, miszerént a hazának jelen vészes perceiben annál hasznosabb szolgálatokat tehessen, Őt e megyében kormánybiztosul neveztem ki, s felhatalmaztam, hogy mind a népfelkelés, mind a honvédsereg szaporítása tekintetéből állítandó toborzás iránt e megyéhez kiadott rendeleteimnek minél gyorsabb s minél sikeresb fogamat szerzése végett mindazt megtehesse, mit érzésben jónak, hasznosnak és célszerűnek találand; és miután az ellenségnek egy csapata Vas, a másik Veszprém, harmadik pedig Baranya, Tolna és Fejér vármegye felé indul, azon ellenséget ezen rendeletem vételével rögtön mindenképpen gátolja, hátráltassa, az eleséghez juthatásban akadályozza, s a lakosságnak lelkesítésével eszközölje azt, hogy az említett ellenség a magyar hazában legkisebb segélyre s táplálékra sem találhatván, előnyomulása lehetlenné tétessék.

Miért is e megyének meghagyom, hogy őt kormányi biztosul tekinteni, s minden rendeleteinek pontosan engedelmeskedni szigorú kötelességének ismerje.

Pest, szeptember 18. 1848.

Gróf Batthyány Lajos

Eredeti tisztázat Batthyány Lajos sajátkezű aláírásával. ZML ÁB ir. 1848:1947. A szeptember 18-19-ei kormánybiztosi kinevezések alapszövegét közli: Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1428-1429. p.

2.

Budapest, 1848. október 9.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány utasítása Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztoshoz

918/e. sz.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Horváth Vilmos Úrnak!

Midőn a Honvédelmi Bizottmány egyrészt Önnek a haza megvédése érdekében eddig kormánybiztosi körében tett fáradozásaiért szíves köszönetét és elismerését fejezi ki, másrészt ezzel oda utasítja, hogy mindazon irományokat, melyek az Ön kezéhez tartozott ügyekre vonatkoznak, mai napon kormánybiztosul kinevezett Csertán Sándor úrnak adja át.

Teljes reménnyel van a Bizottmány, miszerint Ön a kinevezett kormánybiztost ismereteivel, buzgó hozzájárulásával tájékozni azon hazafiúi szent kötelességének tartandja, mely kedves hazánk szabadsága kivívásában mindenünket egyaránt lelkesít.

Kelt Budapesten, october 9-én 1848.

A király és a haza nevében a nemzet képviselői által megválasztott Honvédelmi Bizottmány
Kossuth Lajos m[aga] k[ezével] elnök
Madarász László m[aga] k[ezével] bizottmányi tag

Egykorú másolat. ZML ÁB ir. 1848:2098.

JEGYZETEK

1 Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Bp., 1986. 603-688. p., Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. I-II. köt. (A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár) Bp., 1999. (a továbbiakban: Batthyány miniszterelnöki iratai) 2. köt. 1283-1646. p., Urbán Aladár: Gróf Batthyány Lajos Magyarország első alkotmányos kormányfője. Bp., 2007. 138-187. p.

2 Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer 1848-1849-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények 1998. 1. sz. (a továbbiakban: Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer) 59. p. (Egyetlen adata pontosításra szorul: 1848. szeptember 24-én valóban nem Horváth Vilmost, hanem Horváth József járási aladószedőt, letenyei országgyűlési képviselőt neveztek ki Muraközi népfelkelési biztossá.) Horváth Vilmos életrajzának eddigi rövid összefoglalásai: Molnár András: Zalabéri Horváth Vilmos, 1848-as zalai kormánybiztos. In: Zalai Hírlap 2005. március 14. 7. p., Zalai életrajzi kislexikon. 3., jav., bőv. kiad. Zalaegerszeg, 2005. (a továbbiakban: Zalai életrajzi kislexikon) 137. p. Horváth Vilmos kormánybiztosi tevékenysége korábban sem volt ismeretlen a kutatók előtt, bár az 1950-es években meglehetősen egyoldalú, negatív képet festettek róla. Varga János, az akkor még osztályharcos szemléletű fiatal történész szerint Horváth Vilmos zalai és Sárközy Albert somogyi kormánybiztos 1848 szeptemberében azért nem tudta vagy akarta megszervezni a „partizánháborút”, és azért mulasztotta el a „népháború” kiterjesztését, mert „részben gyáva, részben pedig ingadozó, tehetetlen, vagy éppen áruló elemek voltak.” (Varga János: Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén. Bp., 1953. 102. p.)

3 Horváth Vilmos születési adatai: Zala Megyei Levéltár (ZML) Mikrofilmtára. A zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági anyakönyve, 1843. december 26., A [balaton]kiliti-i római katolikus plébánia anyakönyveinek betűsoros mutatója. (A keresztelési anyakönyv elveszett - Bősze Sándor szíves közlése.)

4 ZML Zala vármegye kétségtelen nemeseinek lajstroma, 1790. 141. p. (Zalabér), 1829. 256. p. (Kaszaháza), 1845. 410. p. (Kaszaháza).

5 Zala megye archontológiája 1138-2000. (Zalai Gyűjtemény 50.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2000. (a továbbiakban: Zala megye archontológiája) 425. p.

6 Molnár András: A fiatal Deák Ferenc. Bp., 2003. 225., 256., 267-268. p., Zalai életrajzi kislexikon 136. p.

7 ZML Séllyey család levéltára. Séllyey Elek levelezése. Csány László levele Séllyey Elekhez, 1834. március 3.,

- Magyar Országos Levéltár (MOL) P 1522. Csány család levéltára. Csány László levele ismeretlen barátjához, 1834 szeptembere után (egykorú másolat), Balatoni Múzeum, Keszthely. Történeti Dokumentáció Sz. 57.716. Csány László levele Bogyay Józsefhez, Csány, 1843. március 27. Közli: Csány-emlékkönyv. 2., bőv. kiad. (Szerk. Borbély György) Zalaegerszeg, 1907. 49-50. p.
- 8 Molnár András: „A zalai ágyúzás”. Zala megye önkéntes adózói (1845-1848). In: Századok 1996. 5. sz. 1233. p.
- 9 ZML Mikrofilmtára. A zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági anyakönyve, 1843.
- 10 Zala-Somogyi Közlöny 1866. április 20. Zalabéri Horváth Vilmos gyászjelentése.
- 11 Molnár András: Csány László a zalai reformellenzék élén. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849. (Zalai Gyűjtemény 30.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1990. 37-38., 49. 52. p., Novák Mihály: Zalavármegye az 1848-49. évi szabadságharcban. 2., bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1906. 284. p.
- 12 MOL P 626. Széchenyi család levéltára. Széchenyi István Gyűjtemény 10. csomó. Zala megye nemességének politikai minősítése.
- 13 Molnár András: Zala megye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében. Festetics Leó főispáni helyettes jelentései és emlékirata. In: Zalai történeti tanulmányok 1994. (Zalai Gyűjtemény 35.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1994. 104., 152., 159. p., Molnár András: Katonai karhatalom a reformkori megyegyűléseken. In: Hadtörténelmi Közlemények 1994. 3. sz. 84. p.
- 14 Zala megye archontológiája 425. p.
- 15 Vajda Lászlóné: 1848-49 zalai kronológiája. In: A szabadságharc emlékei Zalában. 2., jav. bőv. kiad. (Szerk. Béres Katalin) Zalaegerszeg, 1999. 15-16. p.
- 16 Molnár András: Zalaegerszeg 1848-1849-ben. (Zalaegerszegi füzetek 5.) Zalaegerszeg, 1998. 25. p.
- 17 ZML Zala megye nemzetőreinek összeírásai. Egerszegi járás, Kaszaháza.
- 18 ZML Zala megye Állandó Bizottmányának jegyzőkönyve (ÁB jkv.) 1848:956., Szócs Sebestyén: Csány László kormánybiztosi tevékenysége 1848. áprilistól szeptember végéig. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849. (Zalai Gyűjtemény 30.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1990. 83. p.
- 19 Horváth Vilmos 1848. június 22-ei és 23-ai levelei Csány Lászlóhoz a nemzetőrség szervezésével kapcsolatban: MOL H 103. Csány László kormánybiztos iratai. Zala megye levelei 32., 34. sz. Horváth Vilmos 1848. augusztus 8-ai és 13-ai utasításai a zalai nemzetőrség zászlóaljparancsnokai számára: Molnár András: Zalaegerszeg nemzetőrei 1848-ban. In: Hadtörténelmi tanulmányok (Zalai Gyűjtemény 36/I.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1995. 158-159. p.
- 20 Csány László kormánybiztosi iratai 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 44.) (Sajtó alá rendezte Hermann Róbert) Zalaegerszeg, 1998. 81., 87-89. p.
- 21 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben. Okmánytár. (Sajtó alá rend. Hermann Róbert és Molnár András) Nagykanizsa, 2000. 1. köt. 90-92. p., vö. Hermann Róbert: Nagykanizsa története 1848-49-ben. In: Nagykanizsa. Városi monográfia. 2. köt. (Szerk. Lendvai Anna és Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. (a továbbiakban: Hermann Róbert: Nagykanizsa) 477. p.
- 22 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 92-93. p.
- 23 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 209-210. p.
- 24 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 273., 275. p.
- 25 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 297. p. Csány Horváthról írott szavait idézte még: Varga János 84. p.
- 26 Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1437. p.
- 27 ZML Zala megye Állandó Bizottmányainak iratai (ÁB ir.) 1848:1947. Batthyány Lajos miniszterelnök rendelete Zala vármegyéhez Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztosi kinevezéséről, Pest, 1848. szeptember 18. (Eredeti tisztazat Batthyány Lajos sajátkezű aláírásával.) Vö. ZML ÁB jkv. 1848:1947., Varga János 47. p., Szócs Sebestyén 91. p., Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 315. p., Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer 59. p., Vajda Lászlóné 25. p. A szeptember 18-19-ei kormánybiztosi kinevezések alapszövegét közli: Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1428-1429. p., vö. Urbán Aladár: „Honunkat dúló ellenségeinknek minden lépteit nehezsük”. Válogatás Batthyány Lajos miniszterelnök irataiból 1848. szeptember 13. – szeptember 26. In: Századok 1982. 6. sz. 1283. p.
- 28 Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 311. p.
- 29 Horváth Vilmos jelentéseit és leveleit közli: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 149-151., 172-174., 185-187., 204-205., 209-211. p.
- 30 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 166-167., 170-171. p.
- 31 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 166-167. p.
- 32 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 170-171. p.

- 33 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 172. p.
- 34 Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1585. p. Csány László szeptember 23-án, Horváth Vilmosnak szóló levelében szintén megrótta a zalaiaikat az ágyúk átengedése miatt: Csány László kormánybiztosi iratai 1. köt. 326. p., vö. Varga János 103-104. p.
- 35 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 186-187. p., vö. Batthyány miniszterelnöki iratai 2. köt. 1585. p., Hermann Róbert: Nagykanizsa 481. p.
- 36 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 204-205. p. Horváth Vilmos október elsején jelentette elfogadásának történetét a miniszterelnöknek is: ugyanott, 1. köt. 209-210. p., vö. Varga János 110-111. p.
- 37 Horváth Vilmos levelét idézi: Varga János 115. p.
- 38 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 243. p.
- 39 Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben 1. köt. 250. p.
- 40 ZML ÁB ir. 1848:2098. Az Országos Honvédelmi Bizottmány utasítása Zalabéri Horváth Vilmos kormánybiztoshoz, Budapest, 1848. október 9. Egykorú másolat. Vö. ZML ÁB jkv. 1848:2098., Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer 59. p., Vajda Lászlóné 27. p.
- 41 ZML Nemzetőrségre vonatkozó vegyes iratok, 1848. december. Vö. Molnár András: Zalaegerszeg 1848-1849-ben 42-43. p.
- 42 Fiáth Ferenc: Életem és élményeim. Bp., 1878. 2. köt. 157-158. p.
- 43 Veszprém Megyei Levéltár (VeML) Fiáth Ferenc királyi biztos iratainak jegyzőkönyve, 1849. január – április (a továbbiakban: Fiáth Ferenc jkv.) 1849:99-100. sz., vö. Vajda Lászlóné 34. p.
- 44 Zala megye archontológiája 425. p.
- 45 VeML Fiáth Ferenc jkv. 1849:377., 429. sz., vö. Vajda Lászlóné 35. p.
- 46 ZML Zala vármegye közgyűlésének jegyzőkönyve 1861:5., Zala megye archontológiája 425. p.
- 47 ZML Mikrofilmtára. A zalaegerszegi római katolikus plébánia halotti anyakönyve, 1866.
- 48 Zalabéri Horváth Vilmos gázsjelentését közli: Zala-Somogyi Közlöny 1866. április 20.

Galsai Kovách Ernő honvédőrnagy akvarellje Batthyány Lajosról

Béres Katalin

Egy liberális zalai főnemes, gróf Batthyány Károly

A reformkori Zala megyéhez a kiterjedt és sokágú Batthyány család három jeles képviselője kötődött: a jótékonyágáról, a magyar nyelv és kultúra iránti elkötelezettségéről híres herceg Batthyány Fülöp,¹ valamint két gróf, Batthyány Imre és Károly. Míg a herceg elsősorban a nagykanizsai és a homokkomáromi uradalom birtokosaként volt jelen Zalaiban, addig a grófok részesei voltak a vármegye reformkori politikai életének. Batthyány Imre 1824-től főispáni helyettesként, 1835-től 1867-ig pedig – hosszú – főispánként állt a vármegye élén.² Fejér megyei Szabadbattyánban volt. év nagy részét családjával együtt a váló Pesten töltötte.

Vele szemben első unokatestvérét, ka, mind otthona, mind pedig politikát kötötte. A Szentgróton élő főnemes első független felelős magyar kormány Lajosnak, közös ősük az 1728-ban ükapa volt.³ Károly gróf a mind struktúrában tagolt és sokszínű reformkori képviselő, aki életmódját, mentalitását közneveléshez állt közelebb, mint Gróf Batthyány Károly János Nepomuk Vas megyei Csákányban.⁴ Édesanyja apja gróf Batthyány János (1769-1826), ifjúkorában a császári királyi hadsereg-vezető. Az elsőszülött fiú, Károly bölcselvégezte.⁶ Apja halála – 1826 - után átvette a csákányi uradalmat, saját és Zsigmond öccse osztatlan örökségét. 1842-

szababb-rövidebb megszakításokkal Birtoka azonban nem itt, hanem a főúri életmódot folytató gróf az magyar arisztokrácia gyűjtőhelyévé

Batthyány Károly grófot mind birtokai tevékenysége Zala vármegyéhez kortársa és távoli rokona volt az miniszterelnökének, gróf Batthyány meghalt gróf Batthyány I. Zsigmond tőrjét, mind pedig mentalitását magyar arisztokrácia azon típusát tekintve inkább a vidéki liberális az arisztokráciáéhoz.

1799. szeptember 11-én született a báró Gemmingen Anna Mária volt, a csákányi uradalom birtokosa, aki ben szolgált.⁵

ti tanulmányait a grazi egyetemen került sor az osztozásra a testvérek között: Zsigmondé lett Csákány, Károlyé a szentgróti uradalom. A Vasárnapi Újság tudósítása szerint sorshúzással döntötték el, hogy kié legyen a birtok; „mindegyik szerette volna bírni Szentgrótot, nehogy tehát egymást megbántsák, sorsra bízták ügyüket.”⁷ Ettől kezdve Károly gróf itt, az 1787-ben az egykori végvár helyén, Batthyány Ferenc által épített későbarokk-copf stílusú kastélyban élt népes családjával.

Ugyanebben az évben halt meg az egykori torontáli főispán, Batthyány Nepomuk János özvegye.⁸ Mivel a házaspárnak nem született örököse, jószágukat felosztották az oldalági rokonok között, így a két Batthyány fivér komoly hagyaték-

1 Életéről lásd: Kondicsné Kovács Éva: Batthyány Fülöp (1781-1870). (Testis Temporis – Az idő tanúja 17.) Körmend, 2005., Kondicsné Kovács Éva: Batthyány Fülöp, a mecénás főúr. In: A Batthyányok évszázadai. Kiállítási katalógus. (Szerk.: Zsámbéki Mónika) Szombathely – Körmend, 2005.

2 Életéről lásd: Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. I. köt. Bp., 1891. 697. has., Pallas Nagy Lexikona. II. köt. Bp., 1893. 737. p., Zalai életrajzi kislexikon. 3. jav. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 2005. 32-33. p.

3 A családfát lásd: Molnár András: Viam meam persequor. Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökséig. Bp., 2007. 321-322. p.

4 Életéről lásd: Zalai Életrajzi Kislexikon. 3. jav. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 2005. 33. p., Bona Gábor: Táborkok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. 3. átdolg. jav. kiad. Bp., 2000. 224. p., Sóskuti Tárnok Alajos: A Batthyány hercegi s grófi nemzetség leszármazása 972-dik évtől 1874-dik évig. Nagykanizsa, 1875. 22. p., Az 1848-1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja. (Szerk. Pálmány Béla) Bp., 2002. 1107. p.

5 Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája I. köt. Bp., 1990. 126. p., Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. 1. köt. Pest, 1857. 253. p., Kempelen Béla: Magyar nemes családok. I. köt. Bp., 1911. 489. p., Magyar Nemzeti Zsebkönyv. Második rész: Nemes családok. (Szerk. Pettkó Béla - Reiszig Ede) Bp., 1905.

6 Szögi László: Magyarországi diákok a Habsburg birodalom egyetemén I. 1790-1850. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban I.) Budapest–Szeged, 1994. 241. p.

7 A szentgróthi kastély (Zalamegyében). In: Vasárnapi Újság 1866. október 28. 531-532. p.

8 Batthyány Nepomuk János (1748-1831) Batthyány Károly nagypapa testvérének, Batthyány Ádám alkancellár, főtárnokmesternek volt a fia. Lásd: Gudenus János i. m. 117. p.

hoz jutott. Batthyány Károly megvásárolta Zsigmond jussát is, majd a Torontál megyében örökölt birtokrészeket eladta, s a befolyt pénzből Szentgrót közelében, Alsó-Csányban, Alsó- és Felső-Kustányban vásárolt magának újabb birtokokat, többek között a Schmiedegg családját.⁹ Az évtized során további vásárlásokkal, valamint az úrbéri tagosításokkal jelentősen megnövelte uradalmát, így Zala vármegye legjelentősebb birtokosai közé emelkedett. Hivatali karriert nem futott be, csak tiszteletbeli tisztségeket töltött be az államigazgatásban; a Pesti Hírlap tudósítása szerint a király a magyar királyi udvari kancellária tiszteletbeli fogalmazójává nevezte ki 1841-ben Batthyány Károly helytartósági tiszteletbeli fogalmazót.¹⁰

Batthyány Károly 1821-ben kötött házasságot Nádasdy Ernesztinával, gróf Nádasdy Lipót és gróf Pálffy Mária leányával. Házasságukból négy gyermek született: Guidó (1823-1882), Sarolta (1824), Ilona (1825) és Zsigmond (1827). Felesége azonban 1829-ben elhunyt, és a gróf 1831-ben újra megnősült. Első felesége húgát, Nádasdy Karolinát vezette oltár elé. Ebből a frigyből két gyermek született: Karolina 1833-ban és Ferenc 1845-ben.

Batthyány Károly Zalába költözésével egyidejűleg bekapcsolódott a vármegye politikai életébe. Bár arisztokrata származásánál fogva tagja volt az országgyűlés felsőtáblájának, elsősorban nem ott, hanem Zala vármegye összejövetelein politizált.¹¹ Elkötelezett híve volt Deák Ferenc és elbarátai reformpolitikájának, tevékeny tagja a zalai liberális ellenzéknek, és a zalai közgyűléseken az ő politikájukat pártfogolta. Az 1840-es évek derekán meggyőződéses ellenzékiként jellemezték.¹² Nem tartozott a hangadó, teoretikus politikusok közé, de a kidolgozott programok végrehajtásában támogatója, segítője volt az ellenzéknek. Nemcsak elviekben, vagy szavazatával támogatta a zalai liberálisokat, ha kellett, komoly anyagi áldozatokat is vállalt.

Az 1843. április 4-ei vármegyei közgyűlés után, ahol a kisnemesség elutasította a háziadó fizetését, s egyúttal – közvetve – megakadályozta Deák Ferenc országgyűlési követségét, Batthyány gróf is részt vett az egész nyáron zajló korthadjárásban, a zalai nemesek „tértítésében”. Nemcsak saját pénzét adta az ügy érdekében, hanem Csány László és Szabó János kampányfőnökök őt bízták meg a szentgróti és környékbeli „pápista” nemesek egyenkénti meggyőzésével.¹³ Az augusztus végi közgyűlésre már az adófizetést vállalók kerültek többségbe, és Deákot is országgyűlési követnek választották. Azonban a befektetett energia egyelőre hiábavalónak bizonyult, Deák nem ment el a diétára, az adózás ügyének megszavazása is átmeneti maradt.

Batthyány Károly nevét ott találjuk minden jeles közéleti eseményen; így például a Deák tiszteletére tartott díszbenedeken, népünnepélyeken, bálokon. Családja tagjai is támogatták tevékenységét, felesége és lányai a zalai nemesi „hölgykoszorú” mintaadó személyiségei voltak,¹⁴ felnőtt fia, Guidó maga is aktívan politizált. Deák Ferencnek nemcsak eszmetársa, hanem barátja is volt. A haza bölcse gyakran átgyalogolt hozzá Szentgrótra, sőt fia, Ferenc keresztapaságát is elvállalta.¹⁵ Batthyány Deák iránti nagyrabecsülését pedig többek között azzal fejezte ki, hogy a róla elnevezett, és „két megyebeli ifjúnak nevelésére fordítandó” alapítvány részére – családtagjaival együtt – a legmagasabb összeget, 600 forintot adományozta.¹⁶

Szentgrót mezővárosa Batthyány Károly urasága idején a virágkorát élte. A gróf anyagilag is támogatta intézményeit, mindennekelőtt az iskoláját. A gyerekek helyett ő gondoskodott a téli tüzelőről. Rendszeresen megjelent az év végi vizsgákon, ahol „szorgalomra, isteni félelemre szóval és jutalommal serkentett”.¹⁷

Az 1840-es években pezsgő társadalmi élet bontakozott ki Szentgróton, jeles személyiségek keresték fel a települést és annak földesurát. A reformkor politikai kezdeményezései – intézmények és mozgalmak – itt, ebben a kb. 2000 lakost számláló városkában is megvalósultak.

1843-ban a gróf és neje támogatásával, a helyi Olvasótársaság kezdeményezésére megalakult a Kaszinó.¹⁸ Tagja lehetett minden nemes és közrendű polgár egyaránt, aki kifizette a tagsági díjat.

9 Sóskuti Tárnok Alajos i. m. 22. p.

10 Pesti Hírlap 1841. május. 5. 1. p.

11 A reformkori országgyűlések közül az 1843-1844. évinek volt jelenlévő tagja. Lásd: Az 1848-1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja. (Szerk. Pálmány Béla) Bp., 2002. 1107. p.

12 Magyar Országos Levéltár (MOL) P 626. Széchenyi család levéltára. Széchenyi István Gyűjtemény. 10. csomó. Zala megye nemességének politikai minősítése, 1846-1847.

13 MOL H 103. Csány László kormánybiztos iratai. 19. doboz. Szabó János levelei Csány Lászlóhoz, 1843. június 28., 1843. július 2., 1843. július 3.

14 Honderú 1843. II. 391-392. p.

15 Zala Megyei Levéltár (ZML) Egyházi anyakönyvi másodpéldányok. Zalaszentgróti római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvei, 1845.

16 A Batthyányak után következő legnagyobb felajánlást, 400 forintot Zalabéri Horváth Eduárd tette. ZML Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai (kgy. ir.) 1842:2557.

17 Egyházi gyászbeszéd Gróf Batthyány Károly hamvai fölött. In: Szabó Imre: Néphez alkalmazott egyházi beszédek különféle alkalmakra. 2. bőv. kiad. V. köt. Egyházi alkalmi és gyászbeszédek. Eger, 1859. 340. p.

18 Mező Ferenc: Deák Ferencz viszonya Zalaszentgróthoz. Zalaszentgrót, 1914. 11-13. p.

Alapítói között a helyi intelligenciát találjuk; gyógyszerészt, orvost, számadót, ispánt, lelkészt, stb. 1846-tól Deák Ferenc is köztük tartozott. A társaság Pfeifer Ferenc nagyvendéglőjének egyik termében működött, amely azonban alkalmatlan volt a csendes beszélgetésekre, olvasásra, ezért 1846-ban kibérelték a mellette lévő kisebb szobát, melyet a „kegyes gróf” kipadlóztatott, a berendezéshez pedig egy kályhát és díványt ajándékozott. A szoba falára a reformkor politikusainak portréi kerültek: Bezerédj István és Pázmány Dénes arcképét Deák ajándékozta a Kaszinónak, de megrendelték Klauzál Gábor és Batthyány Kázmér portréját is.¹⁹ Az 1845. esztendő nagyon mozgalmas év volt a zalai szabadelvűek, így Batthyány Károly számára is. Zalában már 1842-1843-ban - Csány László kezdeményezésére — megkezdődött egy, a hazai ipart pártoló védegyelet megszervezése, melyben a gróf is részt vett.²⁰ (Az 1843. február 14-ei alakuló ülésen az igazgató választmány tagjai közé választották.) A zalai védegyeleti mozgalom ügye azonban – az 1843-as követválasztási események miatt - a kezdeti lelkesedés után parkolópályára került, csak két év múlva éledt újjá. 1845. február 9-én – a Pozsonyban megalakult Országos Védegyelet hatására, és az 1844 decemberében megszerveződött Kanizsai Védegyelet nyomán – Batthyány Károly kastélyában alakult meg a Védegyelet szentgróti fiókja,²¹ amelynek alakuló ülésén Deák elmondta híres beszédét. Az egyesület helyi elnöke Deák lett, alelnökévé a gróft választották. A mozgalom tagjainak, akiket „Honi emberek”-nek neveztek, egy ezüst húszast kellett fizetniük a közöltségek fedezésére és a kitűzött célok megvalósítására. Szentgróton is rendeztek védegyeleti bált, ahol a hölgyek, élükön Batthyány Károlynéval, honi képfestő ruhában jelentek meg.

1845 márciusában – az országgyűlés közteteherviselést elutasító döntése után – 220 zalai nemes, arisztokraták, köznevesek és közbirtokosok közös nyilatkozatban jelentették ki, hogy „a megyei beligazgatási költségekből” birtokarányosan részt kívánnak venni, azaz önkéntes adófizetést vállalnak.²² A nyilatkozaton másodikként olvashatjuk Batthyány Károly nevét. Mivel a megyében a legnagyobb birtokosok közé tartozott – mintegy 1334 hold szántóval, közel 2100 hold erdővel, legelővel, 234 hold réttel és 600 hold hegyvámos szőlővel bírt az uradalmához tartozó almási, csáfordi, udvarnoki, szentgróti, batyki és dabronci határban²³ –, a legjelentősebb összeg, 2000 forint jegyzésével járult hozzá a vármegyei házipénztár bevételeihez.²⁴

A gróf még ez évben tagja lett a Csány László által szervezett Kanizsai Takarékpénztár Egyesületnek, sőt a 36 tagú igazgató választmányba is beválasztották.²⁵ 1847-ben Guido fiával együtt belépett a pesti Ellenzéki Körbe, ahol mindketten 10-10 forint tagdíjat fizettek be.²⁶

1847. augusztus 30-án a vármegye közgyűlése a megyei főorvos évnegyedes jelentését tárgyalta meg, amelyből kiderült, hogy a megye a szegény, magatehetetlen súlyos betegeket kórház híján a börtön rabkórházában helyezi el, s tartásukat a megyei házipénztárból fedezi. A beszámoló hatására a tekintetes karok és rendek kívánatosnak tartották egy megyei kórház létrehozását. Megvalósítására kórházlétesítő bizottságot hoztak létre, melynek elnöke gróf Batthyány Károly lett.²⁷ A bizottság tagjai közt ott találjuk a zalai liberális ellenzék olyan prominenseit, mint báró Putheány József, Oszterhueber József, ifjabb Csúzy Pál, Inkey Kázmér, stb. Az elnök novemberben még beszámolt az előkészítés állásáról, azonban a következő év forradalmi eseményei már nem tették lehetővé a megyei kórház megszervezését; hadikórházakra annál inkább szükség lett. (Érdekesség, hogy ez év végén – magánkezdeményezésre – mégis nyílt polgári betegápoló intézet a megye székhelyén, Zalaegerszegen.)

1848 márciusában gróf Batthyány Károly Zalában az első között értesülhetett a pesti forradalom eseményeiről. Bizalmas kapcsolatukat jelzi, hogy Csány László neki, a „Különösen tisztelt Méltóságos Gróf Úrnak” írta meg, hogy „a szabad sajtó tetteleg behozatott, Landerer nyomdája elfoglaltatott. [...] A 12 pontot a tanács elfogadva, aláírta.

Elfogadta azokat a Helytartótanács is. Stancsics a politikus fogoly a katonaság által szabadon bocsátottat [...] Pest lábán, ezerek hullámanak a városház előtt, de a csend még egy percig sem lőn megzavarva.”²⁸

¹⁹ Uo.

²⁰ Molnár András: Csány László a zalai reformellenzék élén. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849. (Zalai Gyűjtemény 30.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1990. 38. p.

²¹ Mező Ferenc i. m. 4-11. p.

²² Molnár András: „A zalai ágyúzás”. Zala megye önkéntes adózói (1845-1848). In: Századok, 1996. 5. sz. 1211-1240. p.

²³ ZML Nemesi összeírások. Önkéntes adózók összeírásai 1845-1847.

²⁴ Batthyány Károly után a következő legnagyobb összeget, 1200 forintot Inkey János ajánlotta. Lásd: MOL A 105. Magyar kancelláriai levéltár. Magyar királyi kancellária. Informations-Protocolle der Ungarisch-Siebenbürgischen Section. 1845. április 5. (13. ülés) 14-16. p.

²⁵ Molnár András: Csány László a zalai reformellenzék élén. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849. (Zalai Gyűjtemény 30.) Zalaegerszeg, 1990. 54. p.

²⁶ MOL R 151. Az Ellenzéki Kör iratai. Az Ellenzéki Kör pénztári számadása 1847-ik év április 1-től 1848-ik év mártius 31-ig. Pesten, nyomtatott Beimelnél, 1848. [Nyomtatvány]

²⁷ ZML kgy. jkv. 1847:2877., 1847:4169.

²⁸ Csány László levele Batthyány Károly grófnak, 1848. március 15. In: Csány László kormánybiztosi iratai 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 44.) (Sajtó alá rend. Hermann Róbert) Zalaegerszeg, 1998. (a továbbiakban: Csány László kormánybiztosi iratai) I. köt. 25-26. p.

A csend azonban nem sokáig tartott. 1848 tavaszán parasztmozgalmak, zsidóellenes zavargások söpörtek végig a Dunántúlon. Csány Lászlónak a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmánynak küldött jelentéséből tudjuk, hogy Batthyány Károly birtokán is, a szentgróti polgár városban, „az uraság tulajdonának elfoglalását s a zsidók elleni ingerültséget katonai erő mutatása által a vétkesek befogatása mellett meggátolni, s a rendet helyreállítani sikerült, anélkül, hogy a sorkatonaságnak védőleg történt fellépését bármi legkisebb erőszakra használni kellett volna”.²⁹

Talán saját javainak védelme, talán Csány László hazáért való lelkesedése és tevékenysége ösztönözte arra a grófot, hogy 49 éves fejjel nemzetőrnek álljon. 1848 nyarán azonban már nem elsősorban a belbiztonság, hanem a Horvátország felől érkező veszedelem adott rendkívüli feladatokat mind a Dráva vonal védelmével megbízott Csány kormánybiztosnak, mind pedig a nemzetőrnek állt Batthyány Károlynak. A határok védelmére kimozdított nemzetőrség nemcsak megfelelő fegyverzettel nem rendelkezett, hanem alkalmas parancsnokoknak is híján volt. Ezért Csány maga ajánlotta Mészáros Lázár hadügyminiszter figyelmébe, és kérte nemzetőr őrnagyi kinevezését: „g[róf] Batthyány Károly, ki elhagyva gazdag, kényelmes életét, lelkesülve veszélyben forgó hazája eránt, két fiával kelt ki annak oltalmára, újra őrnagyként ajánlom” - írta 1848. július 8-án Nagykanizsáról küldött levelében.³⁰ Kinevezéséről a miniszterelnök nemzetőrségi titkára július 15-én értesítette a kormánybiztos.³¹ Batthyány 1848 augusztusában már Zala vármegye szántói járása nemzetőrségének őrnagya lett. Zászlóaljához öt század tartozott. A harmadik század parancsnoka idősebb fia, Guidó volt, az ötödik században főhadnagyi rangban Zsigmond fia szolgált. Tábori szolgálatra vezényelt csapata 1848. augusztus elején Letenyén, Újfaluban és Csentén táborozott, ott került sor a tisztválasztásra is.³² A zászlóalj fegyverzetéhez 61 puskához tartozott, amelyhez 122 tűzkövet, 500 kisebb és 100 nagyobb kapszlit, valamint 800 töltényt küldött a kormánybiztos, azzal az utasítással, hogy a hasznavehetetlen fegyvereket is javíttassák ki.³³ A puskák – elsősorban rozsdás vadászpuskák – mellett dárdákból és egyenesre kovácsolt kaszákból állott a fegyverzetük. Nemzetőrei egyenruhaként vörös zsinórzatos vászonzubonyt és nadrágot, valamint sapkát viseltek.³⁴ Batthyány Károly 1848. augusztus 20-án kelt levelében azt kérte Csány Lászlótól, hogy szántói zászlóalját szállíttassa át a Muraközbe „azon oknál fogva, [...] minthogy a nemzetőrség kiállítása által a környékbeli lakosok a nemzetőri egyének tartásával tetemesen terhelve vagynak, de azon elvnel fogva is, ha a berohanás megtörténne, fekvéseink távolléte miatt csak fáradt s ellakadott erővel állhatnánk elleneink elébe”.³⁵

Jellačić szeptember 11-ei támadását követően Csány László királyi biztos a zalai nemzetőr egységeket Kanizsa környékére vonta vissza, majd István nádor utasítására, a dunántúli magyar táborba, Veszprém felé irányította, azzal a szándékkal, hogy ott egyesülve a gyülekező magyar sereggel, a Balaton környékén ütközzenek meg az ország belseje felé nyomuló ellenséggel. Erre utasította szeptember 19-én kelt levelében Batthyány őrnagyot is: „Egyéberánt Nagyságodnak hazafiságában, erélyességében, szilárd jellemében teljesen és tökéletesen bízva erősen hiszem, hogy a kimozdítandó és kimozdítható gyakorlott őrseregekkel nádor őfenségéhez, ki a tábor vezényletét átvette, minél előbb csatlakozni fog nagyságod, azoknak, mint idősb őrnagy, főparancsnok”.³⁶ Csány leveléből az is kiderül, hogy bizalmas kapcsolatokat továbbra is megőrizték, a gróf tanácsokat adott a kormánybiztosnak a népfelkelés elrendelésével kapcsolatban, ő pedig biztosította az őrnagyot, hogy az általa kinevezett tiszteket megerősíti pozíciójában.³⁷ Csány László később megváltoztatta a fenti parancsot, és csak a reguláris seregeket indította a nádor táborába. (1848 szeptemberében Batthyány Károly neve is felmerült „az első zalai önkéntes nemzetőri zászlóalj” - a későbbi legendás 47. honvédszászlóalj - parancsnokának kinevezésekor, mivel azonban az önkéntes zászlóaljban akkor már Gyika Jenő, kilépett császári-királyi hadnagy látta el a parancsnoki teendőket, a gróf önként lemondott a felkínált beosztásról.)³⁸

Szeptember végén, október legelején Batthyány ismét Kanizsa környékén, Récsén táborozott a szántói nemzetőrökkel.

29 Csány László és Széll József jelentése a MOIB-nak, 1848. április 26. In: Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. 35. p.

30 Csány László jelentése Mészáros Lázár hadügyminiszterhez, 1848. július 8. In: Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. 101. p. Csány már június 28-án kelt, a hadügyminiszterhez írt levelében ajánlotta Batthyány Károly kinevezését.

Lásd: Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. 85. p.

31 Csány László jelentése Mészáros Lázár hadügyminiszterhez, 1848. június 28. In: Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. 85. p.

32 MOL H 103. Csány László kormánybiztosi iratai. Zala megye levelei 80. Batthyány Károly levele Csány Lászlóhoz, 1848. augusztus 11.

33 MOL H 103. Zala megye levelei 88.

34 Novák Mihály: Zalavármegye az 1848-49. évi szabadságharcban. Zalaegerszeg, 1906. 38. p.

35 MOL H 103. Zala megye levelei 88.

36 Csány utasítása Batthyány Károlynak, 1848. szept. 19. In: Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. 315. p.

37 Uo.

38 Molnár András: A zalai 47. honvédszászlóalj felállítása 1848 őszén. In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból 1987. (Zalai Gyűjtemény 26.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1987. 117. p., Hermann Róbert:

A 47. honvédszászlóalj története. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 33.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1992. 124. p.

A kormánybiztos utasításainak megfelelően igyekeztek az ellenség utánpótlás vonalait zavarni, fegyvereit, élelmiszereit megszerezni. Szeptember 30-án Csillagh Lajos első alispán jelentette Csánynak, hogy az „illérek [...] több száz szekerei a mi nemzetőreink által részént gróf Batthyány Károly úr vezérletével, részént keszthelyi őrseregünk vitézségével elfogattak, azokat késérő illérek részént lekaszaboltattak, részént elfogattak”.³⁹

Október harmadikán, miután Csány kormánybiztos arra utasította, hogy támadja meg Kanizsát és foglalja vissza az ellenségtől,⁴⁰ csapataival részt vett a kanizsai ütközetben. Amikor a kanizsaiak felkelésével kezdődött csata során a horvát csapatok Nugent tábornagya vezetésével a légrádi úton menekültek a városból, Szentmiklósnál Batthyány Károly csapatai próbálták elállni az útjukat. A rosszul felfegyverzett zászlóalj - kb. 650 fő, elsősorban dárdákkal és vasvillákkal felszerelve, mindössze 125 darab puskával – feladata az volt, hogy a horvátokat az oldalról támadó vasi nemzetőrök és kanizsai népfelkelők „lövésére vezesse”.⁴¹ „...ezek Lusán⁴² seregét oly közel láttak [sic!], hogy annak főposztjai⁴³ nekik szóval mondák, urak, ne lőjenek reánk, miért mi reterálni⁴⁴ akarunk, és löni nem fogunk; de g[róf] Batthyány Károly vezérünk azonnal sorra állított és tüzeltetett erősen” – tájékoztatta az ütközetről Saffarich Miklós kanizsai polgár Csány Lászlót.⁴⁵ A nemzetőrök, bár kezdetben eleget tettek feladatuknak, megrettenve a „foltonos ágyúzás és tüzelés”-től, a közeli erdőbe menekültek.⁴⁶ Vidos József, a vasi nemzetőrség és a kanizsai ütközet parancsnoka ezt írta jelentésében: „Gróf Batthyány őrnagy bátran viselvé magát, s nem hagyta oda a csatatér, mígnem maga nyolc vitézzel maradt, a többiek elszélesztettek”.⁴⁷ Az őrnagy mellett maradt nyolc vitézből ketten a saját fiai voltak. A horvát csapatok bevonultak Szentmiklósról és felgyújtották a falut.

A kanizsai ütközet után Batthyány Károly új megbízást kapott a megyei Állandó Bizottmánytól: a zalai nemzetőrség 4., eddig még nem mozgósított osztályának parancsnoka lett Horváth Vilmos kormánybiztossal együtt, azzal a feladattal, hogy a felszabadított Kanizsát és környékét biztosítsa.⁴⁸

1848 decemberében a gróf visszavonult a csatatérről, hazaköltözött szentgróti otthonába. Kapcsolata Csány Lászlóval azonban továbbra is élénk maradt, folyamatos levelezésben álltak egymással. Őt kérte meg, hogy Zsigmond fiát ajánlja be a pesti ulánus iskolába, kérését Csány Kossuth figyelmébe ajánlotta.⁴⁹ A Győrben táborozó kormánybiztos pedig egy „nyugalmas” lovat kért és kapott a gróftól, aki ugyanekkor – lovai fenntartására – 2500 forintot biztosított egy Nagyszombat környékén harcoló fiatalember, (valószínűleg Schmiedegg) Kálmán számára.⁵⁰

1848 decemberének második felében – miután Windisch-Grätz hadserege támadást indított az ország ellen – a magyar csapatok kivonultak Zala megyéből, helyüket a császáriak foglalták el. A megye pacifikálása azonban komoly gondot okozott a megszállóknak. A csatatérről visszavonult Batthyány gróf és Horváth Vilmos kormánybiztos készülve az ellenállásra, Szentgrótot és Zalabért „minden terveik és izgatásaik tűzhelyévé tették”. Ezért Burits osztrák vezérőrnagy azt javasolta a megszállók főparancsnokának, Laval Nugent tábornagynak, hogy az osztrák reguláris csapatok számára is problémát jelentő, rabló, fosztogató, szedett-vedett horvát határőr zászlóaljokat osszák be abba a dandárba, amely a két települést megszállja, majd tartsák erős felügyelet alatt, mert csak így biztosítható a császári csapatok további előnyomulása a Dunántúlon.⁵¹

Nincs tudomásunk arról, hogy Batthyány Károly és a szentgrótiak fegyveresen ellenálltak volna a megszállóknak. A

39 Csillagh Lajos zalai első alispán levele Csány László kormánybiztoshoz. Zalaegerszeg, 1848. szept. 30. In: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben. Okmánytár. (Sajtó alá rend. Hermann Róbert és Molnár András.) Nagykanizsa, 2000. (a továbbiakban: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben) I. köt. 203. p.

40 Csány László kormánybiztos levele Zala megye Állandó Bizottmányához. Martonvásár, 1848. október 2. In: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben I. köt. 223. p.

41 Hermann Róbert: Kanizsa felszabadítása 1848. október 3-án. In: Zalai Múzeum 7. Zalaegerszeg, 1997. 133. p.

42 Albert Nugent, a császári csapatok parancsnoka.

43 Előőrsei.

44 Visszavonulni.

45 Saffarich Miklós nagykanizsai polgár jelentése Csány László kormánybiztoshoz, Győr, 1848. október 7. In: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben I. köt. 252. p.

46 Skublics József levele Csány Lászlóhoz. Hely és dátum nélkül. In: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben I. köt. 266. p.

47 Vidos József jelentése ifj. Pázmándy Dénesnek, a képviselőház elnökének. In: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben I. köt. 233. p.

48 Zala megye Állandó Bizottmányának határozata Nagykanizsa és a megye védelméről. Zalaegerszeg, 1848. október 9. In: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben I. köt. 254. p.

49 Csány László Batthyány kérését Kossuth figyelmébe ajánlotta. Lásd: Csány László kormánybiztosi iratai II. köt. 61. p.

50 A kérést Csány László közvetítette Batthyány gróf felé, a fiatalembert csak „Kálmánunk”-ként emlegetve. Schmiedegg Kálmán Csány László gyámfia volt. Lásd: Csány László kormánybiztosi iratai II. köt. 107. p. (Csány levele Batthyány Károlyhoz, 1848. december 21.)

51 Burits vezérőrnagy jelentése Nugent tábornagynak. 1849. január 4. In: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben II. köt. 11-12. p.

gróf csak eltűrte, de el nem fogadta az osztrák hadsereg bevonulását és a nyomában megjelenő császárhű tisztviselők hatalomátvételét, ellenérzésének hangot is adott. 1849. január végén, február elején a megye élére kinevezett császári biztos, Fiáth Ferenc körutazást téve Zalában, többek között Szentgrótra is el akart látogatni, hogy ott „a vidék népével és előljáróival” találkozzon. Mindezt előre jelezte Batthyány grófnak, aki egyébként Fiáth feleségének közeli rokona volt. „Károly gróf azt felelte, hogy más viszonyok közt igen örülne engemet házánál láthatni; de a mostaniak közt, s jelen minőségemben jobb szereti, ha nem jövök” – írta később visszaemlékezésében az udvarhű tisztviselő.⁵² Batthyány Károly elkerülte a szabadságharc leverését követő megtorlást, azonban alig három évvel később, 1852. szeptember 27-én váratlanul elhunyt. Az október 12-én tartott gyászünnepélyén Szabó Imre hitszónok, felsőiszkázi plébános⁵³ búcsúztatta, aki beszédében a gróf jóságát, jótékonyágát emelte ki: „Soha koldus, kit sorsa alamizsnára kényszerített, vigasz nélkül küszöbéről nem távozott. [...] Ha a vidéket csapás sújtotta, a gróf mindig az adakozók első sorában állott. Midőn néhány nappal halála előtt Szentgrót polgárvárosában tűz pusztított, míg fia, gróf Zsigmond mentő angyalként az égő üszkők közé sietett, ő a kárvallottak első szükségeinek fődözéséről gondoskodott.”⁵⁴ Batthyány Károly a szó eredeti értelmében nemes ember és jó hazafi volt, méltó az utókor emlékezetére.

Batthyány Károly gróf szentgróti kastélya

52 Részlet Fiáth Ferenc: Életem és élményeim c. visszaemlékezéséből. Közli: Zala megye történelmi olvasókönyve. Helytörténeti szöveggyűjtemény. (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1996. 218-219. p.

53 Szabó Imre (1814-1881) író, püspök, tanár. 1848-ban a Katholikus Néplap alapító szerkesztője. Erkölcsnemesítő színdarabokat fordított, népies elbeszéléseket írt. A szabadságharc alatti magatartása miatt vidékre helyezték. 1861-től négy ciklusban, Deák-párti programmal országgyűlési képviselő volt.

54 Egyházi gyászbeszéd Gróf Batthyány Károly hamvai fölött. In: Szabó Imre: Néphez alkalmazott egyházi beszédek különféle alkalmakra. 2. bőv. kiad. V. köt. Egyházi alkalmi és gyászbeszédek. Eger, 1859. 340. p.

Katona Csaba

Gróf Batthyány Lajos újratemetése 1870-ben*

Gróf Batthyány Lajost — aki 1848. március 17-én elsőként kapott miniszterelnöki kinevezést Magyarországon — 1849. október 6-án, az aradi vértanú tábornokokkal egy napon végezték ki a pesti Újépület udvarán „por és golyó által”, azt követően, hogy a fogoly késsel elkövetett öngyilkossági kísérlete dugába dőlt. Batthyány azért próbálkozott meg életének kioltásával, hogy a megszégyenítő akasztást elkerülhesse. Erre végül nem került sor, az első magyar miniszterelnökkel sortűz végzett. Talán nem hiábavaló felidézni Johann Franz Kempen von Fichtenstamm altábornagynak, a kivégzés elrendelőjének érzéketlenséget tükröző szavait a történetekről: „Valahogy — még nem tudni hogyan — egy kis tompa tőr birtokába jutott, s ezzel a jobb álcsonat alatt megsértette a verőeret, ezáltal elvérzett volna. Miután a vérzést elállították, s minden akadályt sikerült megszüntetnem, este agyonlöttem. Nekem az ezekből az akadályokból adódó tárgyalások rossz érzést okoztak, ezt akárhogy igyekeztem is, nem tudtam lerázni.”

A holttest az ítélet végrehajtása után három órán át a helyszínen maradt a „szabályoknak” megfelelően, majd ezt követően szállították át a Rókus Kórház halottasházába, ahol az a sors várt volna rá, hogy a kórházban elhunyt nincstelenekkel egyetemben közös sírba vessék a Józsefvárosi temetőben. A földi maradványokról azonban az özvegy, Zichy Antónia grófnő megbízásából a Batthyány család orvosának, Hausmann Ferencnek kellett gondoskodnia, aki korántsem veszélytelen feladatát lelkiismeretesen látta el. Megbízata ugyanis nem merült ki abban, hogy Batthyány holttestét végsőnek szánt nyughelyére kísérje. Szántóffy Antal józsefvárosi plébánossal együtt ugyan a temetőbe vitették a kórházból a maradványokat, ám a temetésre nem került sor, mert a plébános úgymond nem találta „megfelelőnek” a sírgödört. Utasítására a kórház kocsisa a holttestet továbbszállította a pesti ferences templomba.

Szántóffy erről a bátor akcióról az alábbiakat vetette papírra: „Miután színleg plébániám temetőjében sírt ásattam volna, Hausmann orvosodtor és Bártfayné kíséretében esti 10 óra felé bérkocsiban megjelentem a rókusai kóroda kapuja előtt, mely egynehány perc múlva kinyílván, a boldogult miniszterelnök tetemeit egy egészen közönséges, mint nevezni szokták, létrás szekér vitte kifelé, mint rendelve volt, a józsefvárosi temetőbe. Hárman a fiákerben nyomban követtük minden akadály nélkül, csak a vámháznál a katonai őrség vizsgálta a halottas kocsit tartalmát, míg végre a temetőbe érve, leszálltam a kocsiról, és mint a hely ura, színleltén kissé szigorúbb szavakban kifejezést adva tettetett elégedettségemnek az ásott sír nem elegendő mélysége s egyéb célszerűsége felett, ez ürügy alatt a halottas kocsisnak megparancsoltam, hogy miután éjjel új ásás által a dolgon segíteni nem lehet, forduljon vissza, s hajtson, amerre parancsolni fogom. S így történt, hogy ismét a vámház mellett el — hol többé kérdőre sem vontak — egyenesen a Szent Ferenciek zárdája felé hajtattam, hol mintegy éjjel 11 óra felé érkezünk meg, s hol már vártak bennünket. Boldogult Dank Agáp néhány csak öregebb páter kíséretében, kik a titokba be voltak avatva, égő fáklyákkal fogadott bennünket. A halottaskocsi hazarobogott, a holttemek pedig a sírboltba vitettek, és egyházi szertartás mellett néhány atya és segédkező jelenlétében ünnepélyesen beszenteltettek.”

A szerény sírt a titkos temetést követően mindössze egy vörösmárvány tábla fedte, amelynek felirata ez volt: „1849-ben okt. 6-án az Urban elhunyt G. B. L. Áldás és béke hamvaira.” Ezt a kőlapot befelé fordítva helyezték el, így a sírban nyugvó azonossága — legalábbis elvileg — rejtve maradt. A befalazott, jel nélküli üreg ma is látható a mellé helyezett kőtáblával együtt a templomban. A temetést követően Batthyány Lajos özvegye előbb Franciaországban, majd — számos más emigránshoz hasonlóan — Genfben telepedett le gyermekeivel, ahogy azt Klapka György tábornok is megemlíttette emlékirataiban: „Míg ezek történetek vala, honfitársaim száma Genfben mindegyre gyarapodott. Gróf Batthyányné, a szerencsétlen Batthyány Lajos özvegye, gyermekeivel együtt ideköltözött, s a gyönyörű Boissière-villát vette bérbe, hol mély gyászba merülve, gyermekei nevelésének élt.” 1856-ban Zichy Antónia és gyermekei hazatértek svájci emigrációjukból, de nem Pesten, hanem vidéken, a Pápához közel eső, Veszprém vármegyei Dákán telepedtek le. Az özvegy a nyilvánosság előtt mindig gyászfátyollal mutatkozott. Hazatérése után többször ellátogatott férje sírjához, a hivatalos és méltó újratemetés kérdése azonban csak a kiegyezést követően jöhetett szóba. Ekkor viszont mind aktuálisabbá vált, hiszen Batthyány személye megkerülhetetlen volt a dualista államban, amelynek azonban egyszerre kellett lojálisnak lennie 1848–1849. forradalmi szellemiségéhez és az uralkodóhoz, I. Ferenc Józsefhez.

* Jelen írás az alábbi tanulmány rövidített változata: Katona Csaba: „Ezen gyászünnepelemek kiválóan városi jelleggel kell bírnia ...” Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök 1870. évi újratemetésének háttere. In: Kisebbségkutatás 2007. 3 sz. 539–562. p. A tanulmány megírásához nyújtott segítségért Basics Beatrixnak (Budapesti Történelmi Múzeum), Gajary Istvánnak, Farkas Andreának, Jancsó Évának és Szécsényi Mihálynak (valamennyien Budapest Főváros Levéltára) és Molnár Andrásnak (Zala Megyei Levéltár) tartozom köszönettel.

A miniszterelnök emléke egyre nagyobb súllyal nehezedett a politikai élet szereplőire, mind világosabbá vált, hogy kivégzése nem „csupán” embertelenség, de súlyos politikai baklövés is volt. Az újratemetése elé azonban komoly akadályt támasztott, hogy a miniszterelnököt az ítéletben felségsértésben találták vétkecsnek, tehát rehabilitálni kellett volna. Csupán egy út volt járható: az uralkodó és a kormány hallgatólagos jóváhagyásával, ám aktív részvétele nélkül kellett Batthyány Lajost új, immár nyilvános sírhelyén végső nyugalomba helyezni.

Végül az a döntés született, hogy hivatalosan Pest városa temetteti újra a miniszterelnököt. Arról azonban, amire később sor került, ti., hogy a kormány hivatalosan semmilyen szinten nem képviselteti magát, ekkor még korántsem esett szó, hiszen nyilvánvaló volt, hogy *országos* jelentőségű eseményről van szó, ha nem is *államiról*. A főpolgármester maga is úgy fogalmazott, hogy „az országhoz méltó dísszel és ünnepéllyel” kell a szertartást véghezvinni.

A háttérben megbúvó kormányzati beleegyezés jele volt az is, hogy a kormányhoz közel álló Pesti Napló indított gyűjtést még 1869 végén Batthyány síremlékére, ami értelemszerűen a kihantolás és újratemetés gondolatát is felvetette. Az sem véletlen, hogy az eredeti elképzelések szerint a magyar katolikus egyház feje, az esztergomi hercegprímás celebrálta volna a gyászszertartást az először elkészített tervezet 3. pontja szerint. Ugyancsak érdemes idézni ennek a tervezetnek a 4. pontját, hiszen eszerint „hatóságilag meghívandók lennének [...] a törvényhozás mindkét háza, a minisztérium.” Sőt, az a 7/h pont szerint az ország képviselői és a felsőház tagjai is részt vennének a temetési menetben, a 7/i pont szerint pedig a miniszterek is. Ebből — és ennek komoly jelentősége van — azonban semmi nem valósult meg, pedig a nekik szánt meghívólevél meglehetősen határozottan fogalmazott, amikor arra célzott, hogy valamennyi meghívott az újratemetés rangját „saját magas személye által [...] emelni, ennek meg nem történhetése esetén pedig [...] egy helyettest nevezni s bennünket kegyet határozatáról mielőbb értesíteni kegyeskedjék.”

Gondot okozott a megfelelő indoklás is: hiszen ha nincsen rehabilitáció, akkor vajon mi az az ok, ami miatt meg kell bolygatni az éveken át érintetlen sírt? Meglehetősen átlátszó indokot sikerült felhozni: megjelent egy általános szabályrendelet, amely szerint egészségügyi okok miatt „a városunkban létező összes szentegyházak sírboltjába való temetkezés megszüntetett.” Erre hivatkozva fogadta el Pest városánál 1870. január 21-én „a közgyűlés osztatlan helyesléssel” e javaslatot: „Nehogy a sírboltok megrendelt elzárásával a nagy halottat megillető kegyeletes emlék feledékenységbe menjen, kívánatos lenne, hogy a városi hatóság néhai Batthyány Ferenc holttesteinek a kerepesi köztemetőben leendő méltó és ünnepélyes elhelyezése iránt intézkedést tétessék.”

Az eseménysor lebonyolítására bizottságot állított a város, amelynek élére az újratemetés egyik legfőbb szorgalmazója, Királyi Pál, Pest város főjegyzője került. Királyi szívügyének tekintette a feladatot, ő volt az, aki már 1869 utolsó napjaiban kezdeményezte, hogy induljon gyűjtés a volt miniszterelnök síremlékének felállítására. Nyilvánvaló volt azonban, hogy Pest városa nem cselekedhet a család, vagyis az özvegy, Zichy Antónia grófnő és az időközben felnőtt fiú, gróf Batthyány Elemér beleegyezése nélkül, ezért Pest főpolgármestere, levélben fordult a kivégzett miniszterelnök hátramaradott családtagjaihoz.

Zichy Antónia udvarias levélben válaszolt a hivatalos megkeresésre, kifejezve, hogy a tisztelet, amely „Pest városi tisztelt hatóság részéről nyilvánított, enyhíti némileg szomorú sorsa feletti” bánatát. „Pest városi hatóság és a közönség kívánságának engedve” beleegyezését adta a holttest exhumálásához és újratemetéséhez. Ugyanakkor azonban, mint az várható volt, feltételeket is szabott: „... a város hatósága magát fiammal, Batthyány Elemérral érintkezésbe tegye, a kegyeletteljes szándokának mi módoni kiviteléről; amit azon okból is óhajtunk, hogy részünkről a temetőbeni illő hely megszerzéséről gondoskodhassunk. Úgy szinte az ünnepélyes temetésnek kitűzött idejéről jökor értesülve legyünk, miután a gyászünnepélyben mind én magam, mind az üdvözült családja rész venni kívánunk.”

Az exhumálásra 1870. március 29-én a bizottság úgy kerített sort, hogy azon jelen volt Batthyány Elemér is. A temetés előtt két nappal, június 7-én a rendezőbizottság Királyi Pállal az élén meglátogatta Zichy Antóniát és átadták neki a holttestet rejtő új érckoporsó kulcsát, majd másnap ebben a koporsóban addigi nyughelyén, a ferences templomban ravatalozták fel Batthyány Lajos gróf maradványait.

Mire azonban ezekre sor került, már szó sem volt arról, hogy a kormány vagy az országgyűlés bármilyen szinten hivatalosan képviseltesse magát: az eredeti tervek oly mértékig „szelídültek”, hogy immár a temetési menetben sem szántak szerepet a kormánytagoknak. Sőt az az elképzelés is az enyészete lett, hogy az esztergomi primásérsek, Simor János celebrálja a gyászszertartást. Nem lehetetlen, hogy halogató taktika húzódnhatott meg a háttérben: Pest május 24-én kénytelen volt levéllel fordulni hozzá, hiszen — „legnagyobb megütközésünkre” — még csak választ sem kaptak Esztergomból a korábban megküldött felkérésükre... Pár nappal később, 27-én kelt az a levél, amelyben azt az értesítést kapták, hogy a magyar katolikus egyház fejét épp Rómába szólította a kötelesség, ezért Szabó József püspököt kéri fel, hogy helyettesítse.

Az újratemetésre 1870. június 9-én került sor. A részletes menetrendről a Királyi Pál-féle bizottság egy kétnyelvű (magyar és német), nyomtatott programot is kiadott. Ebből egyebek mellett kiderült az is, hogy hivatalosan kik vettek részt a temetési szertartáson — legfőbbsképpen pedig az, hogy *kik nem*. A menetet a városi őrmester nyitotta meg Pest huszáraival, őket a céhek, a temetkezési egyletek, a kereskedő testületek és „egyéb pesti polgárok” követték, majd

lovas bandérium, a különféle törvényhatóságok küldöttei, az egyetemi hallgatók, az Akadémia, az egyetemek vezetői, a központi hatóságok delegáltjai, az egyházi személyek és a városi hatóság következtek, ez utóbbi élén a pesti főbíró és főpolgármester haladt. Őket zenészek követték, majd a hamvakat vivő gyászkocsi, amelyet a gyászszertartást végző egyházi személyek kísérték, 24 kivont karddal szolgáló, illetve 100 kezében fáklját tartó pesti polgárral, akik Batthyány özvegyét és gyermekeit, illetve a kocsi vették körül. A menetet városi huszárok zárták le.

A város, illetve a család szerepét nagyon komolyan kihangsúlyozták. Ez nyilvánult meg pl. abban, hogy a hamvakat a városi főjegyző, Barna Zsigmond vette át a temetőben, illetve, hogy a „ravatal közelébe eső főhely a nagy halott özvegyének és a család tagjainak tartatik fent.” Azt, hogy a város mennyire fontosnak tartotta kellően kidomborítani a saját szerepét (egyébiránt teljes joggal), azt jelzi, hogy a tanácsi közgyűlésen Gamperl Alajos helyettes főpolgármester felszólalt június 8-án, azaz egy nappal a temetés előtt, hogy a képviselők minél többen legyenek jelen másnap.

A temetés a tervek szerint teljes rendben zajlott le, részben a főváros közönsége, részben pedig a nagyszámú vidékről érkezett gyászoló révén óriási tömeg kísért utolsó útjára az első magyar miniszterelnököt, amit az özvegy, Zichy Antónia is fontosnak tartott kiemelni a Pest városához írott köszönőlevelében. Ahogy ő fogalmazott, a temetésre „nemes Pest városa hazafias kezdeményezésére és áldozatkészsége folytán a *nemzet általános részvétnyilatkozatai között*” került sor.

Ugyancsak jellemzőnek mondható, hogy a nagyszámú magánemberen kívül Pest mellett számos törvényhatóság képviseltette magát a temetésen. Hogy mennyire fontosnak tartották részvételüket és miképp tekintettek az újratemetésre, azt számos példával lehet érzékeltetni. Alább hosszabban idézem Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyvét 1870. május 2-áról: „Barcza Sándor első alispán úr előadja, miszerint a megye közönsége gróf Batthyány Lajos emléke iránti mély kegyelet- és hálaérzetét a legutóbb tartott közgyűlés alkalmával is tanúsította az által, hogy országos síremlékének célba vett felállítására megyeszerte közadakozások gyűjtését rendelte el, s miután a Nagy Hazafi hamvainak *nemzeti gyászünnepéll* leendő eltakarítása, és a 20 éven át zárva magában foglalo nyughelyéről a pesti városi közsírkertbe leendő áthelyezésére Pest városa a végre megbízott választmánya által folyó év június hó 9. tűzetett ki határnapul, s a törvényhatóságok közül máris többen kegyeletük tanúsítását leendő képviseltesük által elhatározták, azért indítványozza első alispán úr, hogy Zala megye közönsége is mint az országos közérzület hív osztályosa, jelen közgyűlés alkalmából az *ország gyászünnepélyén* leendő képviseletét határozza el.” A hosszadalmas idézetből világosan kitészik, hogy Zala vármegye egyértelműen országos eseményként tekintett Batthyány Lajos kihantolására és ünnepélyes újratemetésére. Ennek megfelelően az indítványozó első alispán vezetésével húsztagú küldöttséget választott meg a közgyűlés, úgy azonban, hogy az „ez alkalommal jelen nem lévők közül is még számosan fognak ezen küldöttséghez csatlakozni, és azt oly számrá egészíteni ki, mely megfelelő legyen a megye kegyeletének, mellyel gróf Batthyány Lajos emléke iránt viseltekik.”

A törvényhatóságokkal ellentétében a kormány tagjai — akárcsak 1894-ben Kossuth Lajos temetésén — csupán saját személyükben voltak jelen. Így 1848–1849 egykori szereplői közül lerotta tiszteletét a gyászszertartáson maga a miniszterelnök, gróf Andrássy Gyula, kormányának tagjai közül pedig báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi, valamint Gorove István közlekedés és közmunkaügyi, Kerkápoly Károly pénzügy- és Szlávy József, földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter, de rajtuk kívül megjelent pl. az 1848-ban vagy 1849-ben miniszteri tárcát viseltek közül Deák Ferenc és Horváth Mihály történétíró is (aki egyébiránt Genfben a Batthyány-gyerekek nevelője volt).

A gyászbeszédet természetesen nem kormánytag, de nem is a család képviselője, vagy Pest város valamely tisztviselője mondta. Ez a megtiszteltetés a pesti ferences rendház főnökének jutott, egyébiránt teljes joggal, hiszen ők ápták gondosan a néhai miniszterelnök sírját 1849 és 1870 között. A sors igazságtalansága, hogy Dank Agáp, akinek közreműködése nélkül 1849-ben nem sikerült volna legalább ideiglenesen méltó nyughelyet biztosítani Batthyány maradványainak, majdnem napra pontosan egy hónappal az újratemetést megelőzően, 1870. május 8-án Rómában elhunyt. A szertartást Szabó József esztergomi kanonok, nikopoliszi címzetes püspök celebrálta, míg a gyászbeszédet Piry Czirjék, a ferencesek pesti rendházának akkori főnöke tartotta meg, aki — túl azon, hogy ismertette a holttest elrejtésének történetét —, (egyházi emberhez illően) a megbékélés fontosságát hangsúlyozta, kerülve minden közvetlen vagy közvetett politikai utalást, beszéde egy részét egyenesen az özvegyhez, Zichy Antónia grófnőhöz intézve, az úgymond kellemetlen témákat teljes mértékig kerülve. Másnap, 10-én került sor a belvárosi plébániatemplomban a gyászistentiszteletre, amely azonban nem volt teljességgel nyilvános, csak az mehetett be, akinek erre külön engedélye volt.

Batthyány Lajos új sírja ekkor még egy márványlapokkal fedett márványüreg volt, amelynek helyén valamivel később, 1874-ben építették fel a ma is látható impozáns mauzóleumot, amelynek terveit Schickedanz Alfréd készítette el. Az özvegy, Zichy Antónia ezeket a munkálatokat éppúgy figyelemmel kísérte, mint a korábbiakat. Erről tanúskodik „Budapest vőlegénye”, báró Podmaniczky Frigyes hozzá intézett levele is, amelyben részletesen szolt az előkészületekről: „Az egész emlék csakis legjobb minőségű terméskőből, különféle színezetű márványkőből, s a díszítéseket illetőleg bronzból fogna elkészülni. Azon pont, melyet az emlék elfoglal, a lehető legszebb s egész Pestre s a budai heggyekre nyújt fenséges kilátást.”

Összegzésként őszintén le kell szögezni: Batthyány Lajos alakja meglehetősen bizonytalan kontúrokkal vázolható fel legtöbbször előtt, amit legalábbis részben talán oldani tud az ideai Batthyány-émlékév. Nevéhez két olyan dolog kötődik, amely alkalmas arra, hogy elfedje személyiségét és cselekedeteit: az, hogy ő volt az első magyar miniszterelnök, illetve koncepción alapuló kivégzése. E két, könnyedén memorizálható tény ismerete azt látszik sugallni, hogy jelentős tudás birtokában vagyunk őt illetően, többnyire azonban közhellyé merevült mondatok ismételtetése tapad nevéhez, szigorúan a fentiek mentén körözve.

Ha valaki bármiben az első, az eleve alkalmas arra, hogy más, meglehetősen fontosabb tényezők háttérbe szoruljanak, így a gróf esetében reformkori politikai szerepe. A mártírhálal ugyanakkor glóriát von alakja köré. Meglehetősen groteszk, hogy az igazságtalan ítélet és a brutális kivégzés érdemmé nemesedik... Nem az. Hanem egy roppant fájdalmas esemény, amely miatt többeknek kellett (volna) elszámolniuk a lelkiismeretükre nehezülő súllyal. Batthyány nem akart meghalni. Különösen érzéketlennek, már-már cinikusnak érzem, hogy újratemetésén elhangozhatott az is, hogy „kész volt elleneitől a halált elfogadni és meghalt.” Fogoly volt, elítélték, megölték: nem vállalta ezt a sorsot, hanem ez jutott számára.

Természetesen mindig egyszerűbb beérni a rövid és sommás magyarázatokkal, mintsem árnyaltabban megítélni egy-egy kényelmetlen kérdést, és ha figyelembe vesszük a fentieket, a romantika is óhatatlanul fogyatkozást szenved. Mindamelllett szögezzük le itt: Batthyány Lajos gróf nem az életét kioltó golyók okán nagy alakja a magyar történelemnek, hanem azon cselekedetei által, amelyek 1848-ban éppen őt tették alkalmassá a „ministerium” vezetésére és nem pl. Deák Ferencet vagy Kossuth Lajost. Ekképp pedig az elsőség sem történelmi érdem, az oda vezető út viszont nagyon is az (aminthogy miniszterelnöki működése is) — de nem a teljesítményorientált világot idéző hangzatos sorszám (első) és a méltatlan halál.

Keskeny az a határsáv, amely a „nemzet javát szolgáló” aktuálpolitika jegyében fogant ésszerű intézkedéseket elválasztja a szemforgató képmutatástól; félő, e szűk mezsgye nem is létezik, és minden csupán nézőpont kérdése. 1849. október 6-án egy politikai közéleti pályája véget ért — a lehető legdurvább módon. Egy ember meghalt. Kivégezték. Életében tehertételt jelentett az aktuális hatalomnak, amelynek dühödt megtorló intézkedése — akaratán kívül — vélhetően erősebb ellenfelet formált a halott miniszterelnök emlékéből, mint amilyen a még élő politikus lett volna, ha néhány év börtön után szabadon élhet, és nem esik áldozatul a dühnek, amely oly keményen sújtotta őt. 1867 után a halott árnya immár nem csupán elítélőire, hanem a kiegyezés alapján formálódó új államalakulat hatalmi pozícióit betöltő egykori harcostársaira is rávetült, alakja, emléke számukra is tehertétellé vált. Újratemetése időlegesen háttérbe szorította ugyan emlékét, de elleplezni nem tudta azt a kétarcúságot, amely az adott korra olyannyira jellemző volt: megadták számára azt a kegyeleti aktust, amely voltaképpen mindenkinek jár (ti., hogy ne jeltelen sírban nyugodjék), ugyanakkor azonban, hogy ne sérüljön a hatalom érdeke, farizeus módon az erkölcsi elismerést hivatalosan már nem kaphatta meg. Az élők érdeke győzött a holtak igazsága felett. 1849. október 6-án egy ember halt meg, de 1870. június 9-én a politikust temették újjá.

Batthyány-mauzóleum

Felhasznált források és irodalom

- Budapesti Történeti Múzeum. *Térkép-, kézirat- és nyomtatványtár Budapest Főváros Levéltára IV. 1303. Pest Város Tanácsának iratai Magyar Országos Levéltár H 2. Az 1848–49-iki minisztériumi levéltár. Miniszterelnökség. Általános iratok, 1848.*
- Zala Megyei Levéltár. *Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyve, 1870*
- Fejes Antal: *Egy beszédes márványtábla.* In: <http://pestiferences.ofm.hu/hirek/cikkek/2005gbl.html>.
- Gyászbeszéd néhai gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök ünnepélyes eltemetésére 1870. június 9-kén mondotta Piry Czirjék, sz. Ferencz rendi zárdafőnök. *Pest, 1870.*
- Katona Tamás: *Batthyány és az aradi vértanúk temetése.* In: *História* 1989. 3. sz. 16–18. p.
- Kempen von Fichtenstamm, Johann Franz: *Az ostorsuhogató.* In: *Küzdelem, bukás, megtorlás. Emlékiratok, naplók az 1848–49-es forradalom és szabadságharc végnapjaiból.* (Szerk. Tóth Gyula) Bp., 1978. 2. köt.
- Klapka György: *Emlékeimből.* (A szöveget gondozta, stb. Katona Tamás) Bp., 1986.
- László Ferenc: *Batthyány Lajos emlékezete: Louis gróf.* In: *Magyar Narancs* 2007. 20. sz. (lásd: <http://www.mancs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=14728>)
- Leho: *200 éve született gróf Batthyány Lajos — kezdődik a Batthyány-emlékév.* In: <http://www.papiruszportal.hu/site/?lang=1&f=&p=47&n=1329>
- M. Lovas Krisztina: *Titokban búcsúztatta Batthyányt a dualizmus elitje.* In: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?article=17592&page=2>
- Pulszky Terézia: *Egy magyar hölgy emlékiratai.* (Sajtó alá rend. Egyed Ilona) Bp., 1986.
- Stéfán Ildikó: *Batthyány Lajos halála és temetése.* In: *Sic Itur ad Astra* 1993. 2–4. sz.
- Székely Imre: *Templomunk bemutatása.* In: <http://pestiferences.ofm.hu/templom/bemutat.html>
- Tóth Vilmos: *A kerepesi úti temető másfél évszázada.* In: *Budapesti Negyed* 1999. 2. sz. 5–126. p.
- Urbán Aladár: *Gróf Batthyány Lajos emlékezete.* In: *Aetas* 2000. 1–2. sz.

Alexy Károly: Gróf Batthyány Lajos mellszobra

Béres Katalin

Batthyány-kiállítás Nagykanizsán

Nehéz, szinte lehetetlen feladatra vállalkozik az a múzeum, amely a választott témáról eredeti műtárgyak hiányában próbál érdekes, látványos történeti kiállítást rendezni. A nagykanizsai Thúry György Múzeum a Zala Megyei Levéltárral karöltve sikerrel oldotta meg a feladatot a 200 éve született gróf Batthyány Lajos, Magyarország első felelős miniszterelnöke előtt tisztelgő „*A magam útját jártam*” című emlékkiállítás megrendezésével.* A mártír miniszterelnök halála után vagyonát elkobozták, hagyatékának nagy része elkallódott, közgyűjteményeinkbe relikviáinak csak töredéke kerülhetett, amelyeket az évforduló alkalmából rendezett budapesti kiállításokon, a Budapesti Történeti Múzeumban és a Hadtörténeti Múzeumban, illetve a körmendi Batthyány-kastély tárlatán tekinthetnek meg az érdeklődők. Mivel a gróf közvetlenül nem kötődött Zala vármegyéhez, hozzá fűződő egyedi relikviák sem találhatóak megyénk múzeumaiban. A személyes hagyaték darabjai: Batthyány Lajos házisapkája, zománcozott fém gyertyatartója, aranyzsinóros mellénye, kivégzésekor viselt vászonmellénye, miniszterelnöki bársonyszéke, íróasztala, pecsétnyomója, stb., ha nem is tárgyi valóságában, de jó minőségű fotográfiákon mégis jelen vannak a zalai kiállításon.

Természetesen eredeti tárgyak, dokumentumok sem hiányoznak a tárlatról. A zalai közgyűjteményekben - a kesztelyi Balatoni Múzeumban, a Helikon Kastélymúzeumban, a Göcseji Múzeumban, a Zala Megyei Levéltárban és a Thúry György Múzeumban - őrzött korabeli metszetek, festmények, iratok, könyvek, fegyverek, viseletrekonstrukciók egészítik ki, színesítik a látványt, s szolgálnak információkkal a reformkor és a szabadságharc idejéről, Batthyány politikai tevékenységéről, kortársairól: elvbarátairól és ellenfeleiről.

A főszerep azonban a fotóké, amelyek élnek, rafakeretes, vagy keret nélküli kon. A Zala Megyei Levéltár albumhoz a könyv szerkesztője a hazai és külföldi közgyűjteményekben személyéhez, életéhez, pártalán túlzás nélkül állítható, fontosabb dokumentumokat, Zóka Gyula fotográfált anyagból válogatta ki aállítás képeit, s eredményül életrajz született. Ha a látás alaposan végignézi a képtartozó precíz képaláírásokból ismert sablonos,

elsősorban miniszterelnökségére és mártírúrára korlátozódó Batthyány-kép helyett egy izgalmas, sokoldalú, hús-vér emberrel, kiváló szervezőkészséggel megáldott politikussal ismerkedhet meg, aki mindig a saját útját járta. Ez utóbbi, szállóigévé vált gondolat – *Viam meam persequor [A magam útját járom]* – a gróf jelmondata volt (láthatjuk címeres pecsétlenyomatán), de a kivégzésére várva is ezt fogalmazta meg (múlt időben) feleségéhez, Zichy Antóniához írt búcsúlevelében 1849. október 5-én. E három szóba sűrített precíz „önjellemezést” választotta – nagyon találóan – a rendező az emlékkiállítás címéül.

A tárlat az életpálya bemutatásán túl, de abba beleágyazva láttatja a Batthyány-ikonográfia legfontosabb, ismert és kevésbé ismert darabjait. Reprodukcióként van jelen Medvey Ágoston elefántcsont miniatűrje, Friedrich Lieder 1839-ben készített, a nyughatatlan, kissé zilált kinézetű gróftól ábrázoló akvarellje, Barabás Miklósnak az Iparegyesület nagytekintélyű elnökét meggyászoló díszmagyarban megörökítő híres festménye, valamint a magyar miniszterelnököt ábrázoló egészalakos képe, amelynek eredetije elkallódott, csak a Burger Lajos készítette másolat maradt ránk. Különlegesség az ábrázolások között a Galsai Kovács Ernő zalai honvédőrnagy által készített, mindeddig ismeretlen akvarell Batthyány Lajosról, de látható Joseph Martignoni vízfestményén a Laibachban raboskodó, házikábtan sakkozó, perére váró gróf is, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

Eredeti műalkotásként tekinthető meg a Göcseji Múzeumban őrzött, Franz Eybl rajzolta, Batthyányt házikábtan

a fotóké, fotóreprodukciónak az egyszerű natúr mélybordó színű paravánostárban elkészült Batthyány készítője, Molnár András földi közgyűjteményekben, található, Batthyány Lajos lyafutásához kapcsolódó – juk, szinte összes – ábrázotumot, amelyeket zömében végig. Ebből a hatalmas rendező, Kunics Zsuzsa a ki egy színes, képes Batthyány togató veszi a fáradságot, peket, elolvassa a hozzájuk sokat, a történelemkönycsak néhány információra,

* Létrejöttét a Balassi Intézet Nemzeti Évfordulók Titkársága támogatta.

megörökítő színezett litográfia (1842), valamint Albert Decker díszmagyaros akvarell portréja. A Batthyány Lajosról készült korabeli alkotásokat végignézve egyetérthetünk Szemere Bertalannal, aki így jellemezte a gróft: „Magas, szikár, szép termet, orra római, antik metszésű, ábrázata fehér, halovány, fejét a magas, kopasz, alabástromszínű homloka ragyogóvá tette, világosbarna szakálla mellére hosszan hullámozott alá [...]. Összes valójának kifejezése komoly, hideg, imposant volt, viselete nyers, tüzes, büszke, lovagi.”

A kiállítás két teremben, kronológiai rendben, azon belül tematikus egységekben mutatja be Batthyány Lajos élet-útját. Előhangként azonban még a folyosón megismerkedhetünk a Batthyányak felmenőivel, mindenekelőtt Örs vezérrel, akitől a család származtatta magát, a grófi és hercegi címet szerző legjelesebb családtagokkal, láthatjuk a családi címert, az önnön vérével fiait tápláló pelikánt, valamint az egykori kanizsai uradalmi tisztartó, Sóskuti Tárnok Alajos Batthyányokról írt művéhez rajzolt óriási családfát.

A kiállítás rendezője külön egységet szentelt Kanizsa és a Batthyányak kapcsolatának, nem véletlenül, hiszen 1742-től a város a hercegi ág birtokába került. A kiállításnak helyet adó mai múzeum is egykor uradalmi épületként szolgált. E kapcsolat itt kiállított bizonyítékai többek között Mária Terézia adománylevele, egy úrbéri szerződés 1753-ból, a család címerével díszített uradalmi pecsétnyomó, a kanizsai erdőhivatal címeres táblája, vagy a Batthyány Lajos Ernő nádor által alapított piarista gimnázium és az Alsóvárosi templom oltára.

A kiállítás első terme Batthyány pályafutásának a születésétől miniszterelnöki tevékenységéig terjedő szakaszát foglalja össze. A családot, tanulmányokat, ifjúkori éveket láttató paravánokon megjelenik gyermekeivel a fiatal és szép édesanya, Skerlecz Borbála, aki azonban sem férjével, sem cseperedő fiával nem tudott harmóniában élni. Láthatjuk az oktatás és neveltetés színhelyeit, Vinzenz Pleban bécsi nevelőintézetét, a győri bencés gimnáziumot, Friedrich Klinkowström nemes ifjakat iskoláztató bécsi intézetét, stb., majd a katonatiszti pályára készülő, a 9. huszárezredben szolgáló Batthyány Lajosra vonatkozó dokumentumokat. Itt, és végig a kiállítás frízében jelennek meg azon települések korabeli ábrázolásai, amelyekhez Batthyány Lajos életének egy-egy szakasza kötődött.

Molnár András tervezte és Nagy Béla kivitelezte azokat a színes térképeket, amelyek bemutatják az 1831-ben végre örökségéhez jutó gróf birtokait, birtokközpontjait, és 1833-1847 között tett külföldi utazásait.

A zürös ifjúkori évek lezárulása után Batthyány hatalmas vagyonának, uradalmi központjának a Vas megyei Ikervárt tette meg, majd magánéletét is rendezte; feleségül vette Zichy Antóniát, akiben nemcsak szerető társra, hanem politikai törekvéseinek támogatójára is talált. Ezek után jelent meg 1839-ben a politikai élet színpadán.

A kiállítás hangsúlyosan mutatja be az arisztokrata főúr reformkori tevékenységét, a gazdasági élet fellendítését célzó erőfeszítéseit: az Iparegyesület megalapítóját, az iparmű-kiállítások megszervezőjét (aki ikervári cukorgyárának termékeivel maga is a kiállítók közé tartozott), a Védegylet támogatóját, s kitér Batthyáynak Kossuth Lajoshoz fűződő, politikai érdekszövetségen alapuló kapcsolatára is. Mindezek dokumentálásaként többek között az Iparegyesület résztvevőinek névsora és alapszabályai, a zalai védegylet eredményeként létrehozott Nagykanizsai Takarékpénztár alapító okirata, az országos Védegylet zalai aláírási íve látható. Igazi különlegesség a nagykanizsai Védegylet Csány László által készített réz pecsétnyomója, melynek felirata – „Viruljon a hon!” – egyik jelszavára utal, s egy virágzó, lombos ágat ábrázol.

A Batthyány Lajos országgyűlési működését összefoglaló egységben láthatjuk a reformkori diéták felsőtáblájának helyet adó pozsonyi primási palota épületét és tanácskozótermét, az 1847-re egyértelműen a főrendi ellenzék vezérévé váló gróf elvbarátainak és politikai ellenfeleinek portréit, többek között Deák Ferencét, aki iránt feltétlen bizalommal viseltetett. Deák volt az egyetlen nem arisztokrata származású nemes, akit Batthyány Lajos otthonában is felkeresett.

Országgyűlési felszólalásairól tanúskodik az asztaltárlóba helyezett főrendi napló és Stuller Ferenc Országgyűlési Tudósítása is. Külön kiemelve van jelen Batthyány Lajos egyetlen hírlapi cikke, melyet a Magyar Gazdasági Egyesület felkérésére ikervári cukorgyáráról írt. (Az egyesület lapjában, a Magyar Gazdában jelent meg 1842. január 6-án.)

Az 1848-as forradalmi márciusi pesti és pozsonyi eseményeinek, miniszterelnöki kinevezésének és az első független, felelős magyar kormány fejeként végzett tevékenységének dokumentumai és képi anyaga közül kiemelkedik – a kiállítóterem tengelyébe állítva – Matthäus Kern nagyméretű litográfiája, mely az országgyűlés felirati javaslatával 1848. március 15-én Bécsbe utazó magyar küldöttség tagjait ábrázolja, továbbá a Batthyány kormányt ábrázoló fametszet, az áprilisi törvények egyik eredeti, V. Ferdinánd és Batthyány Lajos miniszterelnök aláírásával hitelesített példánya, s miniszterelnöki pecsétjének lenyomata egy Zala megyéhez küldött rendeleten. Fotókon megjelennek a miniszterelnöki reprezentáció tárgyai is: íróasztala, bársonyszéke, pecsétnyomója és tintatartója.

A kiállítás második termét nagyrészt a miniszterelnöknek a szabadságharc hadseregét megteremtő munkássága bemutatására szánta a rendező. Nem véletlenül, hiszen a közgondolkodás elsősorban Kossuthnak tulajdonítja a honvédtoborzást, a honvédszázlójak megszervezését. 1848 kora nyarán Batthyány nemcsak a nemzetőrség, hanem május 16-i felhívásával már a „rendes nemzetőrség” (a későbbi honvédség) toborzásáról hozott intézkedéseket. A kiállításban – eredetiben – láthatjuk a nemzetőrség és a honvédség szervezésével, mozgósításával kapcsolatos rendeleteit, külön kiemelve a zalai nemzetőrök és honvédszázlójak dokumentumait, valamint a Batthyány-kormány által

kinevezett Csány László kormánybiztosi tevékenységét dokumentáló iratokat, leveleket, parancsokat. A vitrinekbe, tárlókba helyezve a szabadságharc hadseregének (és ellenségeinek) fegyverzetéből kaphatunk ízelítőt; a nemzetőrök kiegyenesített kaszáját, a honvédek puskáit, kardjait, a tisztek viselte nemzetiszínű övszalagot és a Thúry György Múzeum becses kincsét, a címeres honvédzászlót. A tárlat egyik leglátványosabb eleme az az exteriőr, amely a Dráva nádasaiban örökdő zalai nemzetőröket jeleníti meg. Az egyik sarokban pedig honvéd dobost láthatunk. A kiállításban választ kapunk arra is, miért kávébarna a honvédek atillája és kék a nadrágja, vagy honnan származik az „egy kaptára készül” szólásunk.

A tárlat utolsó egysége szinte napi pontossággal mutatja be gróf Batthyány Lajos életének utolsó hónapjait, 1849. január 8-ai letartóztatásától a tragikus október 6-ai kivégzésig. Térképen követhetjük fogsága színhelyeit, fotókon, metszeteken láthatjuk rabtársait, fő ellenfelét, a gyűlölt Haynaut, kivégzésének és temetésének szomorú mozzanatait.

A kiállítás lezárásaként – már a folyosón – a hivatalosan máig nem rehabilitált mártír miniszterelnök utóéletét idézik a dokumentumok, akinek ünnepélyes újratemetésére a főváros rendezésében 1870-ben került sor. Mauzóleumát 1874-ben ugyan felavatták, de történelmi szerepének méltó kijelölésére csak napjainkban került sor. E kiállítás is fontos része ennek a folyamatnak.

Németh József

Egy elbliccelt kiállítás remek „katalógusa”

Saját utamat jártam

Batthyány Lajos miniszterelnök 1807-1849

Képes történelmi album

Illendő, hogy a recenziens már az elején bevallja: a bemutatott könyv témájával is, alkotóival is elfoglult.

Batthyány Lajos emléke nekem személyesebb élményem, mint többet emlegetett kortársaié, akár Deák Ferencé, Széchenyi Istváné vagy Kossuth Lajosé. Az ő Ikerváron felállított bronzmása volt az első világi témájú szobor, melyre kisgyermekként rácsodálkoztam. Ugyanekkor néztem ámulva – az akkor már nem örökösei által lakott – kastélyát is, hiszen ilyen nagy épületet előtte még elképzelni is nehezen tudtam. Valóságos csodának tűnt a Rába széles csatornája, végén a titokzatos áramtermelő turbinák zümmögésével. Akkor csak annyit tudtam, hogy ezt is a Batthyányiak építették. Később már büszkén tartottam számon, hogy két szépapám is a miniszterelnök jobbágya volt, egyik Bejczygyertyánosban, a másik Nyőgerben. E birtokokat a nagyapa, Miksa vásárolta meg, mindkettőben tisztartói lakot építtetett. Azokat kastélynak neveztük, s némi átalakítással ma is állnak. Szombathelyi gimnazista koromban nyolc éven át minden tanítási napon többször is elmentem a szép barna faburkolaton elhelyezett 13 bronz dombormű előtt. Zala György alkotta őket, az 1849-ben kivégzett tábornokok arcmásai voltak. Az iskola ajándékolta azokat a 1848-as miniszterelnök családjától. Amikor az előttem fekvő kötetben arról olvasok, hogy Batthyány tagja volt a Sopron – Vasi Szederegyletnek, eszembe jut, hogy hatvan esztendeje még ettem azoknak az öreg szederfáknak a terméséből, melyeket az ikervári gróf utasítására ültettek. Ha utam arra vezet, mindig beülök a meggyeskovácsi kastélyszálló éttermébe. A história szerint a rendben tartott épületet a család egyik tagja, az esztergomi érsek, József emeltette, később Lajosé volt. Tudom, hogy ettől nem jobb az ott felszolgált kávé, de a hangulatom sokkal ünnepebb. Erre is szükségünk van.

Részrehajló vagyok azért is, mert a Batthyány életútját bemutató kötet szerkesztőjének, kiadó intézményének tevékenységét növekvő rokonszenvvel figyelem. Fél százada második évemet töltöttem Egerszegen, amikor Degré Alajost 1956 utószele ide száműzte? menekítette? A levéltár akkor egyszemélyes tudományos intézmény volt. Aztán öt évtized alatt fokozatosan bővült, megerősödött, egyre inkább számon tartott szellemi műhelyé növekedett. A levéltáros kollégák publikációinak témái a 14. századtól szinte a tegnapig terjednek, különösen maradandót alkottak a reformkor és újabban 1956 zalai eseményeinek feltárásában. Immár Krisztusi korba jutott – 33 éve folyamatosan jelenik meg - a Zalai Gyűjtemény. Nem múlik el esztendő néhány általuk rendezett rangos tudományos konferencia nélkül. Ez év őszén pár hét különbséggel vehettem kézbe Drózdly Győző emlékiratait, melyeket Paksy Zoltán Káli Csaba közreműködésével adott közre, valamint a direktor úrnak, Molnár Andrásnak mindjárt két kötetét is.

Az első Batthyány Lajosnak a miniszterelnökségig vezető negyvenegy esztendejét mutatja be, a másik - melynek ismertetését feladatul vállaltam - Batthyány teljes életútját kíséri végig, elsősorban képek segítségével. A cím - *Saját utamat jártam* - a tragikus sorsú kormányfő jelmondata volt. Ugyanaz szerepel az említett életrajzi monográfia címlapján is, csak az eredeti latin változatban: *Viam meam persequor*.

Talán nem erőltetett a gondolat, hogy egy folytatásra tervezett sorozat második darabjaként is forgatható. Hiszen négy éve jelent meg ugyancsak Molnár András szorgalma, szívóssága és hozzáértése révén a *Zalának büszkesége* című, hasonló célú és alakú képes kötet Deák Ferencről. Annak alcíme - a név változtatásával persze - a mostanira is illenék: *Helyszínek, arcok, események Deák Ferenc életéből*. Deák életének történéseit településenként csoportosítva kísérte végig őseinek lakhelyétől, Zsitkóctól a budapesti mauzóleumig. Dokumentumok, régi épületeket ábrázoló metszetek követik egymást a róluk Zóka Gyula által készített szép fotókkal, a rá emlékező táblák, az őt idéző szobrok képeivel. A kötet sok szempontból úttörő volt a magyar könyvkiadásban. Memóriámból csak egyetlen hasonló, több évtizede megjelent, tekintélyes könyvet tudok előkotorni. Az Petőfi Sándor rövid életének sok helyét járta végig, s ugyancsak régi és újabb képekkel idézte fel annak emlékeit.

Molnár András csak részben követte a Deák - idézésnél már bevált utat. A helyszínek mai képeiről lemondott, helyettük bőven gyűjtött korabeli metszeteket, festményeket, iratokat. Felkutatta a megmaradt tárgyakat, ereklyéket. Számomra a legmegdöbbentőbb annak a fehér vászonmellénynek a képe volt, melynek szív felőli oldalán ott a golyó tépte lyuk. A képeket 20 fejezetbe sorolta: az ősök, a család hagyományával kezdődik, az utóélettel, a kultusszal zárul. Mindegyik szakasz élén következetesen egyoldalas életrajzi összefoglalás. Ezeket összeolvasva nagyon tömör, mégis olvasmányos biográfia kerekedik ki. 320 képet, metszetet, tárgyfotót nézhetünk végig úgy, hogy közben a szerkesztő

nem hagyja magára az olvasót. Mindegyik kép alatt pár mondatnyi magyarázat segít az eligazodásban. Ugyancsak jó kalauzul szolgál a terjedelmes famíliához két családfa-táblázat is. Zalaiként örülök, hogy megnézhetem a Szentgrótot megszerző I. Ádámnak, a dunántúli hadak főkapitányának, Zrínyi Miklós barátjának a képét. Kár lett volna, ha kimarad a másik Lajost, a nádort ábrázoló barokk olajfestmény is. Hiszen főispáni helyettesként az 1720-as években ő intézte Zala vármegye dolgait, megyeházának építését. Halála évében még útjára indította a kanizsai gimnáziumot. Az iskola ma az ő nevét viseli.

A képek többsége termé-
jainak arcmása. Legtöbbször
néhányszor Kossuthé, Deáké
taltaké, hanem az elátkozott-
császári királyi tábornagyé
nem ismert portrékat is fel-
Batthyányról, hanem Deák
Nem unalmas arckép-csarnok-
láthatunk méltóságteljes,
festményt csakúgy, mint unal-
vázolt sziluettet. Utóbbin a
mányi ülésén bizonyára unat-
örökíteni a korán kopaszodó
akkor is érdekes, ha elárulja:
és szervező volt, mint rajzoló.
tést jelentett, hogy a kor fon-
metszeteken Molnár András
szereplőt. Így derült ki, hogy
képen balról a negyedik fér-
Kossuth látható. Felhívja
Pest megyeiek választási felvo-
kalapos Batthyány lovagol.

Nemcsak a kor közismert
metszetek, festmények, hanem
21 település számos épüle-
lkervár, Bécs, Győr, Zágráb,
Innsbruck, Sárvár, Varasd,
Székesfehérvár, Pákozd, Hegyfalu, Bicske, Jánosháza, Ljubljana, Olmütz, Dáka. Bennük ma is meglévő vagy már rég elbontott, átfarmált házak. Legtöbbször a rossz emlékű Újépület 110 éve készült, talán utolsó fotójára lapoztam rá. Pesten, a mai Szabadság tér helyén terpeszkedett, sokszor elátkozott laktanyaként, börtönként, raktárként, vesztőhelyként. Ne feledjük, itt töltötte utolsó heteit és készült a halálra Csány László is. Az ő nyakára négy nappal később, október 10-én reggel hat óra után pár perccel a közeli Fa- tér nevezetű üres telken hurkolt kötelet a hóhér.

A főhős életének követéséhez is, a korban való eligazodáshoz is jó fogódzót kínál az 5 gondosan megtervezett térkép Batthyány birtokairól, katonáskodása városairól, utazásairól, fogságba hurcolásáról, tevékenységének pesti, budai helyeiről. Különösen az utóbbit nézegetem nagyobb érdeklődéssel. Így jöttem rá, hogy a Batthyány által bérelt Cziráky palota helyén ma már hivalkodó irodaház emelkedik. Az utca másik oldalán alig változott az a klasszicista ház, melyben az első minisztertanács tartotta üléseit, ahol Kossuth szerkesztette a Pesti Hírlapot. A földszint bal oldalán működött Landerer tipográfiaja, itt nyomatták a Nemzeti dalt és a 12 pontot. A gépeket hiába keressük, helyükön bizományi áruház van.

A gazdag, változatos képanyagot 45 helyről kellett előbányászni, összegyűjteni. A korabeli kiadványokból, folyóiratokból is merített a szerkesztő. Nemcsak a magyar közgyűjtemények féltett kincseit láthatjuk a közölt képeken, hanem szlovén, cseh, osztrák múzeumokét, levéltárakét is. Köztük megyénk történetével kapcsolatos több dokumentumot. Itt vált először közkincsé a bécsi Hadilevéltárban őrzött két olyan rajz, amelyek a Jellasics vezette 1848. őszi támadást örökítik meg. Nemcsak a Budapesti Történelmi Múzeum, a Zala és a Vas Megyei Levéltár, hanem a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár, a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium, a Pannonhalmi Főapátság, az Eszergomi Keresztény Múzeum, a szombathelyi Schmidt Múzeum, a körmendi Dr. Batthyány –Strattmann László Múzeum, a bécsi Collegium Hungaricum, a sárvári Nádasdy Ferenc Múzeum is segített. Örömmel látom, hogy a kesztelyi Helikon Kastélymúzeum és a Göcseji Múzeum gyűjteményében is találtatott ide kívánczó kép vagy tárgy. Tíz magánszemély is hozzájárult a sikerhez. Segítségükkel eddig számon nem tartott Deák és Batthyányi portré is

szetesen a reformkor nagy-
a miniszterelnöke, de jó
is. Nemcsak a sokszor magasz-
ké, köztük Julius Haynau báró
is. Molnár András eddig
fedezett és közölt. Nemcsak
Ferencről is talált még hármat.
ként hat az összeállítás, hiszen
ünnepélyes, nagyméretű olaj-
mas értekezleten papír fecnire
Gyáralapító Társaság választ-
kozó Széchenyi próbálta meg-
Lajos gróf arcélét. A skicc
Széchenyi jobb gondolkodó
Számomra kellemes meglepe-
tos rendezvényeit megörökítő
kikeresett, azonosított több
a Védegyleti bárlól készült
fiú Batthyány, jobb oldalon
figyelmünket arra is, hogy a
nulásának élén a szemüveges,

embereit örökítették meg a
a sorsdöntő helyszíneket is.
tét nézhetjük meg: Pozsony,
Bergamo, Pest, Buda, Kehida,
Muraszerdahely, Marcali,

szemünk elé kerülhetett.

Noha a szép gyűjteményt Molnár András találta ki, szerkesztette, segítette napvilágra, szerencsére nem kényszerült magános harcosként küszködni. A képek felkutatásában és válogatásában, a szöveg megírásában jó társa volt a jelenleg Bécsben dolgozó Hermann Róbert. Szellemi munkája mellett néhány, tulajdonában lévő ritka metszet is gazdagítja a tetszetős albumot. A Budapesti Történeti Múzeum főigazgató helyettese, Basics Beatrix kiemelkedő szakértelmével, az intézményében található ábrázolások átadásával segítette Molnárék munkáját.

A reprodukciók készítésében, a kötet tervezésében és kivitelezésében egyaránt a szerkesztő méltó partnere volt Zóka Gyula. Magas színvonalú munkája nem volt meglepetés, már a Deák-kötet is tanúskodott hozzáértéséről.

Sok okunk van arra, hogy a magyar kultúrára gondolva gyakrabban idézzük a reformkori költőt: Megnehezült az időknék járása fölötted. Jelen kötet mégis azt bizonyítja, hogy reménységünk horgonyát van mibe akasztanunk. Molnár András sok intézményt, szervezetet keresett meg, s az igényes, szép terv, a meggyőző érvelés nem volt haszontalan. Nem mellőzhetem azok felsorolását, akik a nemes ügyet támogatták: A Balassi Intézet Nemzeti Évfordulók Titkársága, a Collegium Hungaricum, a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Kollégiuma, a Zalaegerszegi Millecentenáriumi Közalapítvány, Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Közgyűlése és Zala Megye Közgyűlése. Köszönet mindegyiküknek.

A kész mű meggyőzően igazolja, hogy a szerzőknek sikerült megvalósítaniuk, amit az előszóban még csak szándékként jelezhettek: „Könyvünk több szempontból is úttörő jelentőségű: ez az eddig legteljesebb – a bicentenárium elmaradt, nagy összegző kiállítását is némileg pótolni kívánó – Batthyány Lajosra vonatkozó képválogatás...”

A 20. század második felében jó szokássá vált, hogy múltunk, nagyjaink életének kerek évfordulójára az országos intézmények közös erőfeszítéssel, jelentős kiállítással készüljenek. Máig jó emlékeket őrzök az 1952-es Kossuth, az 1953-as Rákóczi, az 1954-es Balassi kiállításról. S a következők hosszú soráról úgyszintén. Mostanában mintha lankadna e buzgalom. 2003-ban, a Deák Ferenc emlékének szánt esztendőben a kiállítás terhes, de halás végeznivalóját a Zala megyei közgyűjtemények vállalták fel. Nemcsak tisztességgel elvégezték, hanem a család kehidai kúriájában állandó tárlattá is rögzítették. Batthyány születési évfordulója nemzeti intézményeinket változatlanul nem készítette összefogásra. Megyéje, Vas sem érzett indítékot hasonló summázásra. Az ürmbe némi örömet jelentett, hogy a Budapest Történeti Múzeum és a Hadtörténeti Múzeum saját gyűjteményük legszebb, Batthyányval kapcsolatos értékeit a közönség elé tárták, azokat adatokban gazdag katalógusban is megörökítették. De a közös, nemzeti jellegű kiállításra hiába vártunk. Végéhez közeledik az évforduló esztendeje, ígért szobrának megtekintésére sem kellett mind máig időt szakítanunk.

Molnár Andrásék kötetét akár egy kiállítás forgatókönyveként is lapozhatjuk. Hazavihetjük, polcra tehetjük, bármikor levehetjük, személyes kiállításként nézegethetjük.

Mivel bevallottam, hogy elfogult vagyok a kötet témájával is, létrehozójával is, örömmel másolom ide a budapesti bemutatóról tudósító friss híradást: „Csorba László, a MTA Történettudományi Intézet igazgatóhelyettese recenziójában kiemelte, hogy a kötet mérföldkövet jelent a Batthyányiról szóló írások történetében. Szerencsés szellemi találkozásaként értékelte, hogy két kiváló szaktörténész, Molnár András és Hermann Róbert összefogásaként született meg a dokumentumokkal hitelesített kötet, amely a szó legnemesebb értelemben tudományos ismeretterjesztő feladatot is ellát.”

*Zala Megyei Levéltár, 2007.
Szerkesztette Molnár András*

Gúnyrajz a Batthyány-kormányról

Kiss Gábor

„Viam meam persequor”

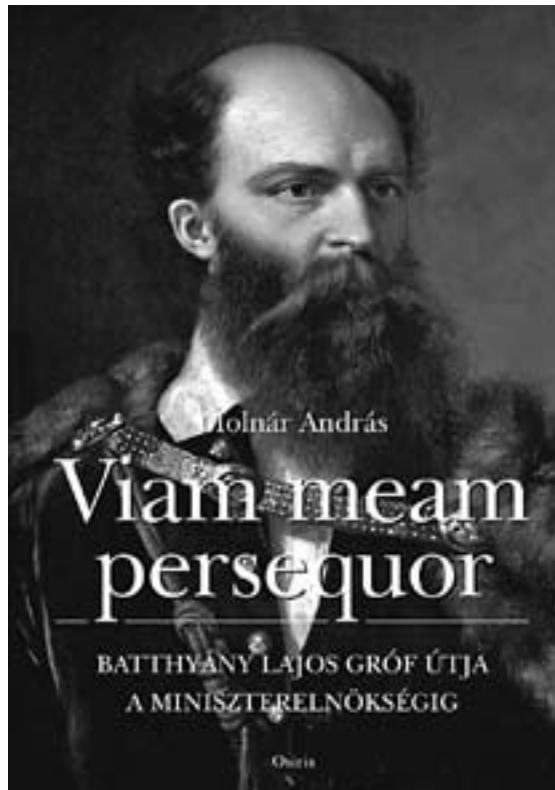
Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig

„Barátom, ez ember előtt kalapot veszünk: a legváratlanabb körülményekben is éleslátású, mint a hiúz, maga elhatározásában sebes, mint a villám, s aztán szilárd és hajthatatlan, mintha minden idege vasból volna.” Ezt a nem mindennapi jellemzést nem más, mint Kossuth Lajos írta róla Wesselényi Miklós bárónak, a később döntő jelentőségűnek bizonyult 1847-es országgyűlési választások végeztével; levelében egyenesen „históriai nevezetességű szerep”-nek nevezte Batthyány Lajos tevékenységét, melyet „ő mint az ellenzék központi bizottmányának elnöke” a választásokon folytatott, illetve az országgyűlés alatt vinni fog.

Kossuth Lajos – mint olyan nagyon találóan és pontos sokszor élete során fogadtatott el hitelesnek az egykori – első és mind-reformkori tevékenységéről és összeállította,⁵⁶

részletes áttekintést ad reformkori tevékenység-
tevékenységről. A kép, annak, hogy az egymást bántak a magyar história korábban Deák Ferenc polimár elvégezte, hasonló Lajosról az átlagpolgárrögzül: az egyik az első, miniszterelnökét ábrázol-
amint polgári ruhában, fogadja a kivégző osztag alakultak ki e sztereotípiák: udvar és tisztségviselői a közellenségének tekintetlen eszközöktől nem riadsoha nem rehabilitálták, sem bocsátottak meg a Monarchia éppen arra amelyet ő (és Deák) mártak. Ekkoriban leginkább róla, és kisebb jelentőségű

a személyes benyomások éppúgy torzították, mint a mártíromsággal járó köteles tisztelet. Ráadásul ebben az időben az ország egyik felének Deák Ferenc, a másik felének Kossuth Lajos volt az ikonja – Batthyánynak csak hátrébb eső hely jutott a pantheonban. A két világháború között, 1932-ben – Károlyi Árpád jóvoltából – végre fény derült az ellene folytatott gyalázatos, koncepció per háttérére, s ő a Batthyányról szóló könyvében szépen össze is foglalta, amit a nagy politikus életéről, reformkori pályafutásáról akkor tudni lehetett. A fő nemzeti példakép azonban ekkor Széchenyi István volt, aki, mint ismeretes, politikai értelemben Batthyány Lajos vetélytársa, időnként ellenlábasa is volt – ez ismét nem tette lehetővé, hogy a nemzeti emlékezetben méltó helyére kerüljön, sőt Molnár Andrászt idézve „ezt követően kerek fél évszázadig nem készült olyan írás, amely részben vagy egészben Batthyány reformkori pályafutását tárgyalta volna.” Ezt tapasztaltuk egyébként Deák Ferenc esetében is – nyilván a háborús évek, s az azt követő marxista fordulat a történetírásban nem kedvezett az elsősorban reformerként számon tartott nemzeti nagyságok tiszteletének,

sokszor élete során – most is tosan fogalmazott; de – mint – most is csak jóval később kijelentése. Molnár András, aki járt mártír – miniszterelnök a fenti című könyvet írta művének első fejezetében a Batthyány Lajos életével, el kapcsolatos történetírói amit felrajzol, hű lenyomata váltó történeti korok hogy jeles személyiségeivel (ezt tika pályájának értékelésekor tanulságokkal). Batthyányban két közhelyszerű kép felelős magyar kormányja, díszmagyarban, a másik, féltérden állva, karját kitérve tűzét. Nyilván nem véletlenül Batthyány Lajost a Habsburg-birodalom egyik első számú ték, ennek érdekében semmitak vissza, hogy elpusztítsák; és a dualista állam idején neki – dacára annak, hogy a mintára szerveződött újjá, az 1840-es években elgondol-a kortársak emlékeztek meg történészek; de értékelésüket

56 Molnár András: „Viam meam persequor” Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig. Budapest, Osiris kiadó. 2007. 774 p.

akik közül ráadásul Batthyány még nagybirtokos is volt, sőt ahogy a kortársak megállapították, „büszke oligarcha”. A zászlókon ismét Kossuth Lajos és Petőfi, a meg nem alkuvó forradalmárok képe lobogott, évtizedekre eltorzítva a felnövekvő generációk történelmi tudatát.

Batthyány Lajos miniszterelnöki tevékenységét az 1970-es évektől kezdték újra kutatni és értékelni (elsősorban Urbán Aladár tevékenységét kell kiemelni), reformkori politikusi pályafutása azonban csak az 1980-as évektől kezdett feltárulni. Molnár András 1982-re, Batthyány születése 175. évfordulójára teszi az „áttörést”, vagyis annak a tudományos konferenciának a megszervezését, amely már érdemileg foglalkozott a gróf életével, ifjúkorával, a reformkorban kifejtett munkásságával. Ettől az időtől kezdve az életművével kapcsolatos kutatások és publikációk valóságos áradata indult meg, újabb és újabb részletekkel, érdekességekkel gazdagítva a Batthyány Lajosról alkotott képet. Molnár András mintegy tizenöt esztendeje kapcsolódott be a kutatásokba, amit nyilvánvalóan inspirált és meg is könnyített az, hogy ezzel együtt ő Deák Ferenc életének, reformkori tevékenységének is rendkívül avatott kutatója. Ma már nem kétséges – épp e két államférfi politikai pályáját együtt szemlélve –, hogy mindkettőjüknek kulcsszerepe volt abban, hogy a reformkori liberális felfogású köznemesekből és mágnásokból (előbb külön-külön, majd mindinkább egységesülve) kialakult egy politikailag ütőképese, elvi és gyakorlati szempontból felkészült, az ország átalakítását nagyon tudatosan előkészítő és lefolytató erő, melyet akkor még nem is tartottak mai értelemben vett pártnak, csak együttműködő ellenzéknek.

Molnár András – számos rész tanulmányt publikálva – először 1996-ban kísérelte meg felvázolni Batthyány Lajos 1848 előtti „politikai életrajzát”, majd több összefoglalás mellett 1998-ban közzétette a gróf reformkori „munkáinak” első, válogatott gyűjteményét. (Az idézőjel azért van, mert Batthyány Lajos egy publikációt leszámítva nem írt klasszikus értelemben vett műveket: „munkáin” elsősorban leveleit és beszédeit kell érteni, ezek viszont szerves részét képezik politikusi tevékenységének.) A fent említett két művet azért kell külön kiemelni, mert most, egy évtized múltán a szerző tulajdonképpen ezeket dolgozta össze egy kötetbe – csak éppen kibővítve, átdolgozva, az elmúlt évek bőséges kutatási eredményeit is beleépítve. Tekintélyt parancsoló kötet, terjedelmét tekintve is (több, mint 770 oldal!), tartalmára nézve pedig még inkább. A historiográfiai áttekintés után következik az életrajz, mely a születéstől a miniszterelnökké jelölésig követi a pályafutást, kiegészítve időrendi és leszármazási táblákkal. A beszédek, levelek, egyéb írások 229 tételt tesznek ki, talán minden szöveg benne van, amely ebből az időszakból ismert és fontos.

Az értő szemű – és szívű – olvasó számára valószínűleg a legérdekesebb, legmegragadóbb rész Batthyány Lajos pályaképének és személyiségének megrajzolása. Molnár András elképesztő mennyiségű szak- és háttérolalom, forráskutatás felhasználásával készítette el számunkra portréját: a szemünk előtt rajzolódik ki e rendkívüli ember életútja, akinek a sors csak 42 évet engedett élni, abból is egy rövid évtizedet töltött el a politikusi pályán. Élete sok szempontból rendhagyó volt: apa – és gyakorlatilag anya – nélkül nőtt fel, a zabolátlan ifjúból mégis szerető férj, jó apa és gondos gazda lett. Neveltetésénél fogva az igazi anyanyelve a német volt, felnőttkorában görcsösen tanult magyarul, de nála jobb hazafit keveset lehetne felmutatni. Minden előzmény nélkül jelent meg az országgyűlésen 1839-ben, mégis rövid időn belül a liberális ellenzékiek vezéralakjává vált. Gazdag és büszke főúr volt, aki számos jövedelmező, modern vállalkozásba befogott (cukorgyártás, selyemgombolyítás) - de nem élte a fiatal mágnások sokszor kárhoztatott henyé és pazarló életmódját, hanem idejét, energiáját, pénzét az ország sorsának jobbítására fordította. (Ebben méltó társa volt felesége, Zichy Antónia is.) Kortársai többször kárhoztatták, hogy vezéri szerepre tör, gögös oligarcha – de alig volt nála nagyobb ellensége az abszolutizmusnak, önkényuralomnak, és nagyobb barátja a törvényességnek, alkotmányosságnak. A nemzetiségi kérdésekben kortársait meghaladó toleranciával nyilvánult meg. Az is csak mostanában vált szélesebb körben ismertté, (főleg Deák Ágnes kutatásainak köszönhetően), hogy milyen intenzív kapcsolatot ápol a Habsburg Birodalom más országaiban működő liberális erőkkel – megértette és képviselte is azt a gondolatot, hogy Magyarország számára a legnagyobb támasz az lenne, ha a birodalom más részei is alkotmányosan működnének, hiszen kétféle államjogi formában nem lehet egy birodalmat kormányozni. Ez a felismerés lett a tragédiája is, hiszen a Habsburg család és az őket körülvevő adminisztráció a hosszú szövettségi álomból ébredve még nem volt felkészülve erre a váltásra, és minden erővel arra törekedtek, hogy a dinasztia uralkodása alatt, a régi (értsd abszolutisztikus) módon tartsák egyben a birodalmat. Batthyány Lajos perében az alkotmányossági törekvések az államrend elleni felforgatásnak minősültek, és halált érdemeltek... A tiszta jellemű és szilárd értékrendű gróf nem is tudta elképzelni, hogy fogvatartói egyáltalán bűnösnek találhatják és elítélhetik, hiszen ő mindig a törvényesség talaján állt. Utolsó estéi egyikén, mikor mégis megértette, hogy nem számít semmi, ami jogszerű, neki akkor is pusztulnia kell, feleségéhez írott levelében utalt vissza híres jelmondatára: „Viam meam persecutus sum [saját utamat jártam], ezért ölnek meg engem.” Az abszolutizmus talaján létrejött birodalom azonban még két évtizedet sem élt – a régi barát, Deák Ferenc közreműködésével mégis megvalósult Batthyány Lajos álma, az alkotmányos monarchia. A polgári Magyarország képviselőitől kapott egy dísztemetést meg egy örökmécses. Itt az ideje, hogy nemzeti emlékezetünkben is az őt megillető helyre kerüljön. Ez a könyv biztosan hozzásegít ehhez.

Hír -Tükör

A hatvanöt éves Kerék Imre köszöntése

Ha jó érzéssel s némi szerencsével tallózunk a mai költők műveiben, támadhat olyan érzésünk, hogy a költészet jól termő éveiben járunk. Ma is vannak jó költők, igazi mesterek, akik félre nem ismerhetően fejezik ki a mindnyájunkban meglevő, közös emberi dolgokat. Formaművészek, virtuózok működnek, akik elkápráztatnak stílbravúrjaikkal, ötletes parafrázisaikkal. Elbűvölőn játszanak az elődeiktől rájuk hagyományozott Stradivarin, Bösendorferen, s egyszeri és megismételhetetlen voltukat is ki tudják fejezni az öröklött hangszeren. Illendőnek tartják, hogy a mesterségbeli tudás a kisujjukban is benne legyen. Egy-egy régi mester ünnepien hangzó fogásait profán, köznapi témákhoz, gondolatokhoz és léthelyzetekhez is alkalmazzák, s képesek arra, hogy bármely közelebb-távolibb hazai és világirodalmi klasszikus szellemét megidévezve zengjenek, Adyval mondván, „...újszerűt vagy keserűt, / Szépet vagy szent-merészet”. Megtoldva mindezt gyakran a játék, a humor humánumával, amiben klasszikusainknak ugyancsak örömük tellett. A nagyhatású, tudatformáló egyéniség ma ritka, mint a fehér holló, nagy öregjeink közt találunk ilyenre mutatóba. Nem a költészet nagy korszaka ez, mint a múlt század tízes, harmincas vagy hatvanas éve. Nem a költőpróféták kora ez, a mesterség rangját őrzőké inkább.

Kerék Imre olyan költő, akire mindig figyelni kell. Azazhogy *kellene*, ha a költészet e jól termő korszaka nemcsak a verstermés gazdagságában, hanem az olvasói és a kritikai fogadtatásban is Fortuna kegyeltjének volna mondható. Úgy tetszik, ma már végképp nem a költő tudásán és nem a versek szépségén múlik, hogy eljut-e a mű a közönséghez. Most már a kor az Olvasó után kiált, aki megteszi a lépést az értékes, de nehezen hozzáférhető irodalom felé, melyet pedig hálás fogadtatásra jelölt szépsége, igazsága és – Kerék Imre esetében ez is kimondható – élvezetes, szórakoztató volta is. Az őt övező közönyre nem találok magyarázatot.

Versei nem hasonlítanak a modernségnek kikiáltott, gépies betűragadáshoz, az oly sokszor körülajnározott halandzsához. Istenáldotta formaérzéke igaz érzelmességgel és gondolatgazdagsággal párosul. Versei évtizedek óta jelen vannak a folyóiratokban, de köteteiről azt lehetne hinni, hogy titokban jelennek meg titkos, szamizdatnak szánt, de a kezek és szívek útján sem terjedő kötetecskéiben. Életműkiadása, a 2002-es *Virágvölgy (Összegyűjtött versek 1961–2001)* sem lelt a kritika mulasztásait feledtető visszhangra, s gyönyörű költeményei, remek műfordításai és gyerekversei birtokában úgy lépte át hatvanötödik évét, hogy a méltó elismerés mindmáig elkerülte. Ez talán abból is következik, hogy a sikert nem az önmenedzseléstől és a manapság látható reklámfogásoktól, hanem – nyilvánvaló tehetségén felül – az állhatatos önműveléstől és a teremtő munkától várja.

Ha végigolvassuk például *Vénusz kertében nőtt alma* című verseskötetét, melyet szerelmi költészetéből válogatott, elámulhatunk azon a tudáson, amelynek birtokában van. A kötet valóságos líratörténeti antológia, remekírói kincsesház. Régi zsoltárok, népdalok, virágénekek és táncszók; az ószövegségi *Énekek éneke*; szapphói, anakreóni dalok, Catullusi Lesbia-versek és horatiusi carmenek; a *Carmina burana*, a Villon-ballada, Balassi Coelia-versei és Ronsard elégius szonettjei; a szerelmes Berzsenyi robbanóanyagot rejtegető, klasszikus fegyelme; Apollinaire hangaszálás dala és groteszk bestiáriuma; Lorca románca és Jeszenyin fanyarba forduló édessége; József Attila és Radnóti szerelmes bájoló; Berda József életörömtől árasztó vigalma és Vas István megfontolt epikureizmusa; Kálnoky *Első szerelemre* emlékező, groteszk szonett-bravúrra és Weöres *Psyché*-álma, és talán a legfőbb példakép, Csanádi Imre deákos klasszicizmusa... A pusztasors felsorolás is jelzi, hogy Kerék Imre nemcsak a hazai, hanem a világgöltészetnek is beavatottja, s nemcsak költőként, hanem műfordítóként is a legkiválóbbak közé tartozik. Ágh István, Szepesi Attila, Ferencz Győző, Kovács András Ferenc (pardon: Lázár René Sándor) és a fiatalabb nemzedék kitűnőségeivel egy időben (köztük mind több a költő!) íme, Sopronban is működik egy költő, aki mindent tud, mindent jól tud, és tudását a maga egyéniségén átszűrve parolja a költészet nemes italává.

Eddig azokat a „rokonait” sorolgattam, akik a két-három évezredes lírában kialakult formákba öltöztetik egyéni mondandójukat. Ez a fajta mesterségbeli tudás természetesen nem kizárólagos ismérve a költői tehetségnek. Vannak ma is, akik ritkán használnak kötött formákat, mégis a legfelsőbb fokon gyakorolják mesterségüket, megteremtve önkifejezésükhöz azok az elvéthetetlen nyelvi formákat, amelyek éppoly tiszta esszenciák lehetnek, mint a klasszikus versidomba foglalt művek. Nem örülnék, ha pedáns iskolamesterek ítélkeznének a költői tudásról, akik metronómmal mérik a költők poétikai fölkészültségét. Kerék Imrét nemcsak azért tartom igazi költőnek, mert aranydiplomát szerezhetne Weöres, Devecseri vagy Csanádi „költőiskolájában”. (A műfordításban oly kiváló Devecserit azért is említtem, mert halálos ágyán ő írt esszét, melyben egy „költőiskoláról” álmodott.) Kerék Imre jelentős megszólalásokra képes, és az a legnagyobb dolog, ha egy költői műbe annyira belélejtkezhetünk, hogy észre sem vesszük a formaművészet mélyo bceses trükkjeit, melyek nem önmagukért, hanem a gondolat célba viteléért jöttek világra, s átadhatjuk magunkat a forma révén győzelemre vitt igazságnak. (Valljuk be, kicsit „gyanús”, ha a rímek, ritmusbravúrok, szójátékok és hang-

tani játékok túlságosan magukra vonják figyelmünket. A „hírhedt” – bár korántsem „elrettető” – példa Kosztolányi *Ilona* című szerelmes bravúrverse, amely sokkal inkább bravúrvers, mint szerelmes vers. Az elfogulatlanság kedvéért említhetném Petőfi *Fresco-ritornell* című „szerelmes” tercínait is – vagy József Attila némelyik versét, mely kifejezetten a rím s a játék kedvéért íródott.)

Amikor fellapozom Kerék Imre *XX. század végi poéta verse* című költeményét, azt mondhatom: ez nemcsak kitűnő vers, ez kordokumentum is, látélet az emberi világ s benne a költészet aggasztó állapotáról. (A verset először a *Hitel* című folyóirat közölte valamikor a kilencvenes évek második felében.) Emberféltő, mert költészetféltő, kultúraféltő nyilatkozat, óvás és segélykiáltás. Dicsérhetném a dikció lendületét, a veretesen kimunkált sorokon át indázó körmondatok intellektuális erejét, a virtuóz rímeiket. De most még inkább tekintünk a figyelmeztetésre, s bizakodjunk, ha tudunk, hogy nem Kasszandra-jóslatot olvasunk, hanem a hamis látszatok mögött megbújó társadalmi igazságot. Az igazmondás az utolsó reményünk, de erről a reményről nem mondhatunk le soha: „Verseid sorsa? Tán egy jobb utókor? / Láthatod, hiszen már ma is, mit ér / a légvár, mit raktál illúziókból, / reményből – nem többet a semminél! / Mit létrehoztál, csak halott betűkként / marad utánad, sárgult könyvlapok / szemfödélével leborítva. Tűzfényt / agyadban gyakor, ha lobbanthatott // néhány veritékeze megtalált szó: / lesz-e, ki friss-új életet lehel / beléjük: egy-egy ritka, fősugárzó / szív s lélek, avagy szele söpri el / valamennyit a zúduló Időnek, / az úr kék levegőhullámain / őszi levelekként sodorva őket?”

Költészetében rendre rálehetünk azokra a súlyos társadalomkritikai mondandójú versekre, amelyek a költészethez hű olvasók szemében a legnagyobb útmutatóink méltó utódává avatják Kerék Imrét. Formaművészete, társadalomjobbító indulata, természetszeretete, szerelmes versei és gyermekköltészete mellett szeretném felhívni az olvasók figyelmét egy fontos vonására. Csanádi Imre óta virágzik nálunk egy verstípus, a múzsák testvériségét kifejező, képzőművészeti alkotásoktól ihletett költemény. A hetvenes években az Új Tükör szerkesztőjeként Csanádi Imre maga kezdeményezte az ilyen tárgyú versek rendszeres közlését, miután az *Írott képek* remeklő ciklusát ő már letette a magyar irodalom asztalára. Talán nem is sejtette, hogy ő, aki annyira kimaradt mindenféle divatból, egyszer még divatot, nemes vetélkedőt sarjaszt ezzel... Kerék Imre, aki oly gyönyörű verssel adózott egyik legfontosabb mestere, Csanádi Imre szellemének (*Egy zámolyi pince falára*), a legavatottabb folytatója ennek a szép hagyománynak. Az ő szavai nyomán új életre kelnek Brueghel és Rembrandt, Vermeer és Cézanne, Van Gogh és Rouault, Modigliani és Kokoschka festményei, Henry Moore szobrai. Látható lesz világuk, amely már nem a szemnek, hanem a képzeletnek mutatja meg magát.

Van egy világ, amely nem látható, és amely különb a „való világnál”. Kerék Imre beavatott kalauza ennek a nem látható világnak.

Alföldy Jenő

Bajnóczy-kötet * A Zalaegerszegen élő Bajnóczy Zoltánnak – a FISz 2006-os irodalmi pályázata díjazottjának – (*Szárnyak a Lethe felett* címmel megjelent első kötete, a Fiatal Írók Szövetsége kiadásában. A verseket és műfordításokat tartalmazó könyvet október 26-án mutatták be a Hevesi Sándor Színház nézőtéri büféjében. A műveket a színészstúdió tagjai adták elő.

Oláh János születésnapi köszöntése

Nehéz megszólalni, megszólalási pozíciót találni ebben a helyzetben. Magam is túl a 65-en, mit is mondjak, mondhatnék. A Jánosról. Éppen ezen gondolkodtam, hogy néhányunknak megvolt a maga gúny, ragadvány vagy beceneve – ki-ki válogathat -, de én nem szólítottam másként, csak Jánosnak. Janinak végképp nem. (Pedig a maga módján Jani, volt sok-sok példát hozhatnék rá.) Felőttebb, komolyabb, érettebb volt – nálam mindenképpen. Tudott küzdeni – ezt valószínű, a sporttól, a cselgáncstól is kapta -, végig tudta vinni a dolgokat. Mert átlátta a viszonyokat. Azért futott be (üldözték) negatív karriert az átkosban, mert átlátták, hogy átlát a viszonyokon. S kemény, kíméletlen őszintesége sem volt éppen az, amit a „családfők kegyeltek”. Sokszor nyilván a dac, a kétségbeesés hajtotta – hajszolta bele – néhány már-már irodalmi legendává vált szóváltásba, perpatvarba, amit azóta sem tudnak megbocsátani neki. Mégis, itt van, köztünk van, bizonyított költőként, prózaíróként, szerkesztőként, ám a kánon fanyalgása nem tud mit kezdeni vele.

Amikor erre az ünnepi felszólalásra készültem, újra elővettem az Elérhetetlen földet, köteteit, és végigolvastam János verseit, és csak a szöveg hatására figyeltem. Versei ma is magukkal ragadnak, megszólítanak, semmit sem veszítettek érvényükből. Hideg izzás, sodró erejű képek, kegyetlenül találó metonímiák, s valami őrijítően tetten érhető pontosság. Azt hiszem, egyike volt azoknak, akik valósággal fogalmi hálót szöttek a kimondhatatlan megjelenítésére. Kétségtelen, néha nehéz ezt követni, fölfejtteni, máskor viszont nagyon is egyértelműen kitetszik – mi is? A lázadó magatartás, a lázító tartalom. Első verseitől szószólója akart lenni a „kinemfaragott szobroknak, fölnemlázadt lázadóknak”. Próbálta bemérni az ellenfelet, próbálta megszólítani, provokálni. „A béke iszonyú pillanatában.”. A „Győzelem

és kudarc föltételezett /próbáiba bonyolódva...". De csak hiányt érezte, az ürességet, ahova belezuhognak a számára fontos közlések. „A hiány akusztikája csaknem tökéletes” – írta, s kétségbeesetten tapasztalni kellett: „Nem lehet tetten érni az eseményeket.” De mégsem a föladás, az ellentmondásos helyzetet teljes bonyolultságában áttekintő ember fölismerése csap ki a *Fordulópont* konklúziójából – amit én ma is meghatározó költeménynek tartok - :

„A lázadás/ talán csak önmagunk fölégetése/ fegyverrel a kézben/vagy fegyvertelenül,/különös lángolás – egyelőre/ jogaik ellenére/félelmetes beszéd/ milliárdokért/keveseknek.”

A filozófikus megközelítések után jött maga az élet – s „vágni minket nyakon”. És az első kötet már ezt intonálja: „Éppen elég könyörtelen, ami megtörténik.” A *Fordulópont* – a miben a Nemzedékem megjelent, s amiből idéztem, - szerintem van olyan jelentős kötet, mint Petri György, a Magyarázatok M. számára. Talán majd jön egy mégújabb nemzedék, aki ezt nemcsak észrevételezi, hanem esztétikailag is megérveli. A *Fordulópont* változatosságával büvöl el. Vasy Géza – azt hiszem, nem tudunk elég hálásak lenni neki – ír egyik, többedik, rólunk szóló tanulmányában „Oláh János korán kibontakozó formaérzékéről”. Abszolút igaza van. Nos, ennek a műfaji virtuozitásnak teljes repertoárja tárul elének, a kötetet olvasva. Tömör szentenciákba kalapált szabadversek épp úgy föllelhetőek ebben, mint játékos-gúnyoros kísérletek, bravúros rímtechnikájú miniatűrök, imitációk, rigmusok, mondókák. A „magyar dalok” megírása pedig nem csak páratlanul szép Bornemissza-idézés, a maga idézőjeles, áttételes módján a legbensőségesebb vallomások megtételére is alkalmat teremt. Mégis – a továbblépés, a kötet utószavában írott programja szerint, a művészi jel megalkotása – közügy. Tehát – jöjjön (aminek jönnie kell) az érvényes jelrendszer megteremtése. A napi történésekből. Tárgyakból. Cselekedetekből. A Jel azért érdekes, mert benne a köznapi mozzanatok a maguk konkrétságában nyerne „kibeszélést”. (Az a titok, hogy nincs titok.) Tudatos elfordulás ez a meddő (és ideológikusan behatárolt) filozófálástól, az élet, mint legfőbb érték jelenik meg. A szkepszis, rezignáció és borúlátás a szenvedélytelen sorolásokban jelenik meg, a köznapi szituációk rezzenéstelen fotográfiájában. Szikárság, analógikus meditációk, a köznapi igazságok legyőzhetetlen ereje. Ez sugárzik a Jel-ből.

Az újabb tíz év versei – az 1991-ben megjelent Nagyító fény című válogatásban kaptak helyet, más, régebbi költeményekkel. Ebben kétségtelenül érezhető valami felszabadultság, tágasság, oldódás. De az önmagát sem kímélő őszinteség a régi. Végül is, minden költőre jellemző (valamelyik) ars poeticája. János a következőket írja az ebben a kötetben található *Ars poeticában*:

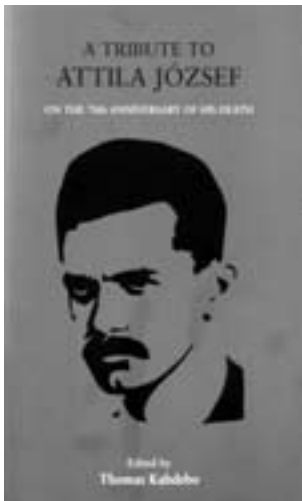
„Mindig is óvakodtam tőle, /hogy versnek nevezsem írásaimat,/ mostanában meg különösen. /A szavak, amiket papírra vetek,/ jó, ha mondatokká állnak össze.” Nos, a kötelező szerénység jelenik meg itt (is). Ez a vegyes kötet is felvillantja azt a Történelmi leckét, amivel még ma sem szembesültünk. (Nyilván, mert kényelmetlen.) Már elfelejtettük: „Díszszemlék örömmámorában/ egy korty nélkül esik el, aki elesik...Szégyenkezhetne ugyanezért más is. /És nem teszi.” Igen, ez a szégyenkezés elmaradt... Sok más is, a katarzis, amit reméltünk. Kettősség élt bennünk ebben az időben: ennek tökéletes lenyomata a *Történelmi lecke*. És sajnos, szinte minden szava ma is igaz. „Akik kedvesnek mutatkoznak/ azok próbálnak leginkább elveszíteni. /Szeretnék föllázítani: ne változz meg, maradj, aki voltál, /ugyanakkor szeretnék búcsút venni tőled...” Ez a búcsú azonban túl hosszúra sikerült – figyelmeztetnek a vers megszívlelendő szavai.

Oláh János – barátunk, pályatársunk – itt van, fáradhatatlanul dolgozik, minden kétely ellenére egy másik, alternatív értékrendet, egy másik Magyar Naplót sikerült az asztalra tennie, a maga elképzeléseit valósítva meg, képviselve erőteljesen a kortárs irodalomban. Itt van, néha csüggedten, máskor feldobottan ebben a „Kivérzett idillben” Ő írta, nagyon találó. Hiszen, mindennek ellenére, valamit végigvitt, kiteljesített, megoldott. Verseiben, költészetében. Akkor is, ha kevéssé kapta meg a talán a legfontosabbat – s ebben nincs egyedül – a felelősségteljes kritikát. Elismerésről is beszélhetnék, de ezt hagyjuk. A legnagyobb elismerést azért itt is és most is megkapja azoktól, akik értő olvasói voltak évtizedeken át, a „barnasisakos dombok oldalától” – a lassan összeálló „korgó vádiratig”. A kíméletlen önarckép, amit a Távolodóban fest magáról – „Megritkult hajad,/ az állad felkopott/ s e lassan lanyhuló, végtelen üldözést/ fulladásig kibírtad. Panaszra nincs okod.” – önsajnát nélkül néz szembe a „történetekkel”, az elhúzott évtizedekkel, az elkopott (ellopott) lehetőségekkel. Én azért azt mondanám – cáfolnám – amit ugyanitt ír: „Vesztesként hagyni el/e sárba fulladt lövészárkokat,/ megszoktam, hogy a győzelem,/amiért harcolok,/nem enyém”. Én úgy érzem, János nem vesztes, a győzelem az övé (is), mert egy kikezdetetlen lírai opusz, életmű körvonalazódik pályáján, s a győzelme másokat is olyan lehetőségekhez juttatott irodalomszervezőként, ami ritkaság – ebben hálátlan korszakban. Még egy sort találtam, ami nagyon jellemző Oláh Jánosra: (Útvesztő): „Majd ha öregember leszek, /füvet szedek az árokparton nyulaimnak.” Azt kívánom neki, soha ne legyen (ilyen) öregember, hiszen még rengeteg feladat vár rá. (Akár hiszi, akár nem.) S végezze azt, amit ma a kortárs irodalomban helyette senki nem végez el, dörmögve, zsörtölődve, kelletlenül. És nagyon-nagyon sokáig.

Péntek Imre

(Elhangzott a november 24-én, Oláh János születésnapján, a budapesti Rátkai Klubban.)

Megemlékezések József Attila halálának 70. évfordulóján

December 3-án, József Attila halálának 70. évfordulóján Kabdebó Tamás József Attila-émléketet szervezett Budapesten, a Litea Könyvesboltban. A megemlékezést Bogyai Katalin államtitkár vezette be, majd az Írországból élő író, műfordító ismertette az újabb, általa szerkesztett, *A tribute to Attila József* című angol nyelvű válogatást. Az homage-jellegű, vers, próza –és esszékötet egyik fordítója, Bill Tinley ír költő és Kabdebó Tamás angolul, míg Mécs Károly magyarul szólaltatta meg a József Attila-verseket. A könyv az ír Abbey Press gondozásában látott napvilágot.

Ezt megelőzően, november 21-én a Londoni Magyar Kulturális Központban is bemutatták a kötetet, egy hasonló program keretében. Az irodalmi est nyitányként pedig előadták Kabdebó Tamás: *Welcome to Thomas Mann* című egyfelvonásosát, Sárközi Mátyás, Zollman Péter, Fábian Anikó és Kabdebó Lily részvételével.

A fenti két bemutatót követően, Dublinban, december 6-án József Attila Emléketet rendeztek Jári Ferenc nagykövet hathatós támogatásával. A magyar költőre emlékezve, Peter Denman, a Maynoth Egyetem Bölcsészkarának dékánja mondott méltatást – a Tribute kötet bevezetőjét is ő írta -, József Attila verseit pedig ír fordítói mondták el: Pat Boran, Desmond Egan és Bill Tinley, valamint Vanessa Fogan, a magyar nagykövetség író alkalmazottja.

Könyvbemutató Balatonszárszón

Hagymás István: A mitikus József Attila – Szinkronicitások József Attila életében és életművében című, új kötetének a bemutatójára került sor december 3-án, Balatonszárszón a költő halálának 70. évfordulóján. Szinkronban a szerző – könyve címében is jelzett - mitikus gondolkodásával a bemutató is a „helyére került” – éppen Balatonszárszóra, ahol a József Attila végleg mitikus alakká vált. Méltó keretül szolgált az önkormányzat épülete, ahol a Petőfi Irodalmi Múzeum interaktív József Attila kiállításának zárás előtti utolsó napján még „együtt működhetett” a kép és a szó.

A könyvet Ludvig Károly – a szerző pályatársa, barátja (szintén pszichiáter, mint Hagymás István) – mutatta be, aki a könyv stílusához és gondolkodásmódjához hűen mintegy „iker-játékként” magát az eseményt is mitikus keretbe helyezve nemcsak szóban, hanem (ha nem is síppal de) dobbal is közreműködött. A könyvbemutatón megjelentek együtt helyezték el mécseseiket a szárszói vasútállomáson, a végzetes színhelyen, ahol a költő holttestét (nagy)Magyarország térképével terítették le. A Balaton vízére bocsátott kis mécsesekkel teli „búcsú-fa” - amint Hagymás István könyve is - tiszteletadás volt József Attilának, aki a „*kívül belül leselkedő halál elől*” a halhatatlanságba érkezett...

József Attiláról - Zalaegerszegen * Kerekasztal-beszélgetést rendezett az Építők Móricz Zsigmond Művelődési Háza és szerkesztőségünk, december 5-én, Halál, kultusz, utóélet címmel, szintén József Attilára emlékezve. A résztvevők – dr. Németh József irodalomtörténész, Farkas Ignác színművész, Pápes Éva kritikus, Barasits Zsuzsanna látó, Szemes Péter esztéta – a kijelölt sors és a szintetizáló költészet összefüggéseit személyes élményeik felidézésével közelítették meg. A beszélgetést Péntek Imre vezette.

Füst Milán- díj Makkai Ádámnak * A Magyar Tudományos Akadémia Füst Milán Fordítói Alapítvány Kuratóriuma a Hawaii-ban élő Makkai Ádám költőnek, emeritus professzornak ítélte eddigi kiemelkedő fordítói munkásságáért és a magyar irodalom külföldi megismertetése elismeréseként az idei Füst Milán Fordítói Nagydíjat, melynek átadására ünnepélyes keretek között a 2007. december 3-án került sor az Illyés Archivum dísztermében. Szerkesztőségünk nevében gratulálunk lapunk munkatársának a rangos elismerésért.

Szerzőinkről

Ágoston Zoltán (1966; Pécs) Szerkesztő, kritikus, művészeti író.
Alföldy Jenő (1939; Kecskemét) Irodalomtörténész, kritikus, esszéista.
Antall István (1953; Budapest) Rádiós szerkesztő, kritikus, művészeti író.
Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig, Osiris Kiadó, 2007.
Béres Katalin (1960; Zalaegerszeg) Muzeológus, kiállítások kurátora.
Csata Ernő (Marosvásárhely) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: A szülőföld parancsa, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006.
Erdődy Gábor (1951; Budapest) Történész, legutóbbi kötete: Batthyány Lajos, Pannonica Kiadó, 2002.
Feledy Balázs (1947; Budapest) Kurátor, művészeti író.
Gálfalvi György (1942; Marosvásárhely) Író, szerkesztő, irodalomtörténész.
Hermann Róbert (1963; Budapest) Történész, legutóbbi műve: Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei, Argumentum Kiadó, 2007.
Katona Csaba (1971; Budapest) Történész.
Király László (1954; Budapest-Zalaegerszeg) Zeneszerző, művészeti író.
Kiss Gábor (1957; Zalaegerszeg) Könyvtáros, történész.
Kovács András Ferenc (1959; Marosvásárhely) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Überallesbadeni dalnokversenyek, Koinónia Kiadó, 2005.
Marton Zoltán (1968; Zalaegerszeg) Festőművész, szakíró.
Molnár András (1962; Zalaegerszeg) Történész, legutóbbi kötete: „Viam meam persequor”
Nagy Miklós Kund (1943; Marosvásárhely) Újságíró, szerkesztő, műkritikus. Legutóbbi kötete: Míg a magnó összekapcsolt, Interjúk, beszélgetések (Pallas-Akadémia Kiadó, 2006.)
Németh János (1934; Zalaegerszeg) Keramikusművész, szakíró.
Novotny Tihamér (1952; Budaörs) Művészeti író, legutóbbi kötete: Szétguruló üveggolyókban... (1979-2004), VLS Kult. Egy., 2004.
Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Pinczehelyi Sándor (1946; Pécs) Festőművész, grafikus, szakíró.
Szabó Róbert Csaba (Marosvásárhely) Író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Az egész Antarktisz kontinens, Mentor Kiadó, 2006.
Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Esztéta.
Török Gáspár (1934; Marosvásárhely) Építézmérnök, több évtizedes fotós múlttal. Alapító tagja, s mai is aktív résztvevője a Marosvásárhelyi Fotóklubnak. Számos román és nemzetközi díj tulajdonosa, munkásságával az EFIAP címét is elnyerte. 2004-ben A „kivárt pillanatok” címmel jelent meg fotóalbuma.

Következő számaink tartalmából:

Tandori Dezső, Kiss Benedek, Győri László, Prágai Tamás, Fábrián László, Gülch Csaba, Szoliva János versei; Kabdebó Tamás, Marafkó László, Csepregi János novellái; Vörös Éva, Pápes Éva, Gömöri György, Szalai Zsolt, Lehota M. János, Szemes Péter tanulmánya, kritikája; Novotny Tihamér, Kostyál László, András Sándor, Lehota János, Péntek Imre és Király László képző-és zeneművészeti írásai; összeállítás a 25 éves Hevesi Sándor Színházról